

Cultuurhistorische verkenning Waardestelling en transformatiekader Groen van Prinstererlyceum Vlaardingen

19-08-2022

leon sebregts
architect | architectuurhistoricus
bernard de waalstraat 23
3555 bg utrecht
+31 6 52085099
mail@leonsebregts.nl
www.leonsebregts.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1.	Aanleiding en doelstelling	5
1.2.	Afbakening	5
1.3.	Werkwijze en leeswijzer	6
2.	Stedenbouwkundige context	8
2.1.	De vaart der volkeren	9
2.2.	Uitbreidingsplan Vlaardingen	10
2.3.	Deelplan Babberspolder	11
2.4.	Groen van Prinstererlyceum	15
2.5.	Huidige stedenbouwkundige situatie	18
3.	Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context	22
3.1.	Naoorlogse onderwijsontwikkelingen	23
3.2.	Totstandkoming Groen van Prinstererlyceum en gebruiksgeschiedenis	27
4.	Architectuurhistorische context	30
4.1.	Opdracht en bouw	31
4.2.	Architect Kees Elffers	32
4.2.1.	Leven, opleiding en werk	32
4.2.2.	Bouwstijl en invloeden	33
4.2.3.	Schoolgebouwen	37
4.3.	Architectonisch ontwerp Groen van Prinstererlyceum	39
4.3.1.	Typologie en oorspronkelijke organisatie	39
4.3.2.	Architectonische uitwerking	43
4.4.	Uitbreidingen	68
4.4.1.	Gymzaal, nieuwe vleugel en beheerderswoning	69
4.4.2.	Studiehuis en kantine	77
5.	Bouwfasering	84
6.	Waardering	86
6.1.	Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden	87
6.2.	Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden	87
6.3.	Architectuurhistorische waarden	88
6.4.	Waarden vanuit de gebruikshistorie	88
6.5.	Bouwhistorische waarden	89
7.	Transformatiekader	92
7.1.	Kernwaarden	93
7.2.	Uitgangspunten voor transformatie / uitbreiding	93
	Noten	100
	Bronnen	102

1.

Inleiding

1. Inleiding

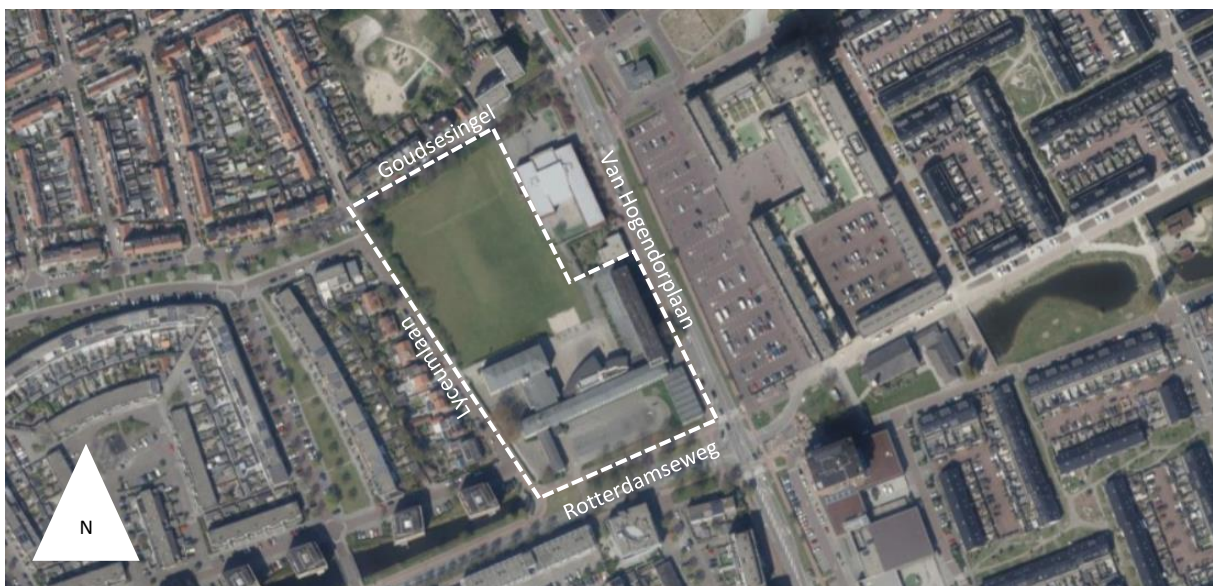
1.1. Aanleiding en doelstelling

Op een prominente hoek in de wijk Babberspolder in Vlaardingen-Oost ligt het Groen van Prinstererlyceum. Het schoolgebouw, dat in 1956 in gebruik is genomen, is een ontwerp van architect Cornelis (Kees) Elffers. Ook latere uitbreidingen en aanpassingen zijn door Elffers of uit zijn bureau voortgekomen opvolgers ontworpen. Het oudste deel van het complex is in 2011 aangewezen als rijksmonument (nummer 530938). Het bouwwerk maakt onderdeel uit van de destijds door de voorloper van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geselecteerde top 100 monumenten uit de wederopbouwperiode (1940-1958).

Het complex en het omliggende gebied staan voor een ingrijpende herontwikkeling. Op dit moment onderzoekt ontwikkelaar ERA Contour in overleg met de gemeente Vlaardingen en de Lentiz onderwijsgroep verschillende scenario's, waarbij zowel de schoolfunctie als aanvullende woningbouw worden ingepast. ERA Contour en haar architect Spring hebben architect en architectuurhistoricus Leon Sebrechts gevraagd om een Cultuurhistorische Verkenning (CHV) uit te voeren en een waardestelling en transformatiekader op te stellen. Het doel van de verkenning is de kaders aan te geven voor de omgang met het rijksmonument en de niet-monumentale bouwdelen.

1.2. Afbakening

Het Groen van Prinstererlyceum wordt begrensd door de Rotterdamseweg, Van Hogendorpstraat, Goudsesingel en Lyceumlaan. De hoofdentree bevindt zich aan de Rotterdamseweg. Het schoolgebouw bevindt zich aan de zuidzijde van het perceel. Ten noorden ervan ligt een groot sportveld, dat vanaf de Lyceumlaan bereikbaar is. De noordoosthoek van het perceel behoort niet tot het Groen van Prinstererlyceum. Hier bevindt zich sinds 2004 basisschool IKC 't Ambacht. De basisschool en de tussen de basisschool en het Groen van Prinstererlyceum gelegen, voormalige beheerderswoning (Van Hogendorpstraat 98) zijn geen onderdeel van deze CHV.

Omvang onderzoeksgebied (www.topotijdreis.nl).

1.3. Werkwijze en leeswijzer

Voor het opstellen van een CHV bestaat geen (wettelijk) vastgestelde methode. Voor het inventariseren en waarderen van gebouwd erfgoed is er onder erfgoeddeskundigen echter wel consensus over een methodiek. In de meeste gevallen wordt de MSP-methodiek (Monumenten Selectie Project) als basis gebruikt. Deze methodiek vormde ook het uitgangspunt voor de door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Stichting Bouwhistorie Nederland, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst (nu Rijksvastgoedbedrijf) opgestelde *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009). In lijn met de richtlijn analyseert deze CHV het Groen van Prinstererlyceum in de hoofdstukken 2 tot en met 5 op de volgende aspecten:

2. stedenbouwkundige context
3. cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context
4. architectuurhistorische context
5. bouwfaserings

In hoofdstuk 6 volgt een waardering van het complex. De verkenning sluit af met een transformatiekader (hoofdstuk 7) waarin kernwaarden en uitgangspunten voor toekomstige ontwikkelingen worden gedefinieerd.

De insteek van deze CHV is niet een 'droog' rapport te schrijven, maar een beeldende biografie van de plek en het complex te maken. Wetenschappelijk onderbouwd, maar ook als verhaal leesbaar. Dankzij de verhalende opzet is deze CHV voor zowel professionals als het algemene publiek een leesbaar, boeiend en bruikbaar middel bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in en om het Groen van Prinstererlyceum.

Voor deze CHV is archief-, literatuur- en kaartonderzoek verricht. Hierbij zijn onder andere de archieven van de gemeente Vlaardingen (bouwdossier), Het Nieuwe Instituut (archief Elffers) en de beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Aanvullend is op maandag 11 juli 2022 de locatie bezocht, waarbij zowel de stedenbouwkundige als de architectonische context is geïnventariseerd. Hierbij is geen destructief onderzoek verricht. Dank is verschuldigd aan Henk Boot voor de uitgebreide rondleiding.

2.

Stedenbouwkundige
context

2. Stedenbouwkundige context

2.1. De vaart der volkeren¹

Vlaardingen was in de tweede helft van de negentiende eeuw de derde havenstad van Nederland en een van de belangrijkste visserijcentra van het land. Vlaardingen maakte dankbaar gebruik van haar ligging aan de net gegraven Nieuwe Waterweg, die Rotterdam met de Noordzee verbond. Begin twintigste eeuw verloor de visserij haar betekenis. Vlaardingen trok nieuwe industrieën aan, maar verloor niet haar dorpse karakter.

Het karakter van het oude vissersdorp als 'een rustige, middelgrote stad met kalme, geleidelijke ontwikkeling en halflandelijke bebouwing'² vormde ook het uitgangspunt voor de plannen die de gemeente tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte om toekomstige uitbreidingen te structureren. De plannen werden echter al snel door de tijd ingehaald. De naoorlogse realiteit was dat Vlaardingen niet langer op zichzelf stond, maar deel uitmaakte van een gebied met een grote groei- en transformatieopgave. De haven breidde zich in snel tempo uit en rondom Vlaardingen ontstonden nieuwe raffinaderijen en industrieën. Voor de benodigde havenarbeiders waren grote aantallen woningen nodig. Rotterdam deed hiervoor een beroep op Vlaardingen, dat door zijn kleine omvang en directe beschikbaarheid van bouwterreinen, in staat zou zijn soepel en snel te reageren op ontwikkelingen.³ Vlaardingen twijfelde niet. In plaats van krampachtig vast te houden aan haar vooroorlogse dorpse identiteit, besepte het gemeentebestuur dat de bloei van de regio Rotterdam ook de bloei van Vlaardingen betekende.⁴

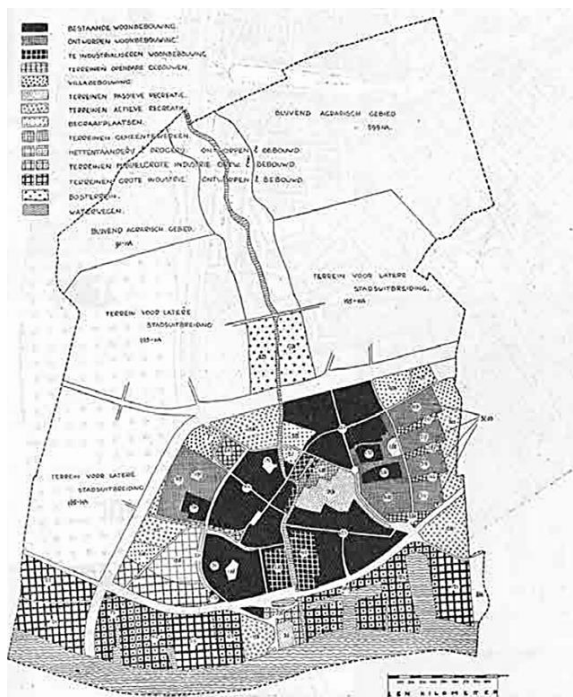

Luchtfoto van Vlaardingen omstreeks 1950, gezien vanuit het zuidoosten. Op de voorgrond de Nieuwe Maas / Nieuwe Waterweg en de Koningin Wilhelminahaven (Van Tijen en Maaskant 1950).

2.2. Uitbreidingsplan Vlaardingen

Eind 1947 kreeg het Rotterdamse bureau Van Tijen en Maaskant opdracht een 'Uitbreidingsplan in Hoofdzaak' te ontwerpen, waarbinnen Vlaardingen gestructureerd zou kunnen uitgroeien tot een stad van 100.000 inwoners. Architect Willem van Tijen (1894-1974) nam namens het bureau de opdracht op zich. Hij werd bijgestaan door medewerker en stedenbouwkundige Willem Wissing (1920-2008). Voor en tijdens de oorlog had Van Tijen van zich doen spreken met vernieuwende woningbouwprojecten en verkavelingsstudies. Van Tijen was een prominent lid van 'De 8 en Opbouw', een collectief van Amsterdamse en Rotterdamse architecten dat fungeerde als de spreekbuis van het Nederlands functionalisme. In 1947 werkte hij voor het zwaar geteisterde Velsen aan een vergelijkbaar Plan in Hoofdzaak. In Rotterdam leverde hij als hoofdontwerper een belangrijke bijdrage aan de stedenbouwkundige plannen voor Zuidwijk.

De ambities voor het uitbreidingsplan van Vlaardingen waren hoog. In 1950 schreef Van Tijen in een publicatie die zijn bureau naar aanleiding van het plan uitbracht: 'Wanneer Vlaardingen zich langs de lijnen van zijn nieuwe plan ontwikkelt met praktische verbindingen langs water, weg en spoor, met goed gelegen industrieën van allerlei aard, met economisch opgezette, maar goed doordachte woonwijken, die de bewoners alles bieden, wat zij in hun naaste omgeving behoeven, met ruime voorzieningen aan groen en sportvelden en de mogelijkheden voor het genieten van rivier en polderland, met een stadskern die tot nieuw leven is geblazen en waar men ondanks de nabijheid van Rotterdam en Den Haag een 'eigen' stad vindt met alles wat daartoe hoort, dan zal in Vlaardingen een uiterst belangrijk stuk gemeenschapswerk verricht zijn en zal het één der mooie en gave steden van Nederland kunnen worden. De stad zal dan tonen wat bereikbaar is, wanneer zij haar eigen lot in handen neemt.'⁵

Structuurplan Vlaardingen (1949) en portretten van Van Tijen (boven) en Wissing (Van Tijen en Maaskant 1950, Idsinga en Schild 1982 en Van Es 2011).

Om de stad ervaarbaar en leefbaar te houden, moest deze volgens Van Tijen opgedeeld worden in duidelijk te onderscheiden woonwijken, die als een hechte gemeenschap functioneerden. De wijken waren opgebouwd uit buurten, die op hun beurt weer uit wooneenheden of 'stempels' bestonden. Deze zogenaamde 'wijkgedachte' was afkomstig uit de Verenigde Staten en in Nederland uitgewerkt door de 'Studiegroep Bos', waar ook Van Tijen lid van was. Tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog werkte de Studiegroep aan plannen voor de ideale stad. Het doel was de voorzieningen van de stad en de intimiteit van het dorp te verenigen. Van Tijen experimenteerde direct na de oorlog met de wijkgedachte in het Rotterdamse Zuidwijk. Enkele jaren later paste hij de wijkgedachte als sociologisch en stedenbouwkundig ordeningsprincipe toe op het Plan in Hoofdzaak voor Vlaardingen.⁶

Het Plan in Hoofdzaak voorzag in een saneringsplan van de oude stad en een afronding van de stad binnen een geprojecteerde, maar nooit volledig uitgevoerde ringbaan. Twee kleinere wijken voltooiden de stad binnen de ring: Babberspolder ten oosten van de oude kern en de Indische Buurt ten westen ervan. Buiten de ringweg zouden drie wijken van elk zo'n 20.000 inwoners verrijzen (Westwijk, Holy en het nooit uitgevoerde Broekpolder). Per wijk werd een evenredige verdeling gemaakt van woningen, groenvoorzieningen, winkels, scholen en kerken. Industrie bleef geconcentreerd in een zone langs de Nieuwe Maas.

2.3. Deelplan Babberspolder

De gemeente Vlaardingen ging voortvarend te werk met de plannen van Van Tijen. Meteen na indiening van de plannen kreeg de sanering van de oude stad vorm en werden de terreinen voor de Indische Buurt en Babberspolder bouwrijp gemaakt.

De Babberspolder behoorde tot de annexatie in 1942 tot de aangrenzende gemeente Vlaardinger-Ambacht. In de polder lag het kleine buurtschap 't Nieuwland. Voor de opvang van door de oorlog dakloos geworden Rotterdammers waren in 1940-1942 in de polder ruim vierhonderd noodwoningen gebouwd. Het was de bedoeling deze woningen binnen tien jaar te saneren, maar de woningen zijn uiteindelijk tot begin jaren negentig van de twintigste eeuw blijven staan. Van Tijen en Wissing namen het nooddorp op in het uitbreidingsplan.

Buurtschap 't Nieuwland rond 1950 en de noodwoningen (straat onbekend) vlak voor de sloop in het begin van de jaren negentig van de twintigste eeuw (www.geschiedenisvanvlaardingen.nl).

Vlaardingen omstreeks 1900, 1940 en 1960. In 1960 zijn de westelijke (Indische Buurt) en oostelijke afronding (Babberspolder) van Vlaardingen gereed (www.topotijdreis.nl).

Het ontwerp voor de wijk bestond uit twee delen die door een centrale ontsluitingsweg en tevens winkelstraat (Van Hogendorpstraat) waren ontsloten. Het westelijk deel was bedoeld als afsluiting van de bestaande kern en het nooddorp (gelegen tussen de Rotterdamseweg en de Pompenburgsingel en rondom de huidige Keizerhof) en bestond daarom uit laagbouw. Het oostelijk deel werd een geheel nieuwe woonwijk voor tienduizend inwoners, die Van Tijen volgens de principes van de wijkgedachte opzette. De wijk heeft een waaiervormige structuur en bestaat uit een reeks van vijf buurten die onderling van elkaar zijn gescheiden door wigvormige groenstroken met voorzieningen. In het oosten wordt de wijk begrensd door een brede groenzone (deels sportpark) met een singel. De verkavelingsplannen voor de buurten zijn door Van Tijen ontworpen. Ten opzichte van eerder door Opbouw ontworpen plannen voor de Rotterdamse wijk Pendrecht, paste hij grotere wooneenheden toe. Iedere buurt kreeg drie tot vijf stempels. De architectonische invulling werd toebedeeld aan afzonderlijke architecten, waaronder Van Tijen zelf, bureau-medewerkers Wissing en Wijbrand Buma en oud-medewerker Ernest Groosman. In de stempels zijn laagbouw en etagebouw gecombineerd. Begrenzingslijnen, zoals de Van Hogendorpstraat en de singel, zijn met middenhoogbouw gemarkeerd.⁷

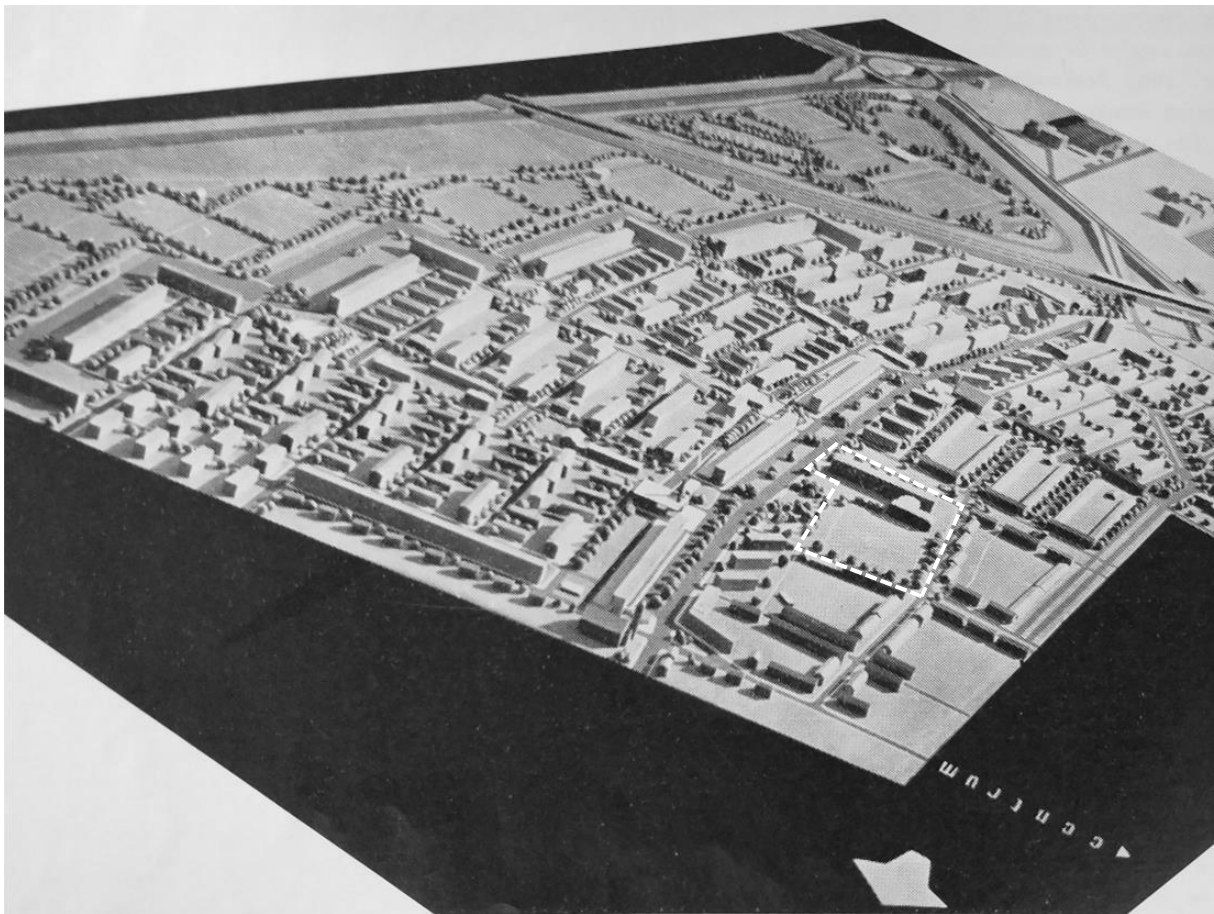

Luchtfoto van het oostelijk deel van Babberspolder vanuit het noorden (boven) en woonwinkelgebouw langs de Van Hogendorpstraat door architect Groosman (Gemeente Vlaarding 2012 en Forum 1956-1957).

Deelplan Babberspolder. De Van Hogendorpstraat scheidt de uitbreidingswijk in een westelijk en een oostelijk deel. Aan de westzijde sluit het plan middels laagbouw aan bij de oude stad. Van Tijen integreerde in het begin van de Tweede Wereldoorlog gerealiseerde noodwoningen (blauw vlak) in de plannen. Het voormalige buurtschap 't Nieuwland komt in de plannen terug als een open groenzone in het centrum van de wijk (groen vlak). Aan de oostzijde vormen groene wiggen met voorzieningen de scheiding tussen volgens de wijkgedachte opgezette woonbuurten in een combinatie van laagbouw en etagebouw (Van Tijen en Maaskant 1950).

Terugkijkend op zijn carrière noemde Van Tijen de Vlaardingse wijken Babberspolder en Westwijk, samen met de Rotterdamse Zuidwijk, zijn belangrijkste stedenbouwkundige werken. Met name Babberspolder was zijn oogappel. Het was volgens hem 'de meest geslaagde poging om tot een organische woonwijk in open bebouwing te komen, waar de stedelijke functies wonen, werken, verkeer en recreatie haast ideaal op elkaar waren afgestemd'.⁸ De naoorlogse stedenbouw en architectuur in Vlaardingen stond zowel nationaal als internationaal in de belangstelling. Het invloedrijke architectuurtijdschrift *Forum* wijdde in 1956 een themanummer aan de ontwikkelingen.⁹

Maquette van een deel van de wijk Babberspolder, gezien vanuit het noordwesten. In het witte kader is het Groen van Prinstererlyceum zichtbaar (Forum 1956-1957).

2.4. Groen van Prinstererlyceum

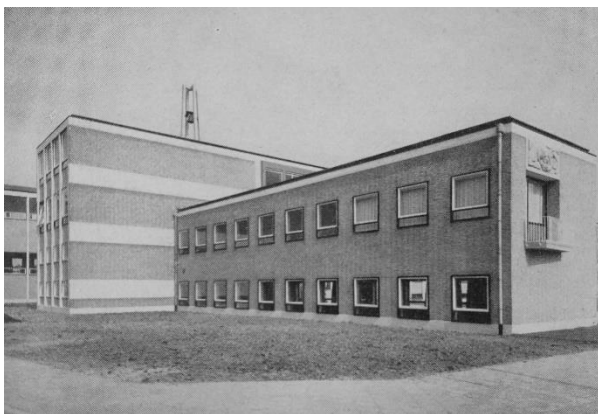
De vierlaagse woonwinkelgebouwen langs de Van Hogendorpstraat (ontwerp Groosman) stonden evenwijdig aan de weg. Aan de westelijke zijde van de Van Hogendorpstraat waren de bouwblokken haaks of schuin ten opzichte van de weg geplaatst. Centraal in de wijk, op de hoek met de oost-west georiënteerde Rotterdamseweg doorbrak Van Tijen de structuur met een open groenzone. Deze lag exact op de plek van het vroegere buurtschap 't Nieuwland. In overleg met architect Elffers werd de locatie toegewezen aan de nieuwbouw van het Groen van Prinstererlyceum. Dankzij het bij de school te realiseren sportveld kon het gebied grotendeels open en groen blijven.

In navolging van de overige gebouwen aan de westzijde van de Van Hogendorplaan plaatste Elffers het hoofdvolume van de school haaks op de weg. Het bestond uit een drielaagse, negentig meter lange schijf met een zeer flauw hellend schilddak. Aanbouwen loodrecht op het hoofdvolume bevonden zich aan de westzijde, langs de Lyceumlaan, waardoor de openheid vanaf de Van Hogendorplaan maximaal was.

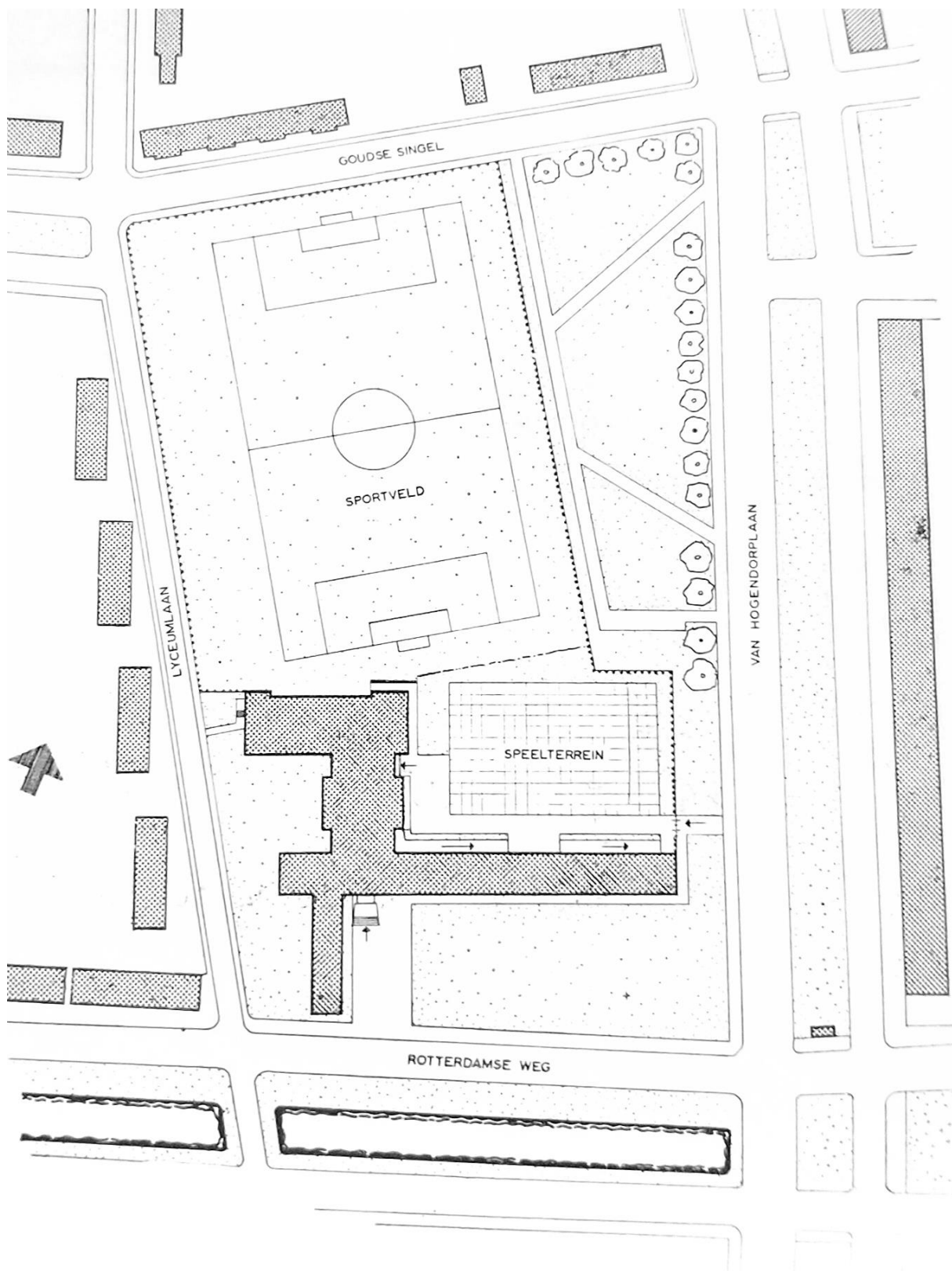
De Rotterdamse tuinarchitect Adri Boxman ontwierp de groenvoorziening rondom het gebouw. De hoek Rotterdamseweg-Van Hogendorplaan bestond uit een grasveld met een vlaggenmast. Ook op de hoek met de Lyceumlaan lag een grasveld. Parkeren gebeurde langs de straten. Ten noorden van de school lagen een schoolplein en een groot sportveld. Schoolplein en sportveld waren vanaf de Van Hogendorplaan bereikbaar. De noordoosthoek van het perceel (hoek Goudsesingel-Van Hogendorplaan) behoorde niet tot de school. De hekwerken rondom het sportterrein werden door Elffers vormgegeven.

Voorgevel van het Groen van Prinstererlyceum, vlak na de oplevering in 1956. Langs de Rotterdamseweg liep in die tijd nog een singel (www.geschiedenisvanvlaardingen.nl).

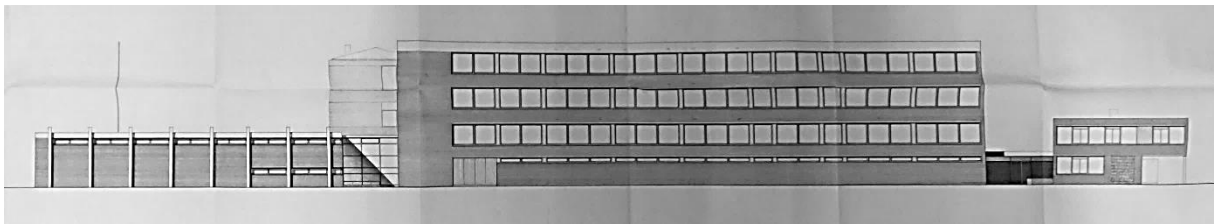
Hoek Rotterdamseweg-Lyceumlaan, vlak na de oplevering in 1956 (links) en in 1964 (rechts). Langs de grasvelden kwamen na verloop van tijd lage, begroeide afrasteringen (Bouw 1957 en www.geschiedenisvanvlaardingen.nl).

Oorspronkelijke indeling schoolterrein. De hoofdingang van de school bevond zich aan de Rotterdamseweg. Via een entree aan de Van Hogendorplaan waren het schoolplein, het sportveld en de fietsenstalling in het souterrain van de hoofdvleugel te bereiken (Bouwkundig Weekblad 1957).

2.5. Huidige stedenbouwkundige situatie

Het door Van Tijen in het ritme langs de Van Hogendorplaan ingebouwde rustpunt, in de vorm van een open groen sportveld achter het Groen van Prinstererlyceum, verdween al snel. Enkele jaren na de oplevering van de school, ontwierp Elffers een uitbreiding die de stedenbouwkundige uitgangspunten van Van Tijen in de wind sloeg. Door de toevoeging van een gymzaal op de hoek van de Rotterdamseweg en de Van Hogendorplaan, een vierlaagse lokalenvleugel langs de Van Hogendorplaan en een beheerderswoning aan de Van Hogendorplaan doorbrak Elffers het ritme aan de westzijde van de Van Hogendorplaan van haaks op de weg geplaatste gebouwen. Het doorzicht richting het sportveld werd bovendien een stuk smaller. De openheid verdween vrijwel helemaal toen in 2004 in het verlengde van de 'nieuwe vleugel' van het Groen van Prinstererlyceum basisschool IKC 't Ambacht werd geopend.

Ontwerptekening gevel uitbreiding (1961) en luchtfoto van de uitbreiding langs de Van Hogendorplaan (omstreeks 1970) (Bouwdossier gemeente Vlaarding en Van Wely 1994).

Het groene karakter rondom het Groen van Prinstererlyceum is in de loop der tijd minder geworden. De grasvelden langs de Rotterdamseweg en Lyceumlaan zijn vervangen door respectievelijk een parkeerterrein voor auto's en een fietsenstalling. Aan de Van Hogendorplaan bevinden zich langs de gevel van de lokalenvleugel bosschages met enkele bomen.

In 2007 was het parkeerterrein veel kleiner dan nu en stond de oorspronkelijke vlaggenmast nog op een grasveld (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 523.697).

Begin jaren negentig van de twintigste eeuw veranderde ten zuiden en westen van het Groen van Prinstererlyceum de stedenbouwkundige situatie drastisch. De noodwoningen uit de Tweede Wereldoorlog werden gesloopt en vervangen door appartementenblokken en eengezinswoningen langs nieuwe stratenpatronen. Bij deze herstructurering verdween ook de singel langs de Rotterdamseweg.

Ook het aanzicht van de oostzijde van de Van Hogendorpstraat veranderde. Bij grootschalige herstructureringen in de eenentwintigste eeuw werden de belangrijkste stedenbouwkundige uitgangspunten van Van Tijen gehandhaafd (kleinschalige buurten, gescheiden door groene wiggen met voorzieningen en schijfvormige middenhoogbouw als begrenzing langs de Van Hogendorpstraat en de singel in het oosten). De architectonische invulling en verkavelingspatronen van de buurten veranderden. Slechts de architectonische invulling van de buurt tussen de Kethelweg en de Meidoornstraat bleef gehandhaafd. De hier gebouwde standaardwoningen van het MUWI-systeem werden opgeknapt. Tegenover het Groen van Prinsterercentrum is de gevelwand van het nieuwe winkelcentrum ten opzichte van de oorspronkelijke situatie verder van de weg gelegd, waardoor er ruimte ontstond voor een groot parkeerterrein. Langs de Van Hogendorpstraat kwamen enkele hoogbouwaccenten, waaronder een appartementencomplex op de hoek met de Rotterdamseweg, schuin tegenover het Groen van Prinstererlyceum. In 2022 is het kruispunt Van Hogendorpstraat-Rotterdamseweg omgevormd tot een rotonde.

Stedenbouwkundige situatie en overzicht van de Van Hogendorpstraat vanuit het noorden (pijl), met rechts de nieuwe vleugel van het Groen van Prinstererlyceum en links winkelcentrum Van Hogendorpkwartier (2022) (www.topotijdreis.nl).

Overzicht van eind twintigste- en eenentwintigste-eeuwse ontwikkelingen rondom het Groen van Prinstererlyceum. Links: appartemententoren op de hoek Van Hogendorpstraat-Rotterdamseweg, rechtsboven: basisschool IKC 't Ambacht, rechtsonder: appartementengebouwen aan de Rotterdamseweg (Kegel 2019).

3.

Cultuurhistorische en
sociaal-maatschappelijke
context

3. Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context

3.1. Naoorlogse onderwijsontwikkelingen

Tot de Tweede Wereldoorlog was middelbaar onderwijs een privilege voor weinigen. Met de algehele welvaartstijging na de oorlog werden de verschillen tussen de bevolkingslagen kleiner en werd vervolgonderwijs voor meer mensen bereikbaar. De overheid stimuleerde bovendien het volgen van middelbaar en hoger onderwijs omdat er voor de wederopbouw een grote behoefte was aan geschoolde arbeiders en hoger opgeleid personeel. Onder impuls van de sociaaldemocraten moest de 'democratisering van het onderwijs' ertoe leiden dat niet meer de stand waarin men werd geboren, maar de persoonlijke onderwijsprestaties bepalend waren voor de kansen op werk en inkomen.¹⁰

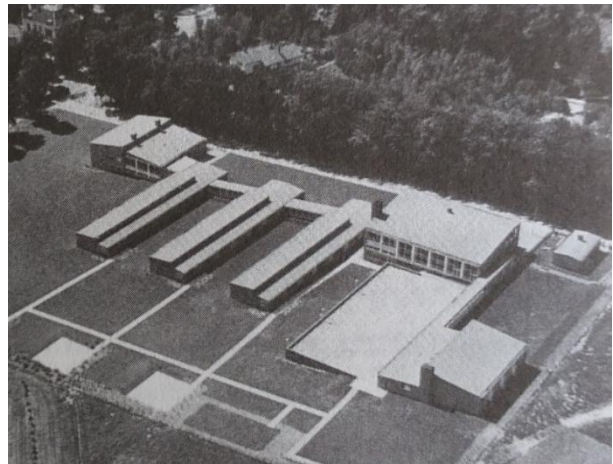
Na de Tweede Wereldoorlog kwam de bouw van scholen voor voortgezet onderwijs langzaam op gang. De prioriteit van het overheidsbeleid lag bij het herstel van de economie en de bestrijding van de woningnood. Tot 1955 lag de nadruk wat scholen betreft vooral op het herstel van de oorlogsschade en de bouw van kleuterscholen en lagere scholen in de nieuwe uitbreidingswijken. Door de naoorlogse geboortegolf moest na verloop van tijd echter ook de bouw van scholen voor voortgezet onderwijs een impuls krijgen.

De vernieuwingsdrang bij de bouw van nieuwe scholen in de jaren vijftig was groot, zowel onder gemeenten, als onder pedagogen en architecten. Twee zaken hadden een bepalende invloed. Allereerst de veranderende opvattingen over de manier van lesgeven. Sociale ontwikkeling en algemene vorming werden net zo belangrijk geacht als het opdoen van kennis. Het passief volgen van onderwijs maakte plaats voor ideeën over zelfredzaamheid, eigen verantwoordelijkheid en vrije expressie. Een tweede factor waren wetenschappelijke ontwikkelingen met betrekking tot het welzijn van leerlingen. Tweezijdige ventilatie en daglichttoetreding werden de norm (het Bouwbesluit uit 1924 schreef daglicht van links voor om hinderlijke schaduwen te voorkomen bij het verplicht met rechts schrijven). De toepassing van geluiddempende materialen zorgde voor een verbetering van de akoestiek in schoolgebouwen.¹¹

Onder invloed van de maatschappelijke ontwikkelingen gingen scholen vanaf de jaren vijftig steeds meer als leefgemeenschap functioneren. Engelse en Scandinavische scholen fungeerden als inspiratiebron. Scholen kregen een centrale aula (vaak met een podium), aparte en speciaal toegeruste lokalen voor practica (natuurkunde, scheikunde, biologie) en voor expressievakken als muziek, tekenen en handvaardigheid. Voor sport en spel kwamen er gymzalen met kleed- en douchevoorzieningen en sportterreinen. In tegenstelling tot Scandinavische voorbeelden werden in Nederland - vooral door de beperkte budgetten - verschillende functies vaak nog gecombineerd. Scholen kregen door de grote diversiteit aan ruimten en het feit dat de verschillende functies vaak in afzonderlijke bouwdelen werden ondergebracht veelvormige plattegronden, wat consequenties had voor stedenbouwkundige plannen. Van Tijens compagnon Hugh Maaskant verwoordde dat in 1954 in het tijdschrift *Bouw* als volgt: 'Thans is een school in een uitbreidingsplan meestal nog een streep - een vorm die voor het moderne scholentype niet geschikt zal zijn.'¹²

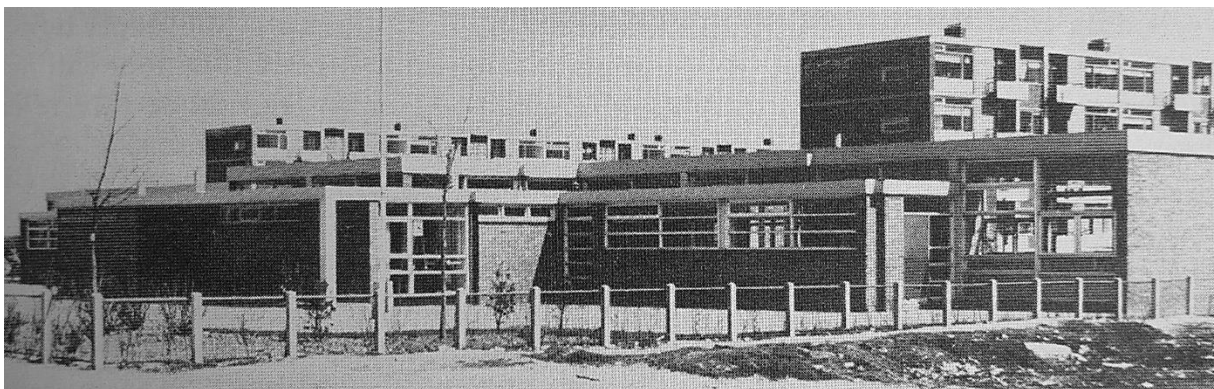
Typologisch leidde de aandacht voor gemeenschapszin tot de opkomst van de zogenaamde halschool. In zijn meest pure verschijningsvorm kenmerkt deze zich door een centrale gemeenschapsruimte, waaromheen de lokalen in meerdere lagen zijn gegroepeerd. Vooral bij kleinere (lagere) scholen was deze opzet gangbaar. Voor grotere (middelbare) scholen werd vanwege

het grote aantal lokalen ook het vooroorlogse gangtype nog veelvuldig toegepast. Behalve de halscholen en gangscholen leidden de experimenten in het onderwijssysteem ook tot zogenaamde paviljoenscholen. Bij dit type werden de verschillende functies in kleinere losstaande paviljoens ondergebracht, vaak in de vorm van laagbouw. Zuivere schooltypologieën kwamen niet veel voor. Vaak was er sprake van een mengvorm.

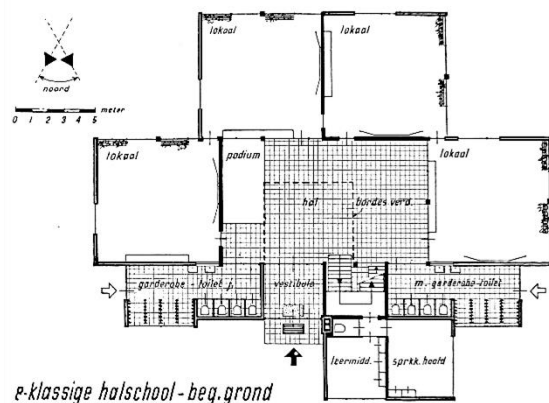

Het Sint Catharinalyceum in Eindhoven van architecten De Jongh, Taen en Nix (1954) (links) was de eerste middelbare school van het zuivere haltype. De lokalen zijn in drie lagen rondom een centrale hal gegroepeerd (foto rond 2014, na een renovatie door BiermanHenket). Het Rhedens Lyceum in Velp door architect Bleeker (1960) (rechts) is een voorbeeld van het paviljoentype (www.biermanhenket.nl en Boersma en Versteegen 1996).

Gaandeweg de jaren vijftig ging de overheid zich steeds nadrukkelijker met de bouw van scholen bemoeien. In navolging van de woningbouw wilde het Ministerie van Wederopbouw ook voor scholen tot een rationalisatie van de bouw komen. Aannemers en architecten werden in 1952 gevraagd gezamenlijk met prototypen te komen en het Informatiecentrum voor de Scholenbouw (ICS) voerde vanaf 1956 studies uit naar standaardscholen en montagebouw. Architecten als Van Tijen, Maaskant en Groosman ontwierpen seriematige schoolgebouwen waarvan de lokalen rondom een hal of langs gangen georganiseerd waren.

In de groene wig tussen Meidoornstraat en Seringenstraat in Babberspolder realiseerden Van Tijen en Maaskant één van de ongeveer vijftig gestandaardiseerde scholen die zij in totaliteit in Nederland bouwden. Het betreft een 6-klassige lagere school van het gangtype. Foto omstreeks 1953. De school is gesloopt (Idsinga en Schild 1982).

Standaardplattegrond van een door Van Tijen en Maaskant ontworpen 8-klassige halschool en impressie van de hal in een school in Rhoon (1954-1958) (Provoost 2003).

De liefde van het ICS voor systeembouw bekoelde snel toen bleek dat door rationalisatie de prikkel ontbrak om de winst in extra onderwijsruimte om te zetten. De oorzaak lag volgens het ICS in de circulaire uit 1957 (een bezuinigingsmaatregel van het Ministerie van Onderwijs waarin maximumoppervlakten van ruimten en de kostprijs per lokaal werden vastgelegd) en het Bouwbesluit dat na een herziening in 1959 uitging van grotere lokalen (56 in plaats van 49 m²), maar kleinere scholen, waardoor aula's, vaklokalen en brede gangen het kind van de rekening werden.¹³ In Rotterdam werd door de Dienst Gemeentewerken op basis van de MUWI-bouwmethode een H-type ontwikkeld, waarin eenheden van lokalen met daartussen ruimten voor toiletten middels gangen met trappenhuizen op allerlei manieren geschakeld konden worden. Een aula of schoolzaal ontbrak. De tweelaagse H-scholen zijn in de jaren zestig op diverse plekken in Nederland toegepast.

H-school in Rotterdam-Zuidwijk (1961). Verticale stijgpunten zijn opgenomen in de gangzones die de lokalenblokken met elkaar verbinden. Een aula ontbreekt (Verstegen 2008).

Het ICS wisselde zijn controlerende rol steeds meer in voor een ontwikkelende en stimulerende rol. Ook de rol van de overheid zelf veranderde met de opkomst van de verzorgingsstaat geleidelijk van een wetgevende en regulerende in een constructieve. Het ICS voegde zich in een reeks van instellingen, die zich vanaf midden jaren zestig met professionele ondersteuning van het onderwijsveld gingen bezighouden. De behoefte aan het doorbreken van het klassikale verband kreeg nieuwe impulsen met een in 1965 uitgekomen rapport van de Commissie Nieuwe Onderwijsvormen.¹⁴

Ook onder architecten kwam het tot felle discussies tussen voor en tegenstanders van systeembouw. Over de deelname van architecten aan de experimenten in de jaren vijftig ontstond in het *Bouwkundig Weekblad* een ware polemiek.¹⁵ Architect Jacobus Oud vreesde voor tekentafelontwerpen, misschien 'geschikt voor de woestijn', maar niet voor concrete situaties. Volgens voorstander Van Tijen haalde systeembouw juist het maximale uit het Bouwbesluit, die hij een 'dwangbuis van vele bepalingen en verboden' noemde. Systeembouw gaf in zijn ogen stimulansen voor verdere ontwikkeling.

Tweede Vrijzinnig Christelijk Lyceum in Den Haag (1956) door architect Oud. De verschillende functies in de school zijn in aparte vleugels opgenomen (Boersma en Verstegen 1996).

Vanaf halverwege de jaren vijftig begonnen scholen verschillende opleidingen onder één dak te concentreren. Hierdoor kon in het onderwijs beter rekening worden gehouden met individuele capaciteiten, aanleg en belangstelling. Het vergemakkelijkte bovendien de doorstroom naar het voor de leerling meest geschikte onderwijsniveau. De invoering van de Wet op het voortgezet onderwijs (ook wel de Mammoetwet genoemd) in 1968 was het directe resultaat van deze ontwikkeling. Mavo, havo en vwo deden hun intrede. In de brugklas van de schoolgemeenschappen werd bepaald op welk niveau een leerling zijn op haar schoolcarrière kon vervolgen. De schaalvergroting die uit de Mammoetwet voortvloeide, stimuleerde de behoefte aan extra ruimte voor gemeenschappelijke samenkomsten. De grote schoolhal of aula (in de jaren zeventig vaak gemeenschapsruimte genoemd) uit de jaren vijftig vierde een revival en werd in veel scholen een structuurbepalend element. Dit leidde tot een ontmanteling van de klassieke gangschool, of op zijn minst tot een combinatie van de typen halschool en gangschool.¹⁶

3.2. Totstandkoming Groen van Prinstererlyceum en gebruiksgeschiedenis¹⁷

Het Groen van Prinstererlyceum startte in 1919 in een voormalig herenhuis aan de Schiedamseweg in Vlaardingen als Christelijke Hogere Burgerschool (hbs). De directeur bewoonde de benedenverdieping van het huis en de 27 leerlingen kregen les op zolder en in de garage. Al snel was het gebouw te klein en in 1922 verhuisde de school naar een groter herenhuis aan de Westhavenkade. Dit gebouw werd in 1927 uitgebreid met een gymlokaal, een scheikundepracticumlokaal en enkele reservelokalen. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de hbs een tweede filiaal, iets verderop aan de Westhavenkade. Met de toevoeging van een gymnasium en hbs-A afdeling (een literair-economische afdeling) mocht de school zich vanaf 1948 'lyceum' noemen. De naam van de school werd gewijzigd in Groen van Prinstererlyceum.

De voorlopers van de school aan de Rotterdamseweg. Van links naar rechts: Schiedamseweg 55, Westhavenkade 95 en Westhavenkade 87 (Kegel 2019).

In 1956 kreeg 't Groen een uitbreiding met een middelbare meisjesschool (mms). Om het toenemende aantal leerlingen te kunnen huisvesten werd aan de Rotterdamseweg een geheel nieuwe school geopend. In de aula werden in de beginjaren ook kerkdiensten gehouden. Een nog steeds aanwezig orgel herinnert aan deze functie. Het schooljaar 1956 ging van start met 540 leerlingen en 47 leraren. De school was ontworpen voor zevenhonderd leerlingen en groeide al snel uit zijn jasje. Begin jaren zestig volgde een grootschalige uitbreiding met een nieuwe vleugel langs de Van Hogendorpstraat.

Ondanks de uitbreiding was er al snel weer ruimtegebrek. Het Groen van Prinstererlyceum kreeg daarom in 1965 een dependance aan de Ary Koplaan. De dependance werd twee jaar later al weer zelfstandig. In 1966 fuseerde 't Groen vooruitlopend op de Mammoetwet met de Groen van Prinsterer-ulo en de A.W.F. Idenburgschool. In 1968 deden als gevolg van de Mammoetwet de brugklas en de afdelingen mavo, havo en vwo hun intrede. Omdat enkele mulo's opgingen in de mavo van 't Groen kreeg de school de beschikking over een schoolgebouw aan de Rode Kruislaan. Vanaf 1969 zaten daar alle brugklassers en mavo-2 leerlingen. De dependance aan de Rode Kruislaan werd in 1996 afgebroken.

Bijzonder is de vestiging van een filiaal van de Vlaardingse gemeentebibliotheek op de begane grond van de nieuwe vleugel in 1970. Hiertoe werd de voormalige fietsen- en brommerstalling omgebouwd. De collectie van de schoolbibliotheek ging op in die van de gemeentebibliotheek. De bibliotheek kreeg een eigen entree vanaf de Van Hogendorpstraat, maar was via een tussendeur ook rechtstreeks met de school verbonden. Anno 2022 is in dit deel van het schoolcomplex de mediatheek gevestigd.

Entree van de gemeentebibliotheek in de nieuwe vleugel van het Groen van Prinstererlyceum aan de Van Hogendorpstraat (jaren negentig van de twintigste eeuw) (www.geschiedenisvanvlaardingen.nl).

Vanaf de jaren negentig van de twintigste eeuw raakte het Groen van Prinstererlyceum betrokken bij diverse fusies met scholen uit de regio en maakte 't Groen achtereenvolgens onderdeel uit van de christelijke scholengemeenschap Aquamarijn, het Accent College en de HollandAccent onderwijsgroep. In 2008 werd de naam gewijzigd in Lentiz onderwijsgroep en kregen alle betrokken scholen 'Lentiz |' voor hun eigen naam. In 2019 vierde het Groen van Prinstererlyceum zijn honderdjarig jubileum.

Leerlingen aan de singel langs de Rotterdamseweg (jaren zestig of zeventig van de twintigste eeuw) (Kegel 2019).

4.

Architectuurhistorische
context

4. Architectuurhistorische context

4.1. Opdracht en bouw

In Vlaardingen kreeg Cornelis (Kees) Elffers (1898-1987) van de Vereniging voor Christelijk Middelbaar en Voorbereidend Hoger Onderwijs de kans zijn eerste middelbare school te ontwerpen. Van de twee door de gemeente beschikbaar gestelde percelen in Babberspolder adviseerde Elffers na overleg met Van Tijen om voor het terrein op de hoek van de Van Hogendorplan en Rotterdamseweg te kiezen. Het advies werd door het bestuur van de vereniging opgevolgd. In 1952 kreeg Elffers de opdracht een schetsontwerp te maken voor het Groen van Prinstererlyceum. Volgens de architect gebeurde dat onder voor hem ideale omstandigheden. In een artikel in *Bouw* dankte Elffers het bestuur voor de vrijheid die hij kreeg.¹⁸ In het *Bouwkundig Weekblad* prees hij Vlaardingen als 'een ideale stad om te bouwen'. Volgens Elffers heerste er bij de gemeentelijke instanties 'een geest van grote voortvarendheid, zo ook van een weldadig aandoende hulpvaardigheid, die alle opstakels, welke men nu eenmaal bij de uitvoering van een bouw steeds ontmoet, binnen de kortste tijd uit de weg hielpen ruimen'.¹⁹

Aanvankelijk werd Elffers bij het ontwerp bijgestaan door zijn voormalige studiegenoot Bernard Cramer (1890-1978), maar hij moest zich vanwege gezondheidsredenen al snel terugtrekken. Elffers' medewerker A.P. de Winter hielp hem bij de uitwerking. Ingenieur L. Kellerman uit Rotterdam (constructies en akoestiek) en Adviesbureau P.W. Deerns uit Den Haag (elektrische installatie en centrale verwarming) verzorgden de technische ondersteuning. Op 22 juni 1954 werd de eerste paal geslagen door de twaalfjarige leerling Frank Kwakkelstein. Op 1 april 1955 was de eerste steenlegging door de voormalig secretaris van het bestuur, de heer A.G. Bax. Door een gebrek aan geschoolde arbeidskrachten duurde de bouw langer dan gepland. Bredero's Bouwbedrijf uit Utrecht kon het gebouw uiteindelijk in september 1956 opleveren, net op tijd voor het nieuwe schooljaar. Drie jaar later, in 1959, werd ook het sportterrein achter de school geopend.

Eerste paal door Frank Kwakkelstein in 1954 en opening van het sportterrein door rector Smit in 1959 (www.geschiedenisvanvlaardingen.nl).

Striptekening door Leo Immerzeel over de eerste steenlegging door oud-secretaris Bax in 1955 in het jubileumboek ter ere van het 60-jarig bestaan van het Groen van Prinstererlyceum (Mulder en Den Boer 1979).

4.2. Architect Kees Elffers

4.2.1. Leven, opleiding en werk

Kees Elffers werd in 1898 geboren in Rotterdam. Hij was onderdeel van een gezin van elf kinderen waarvan er een aantal werkzaam werden op het gebied van de beeldende kunsten. Met zijn jongere broer Dick, die een succesvol beeldend kunstenaar en grafisch vormgever was, werkte Kees tijdens zijn carrière vaak samen. Na de ambachtsschool volgde Elffers gedurende zes jaar een avondopleiding aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam. Tijdens zijn studie werkte hij als bouwkundig tekenaar en opzichter en vervolgens drie jaar in dienst van architect Michiel Brinkman, waar hij onder andere meewerkte aan het baanbrekende Justus van Effencomplex in de Rotterdamse wijk Spangen. In 1923 vestigde Elffers zich als zelfstandig architect in Rotterdam. Zijn eerste grote opdrachten waren een fabriek voor Schop's Vleeschwarenfabriek in Rotterdam (1927-1928), een tehuis voor bejaarde zeelieden in Egmond aan Zee (1935-1936) en de Sikkens' Lakfabrieken in Sassenheim (1938-1940). Elffers leefde zich nauwgezet in zijn opdrachten en opdrachtgevers in. Hij pluisde bibliotheken uit en ondernam studiereizen. Bij zijn ontwerpen voor fabrieksgebouwen verdiepte hij zich tot in detail in het productieproces. Met sommige opdrachtgevers raakte Elffers persoonlijk bevriend, wat hem vaak nieuwe opdrachten opleverde.

In de oorlogsjaren werkte Elffers samen met architect Ary Abraham van Nieuwenhuyzen aan de Nationale Levensverzekeringbank (1942-1949) aan de Schiekade en de Nederlandsche Handel-Maatschappij (1942-1949) aan de Blaak in Rotterdam. Ook ontwierp hij de Machinistenschool (1943-1949) aan de Willem Buytewechstraat. Tijdens en na de oorlog was Elffers nauw betrokken bij de wederopbouw van Rotterdam. Hij was lid van de architectencommissie en ontwierp veel tijdelijke en permanente gebouwen, waaronder 223 noodwinkels.

Na de oorlog werkte Elffers aan een zeer grote verscheidenheid van opdrachten: scholen, kerken, fabrieken, kantoorgebouwen, landhuizen en interieurs voor winkels en horeca. Bij alle projecten was hij van begin tot eind betrokken. Dag en nacht was hij met onverminderd enthousiasme en toewijding bezig met zijn vak. Wanneer Elffers incidenteel met collega-architecten samenwerkte, kwam het er meestal op neer dat Elffers door natuurlijke autoriteit en enthousiasme de opdracht grotendeels alleen afwerkte.²⁰ Bij grotere opdrachten was Elffers gewoon zich enkele weken terug te trekken bij vrienden in Putten of in een hotel in Delden om met gedetailleerde schetsplannen terug te komen. Deze werden vervolgens door zijn medewerkers verder uitgewerkt.

Portret van Elffers en het door hem (in samenwerking met Van Nieuwenhuyzen) ontworpen filiaal van de Nederlandsche Handel-Maatschappij aan de Blaak in Rotterdam (Van Zeeland 2014 en www.v8architects.nl/projecten/blaak-34).

Ook op bestuurlijk vlak was Elffers zeer actief. Hij was onder meer secretaris van de vereniging Bouwkunst en Vriendschap, secretaris van het kringbestuur van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA) in Rotterdam, lid van diverse BNA-commissies en lid van het genootschap Architectura et Amicitia. In 1960 werd hij voor zijn gehele oeuvre en voor zijn aandeel in de wederopbouw van Rotterdam onderscheiden als Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

In 1962 richtte Elffers met twee medewerkers een maatschap op: Architectenbureau Elffers, Hoogeveen en Van der Kraan. Aan het eind van zijn carrière werkte Elffers met compagnon Kees Hoogeveen en Abram van der Heijden gedurende lange tijd aan de Economische Hogeschool in Rotterdam (nu complex Woudestein van de Erasmus Universiteit) (1962-1970), de kroon op zijn carrière. Toen Elffers zich tien jaar later terugtrok uit het bureau veranderde de naam in Elffers Partners. Hij bleef als adviserend architect aan het bureau verbonden en voerde nog twee opdrachten uit, waaronder een landhuis voor zichzelf en zijn tweede echtgenote in Epe (1973). Daar overleed Elffers in 1987 op 89-jarige leeftijd.

4.2.2. Bouwstijl en invloeden

In het begin van zijn carrière werkte Elffers vooral in de heersende trend van art deco en de stijl van de Amsterdamse School. Hij evolueerde echter vrij snel naar een wat soberder, meer functionele vormgeving waarin beton een steeds grotere rol speelde. Dit kwam aanvankelijk tot uiting in de ontwerpen van industriële gebouwen zoals de fabrieksgebouwen van Sikkens in Sassenheim.

De Tweede Wereldoorlog zorgde, zoals bij veel architecten, voor een definitieve ommezwaai in zijn oeuvre. De projecten waartoe Elffers in het begin van de oorlog opdracht had gekregen (maar die door de algehele bouwstop pas na de oorlog werden gebouwd), zoals de Nationale Levensverzekeringbank, de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Machinistenschool, hebben nog een duidelijk interbellumkarakter. De gebouwen zijn hoofdzakelijk in baksteen opgetrokken.

Nationale Levensverzekeringsbank (links) (luchtfoto 1950) en Machinistenschool (foto 1950) in een vrij traditionalistische stijl (Stadsarchief Rotterdam, PBK-6345 en NL-RtSA_4204_3788).

Bij nieuwe opdrachten koos Elffers echter voor een strengere stijl. Het gebruik van gewapend beton voor de draagconstructie maakte vrije plattegrond- en gevelindeling mogelijk, maar de gevels vulde Elffers nog wel met het traditionele materiaal baksteen in. Deze zogenaamde shake-hands architectuur ('het huwelijk van baksteen en beton') werd tijdens de wederopbouw door veel architecten aangehangen en overbrugde de verschillen die er vooral in het interbellum waren tussen het traditionalisme en het modernisme.

Het gebouw van het Leger de Heils (1946-1948) (tegenwoordig Theater Rotterdam) (links) en het naastgelegen kantoorgebouw Blikman (1948-1950) (tegenwoordig restaurant en hotel Bazar) op de hoek van de Witte de Withstraat en de Willem Boothlaan in Rotterdam zijn voorbeelden van de door Elffers vlak na WOII toegepaste shake-hands stijl: vrije plattegronden en gevelindelingen dankzij een gewapend betonskelet, maar een klassieke hoofdropzet met decoratieve baksteengevels (Foto uit 1951) (Stadsarchief Rotterdam, NL-RtSA_4204_4951).

De shake-hands stijl ging al snel over in een meer modern-functionalistische stijl. Zichtbare betonskeletten bepaalden vanaf nu het uiterlijk van Elffers' gebouwen. Uitgekiende maatverhoudingen en vlakverdelingen werden bepalend voor de architectonische expressie. Vaak vulde Elffers de vlakken tussen de betonconstructie nog wel in met baksteen. De reeks schoolgebouwen die Elffers vanaf de jaren vijftig ontwierp vertonen veelal deze opzet (zie paragraaf 4.2.3). De strakheid van de gevels zette hij door in rationele, praktische plattegronden.

Ronduit modernistisch waren Elffers' ontwerpen voor Imperial Chemical Industries ICI (1949-1952) aan de Wijnhaven en Slavenburgs Bank aan de Coolsingel (1955-1958). Beide gebouwen bestaan uit een betonskelet en de gevels zijn bekleed met het natuursteen travertin. De uitbreiding van de Nationale Levensverzekeringsbank (1961-1966) voorzag Elffers van een strakke aluminium gordijngewel.

Ontwerpen in een modernistische vormtaal: Slavenburgs Bank (linksboven), de uitbreiding van de Nationale Levensverzekeringsbank (rechtsboven) en Imperial Chemical Industries ICI (onder) (www.nieuws.top010.nl/slavenburgs-bank-coolsingel.htm, www.wederopbouwrotterdam.nl/artikelen/kantoorgebouw-nationale-levensverzekerings-bank en www.wederopbouwrotterdam.nl/en/articles/kantoorgebouw-i-c-i).

Aan het eind van zijn carrière hield Elffers zich langdurig bezig met het ontwerp voor een ensemble van vier gebouwen voor de Hogeschool van Rotterdam (nu Campus Woudestein van de Erasmus Universiteit). De gebouwen zijn ontworpen in een expressieve betonarchitectuur en hebben duidelijke stijlinvloeden van het brutalisme van de Frans-Zwitserse architect Le Corbusier.

Campus Woudestein van de Erasmus Universiteit in Rotterdam (Foto's boven: www.frankhanswijk.nl, onder: www.oostblog.info/2021/08/23/brutalisme-in-nederland-erasmus-universiteit-rotterdam).

Welke stijl Elffers ook toepaste, altijd ontwierp hij zijn gebouwen vanuit het interieur. Veel aandacht besteedde hij aan de inrichting. Vooral de psychologische invloed van kleurgebruik op gebruikers was een van Elffers' stokpaardjes. Hij selecteerde kleuren in samenwerking met een op zijn bureau werkzame interieurarchitecte zeer nauwkeurig en paste ze vaak in gewaagde combinaties toe. Hij schrok er niet voor terug om een hele ruimte te laten overschilderen als de kleur anders uitpakte dan hij voor ogen had. In de linoleumfabriek van Krommenie werden soms speciaal voor Elffers gekleurde rollen geproduceerd, wanneer hij niet de juiste kleur kon vinden in de standaardcollectie. Ook in de stoffenfabriek ging hij persoonlijk kijken naar de proefdrukken die naar zijn ontwerp geproduceerd waren.²¹

4.2.3. Schoolgebouwen

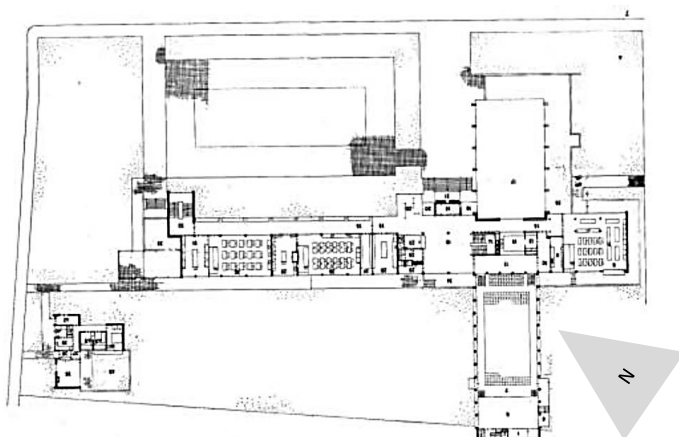
Het bouwen van scholen was een van Elffers' geliefkoosde, maar vanwege de lage bouwbudgetten ook meest uitdagende opdrachten. In een bespreking naar aanleiding van de oplevering van het Groen van Prinstererlyceum verwoordde Elffers dit als volgt: 'Het bouwen voor de jeugd kan ik niet beschouwen als een van de eenvoudigste opgaven, die de architect worden voorgelegd. Wie nog in herinnering heeft de lokalen, waarin hijzelf getracht heeft zich kennis te verzamelen, ziet het als een schone opdracht een plan te ontwerpen en te realiseren van een gebouw, waarin niet alleen op juiste wijze onderwijs wordt gegeven en dat daarvoor beschikt over de juiste outillage, doch dat bovendien door een sfeer van blijheid wordt gekenmerkt, een sfeer, waarin de persoonlijkheid zich harmonisch kan ontwikkelen en die voor de leerlingen de schooltijd maakt tot een genoegen.'²²

Het Groen van Prinstererlyceum is de eerste van een reeks door Elffers ontworpen middelbare scholen. Na de school in Vlaardingen bouwde hij onder andere nog middelbare scholen in Breda (Nassau-HBS, 1958-1959), Voorburg (Christelijk Lyceum, 1958-1960), Gouda (Christelijk Lyceum, 1959-1961), Utrecht (Reformatorisch College Blaucapel, 1960-1965 en Jan van Nassau Kweekschool, 1964-1965), Groningen (Gereformeerd Lyceum, 1960-1967), Rotterdam (Christelijke huishoud- en industrijschool, 1963-1966) en Zaandam (Reformatorisch College, 1965-1967).

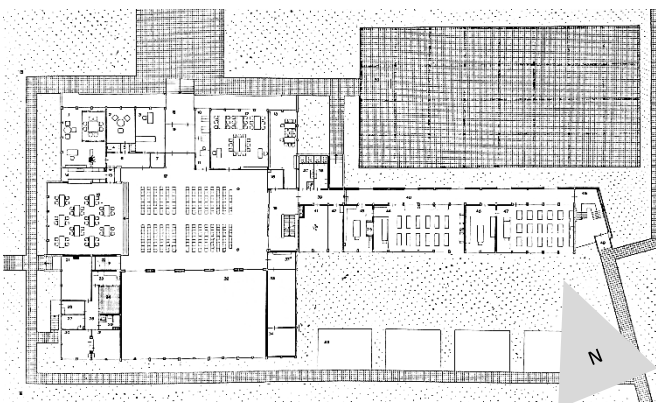
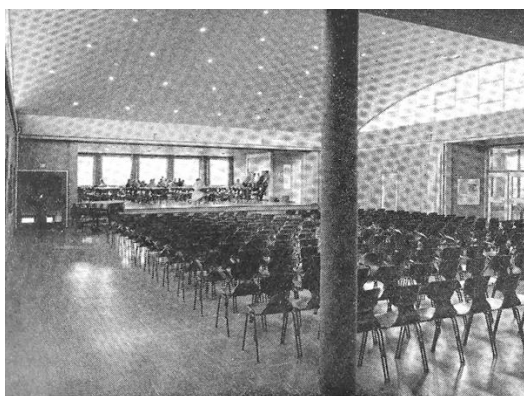
De middelbare scholen van Elffers kenmerken zich door het feit dat de verschillende functies (theorielokalen, praktijklokalen, sportzalen en schoolzaal/aula) in aparte vleugels zijn ondergebracht. Een drie- of vierlaagse schijf met theorielokalen aan de zuidzijde en een gang aan de noordzijde vormt over het algemeen de ruggengraat van Elffers' schoolgebouwen. De gangtypologie combineerde hij met de in die tijd ook gangbare haltypologie. Een schoolzaal of aula bood ruimte voor bijeenkomsten en vieringen. De entree bevond zich doorgaans in de schijf met theorielokalen en gaf toegang tot een entreehal van waaruit de verschillende vleugels bereikbaar waren.

Gaandeweg de ontwerpen voerde Elffers verbeteringen door om tot de optimaal functionerende school te komen. In zijn eerste middelbare school, het Groen van Prinstererlyceum, combineerde hij om kosten te besparen de schoolhal/aula met een gymzaal. In latere ontwerpen trok hij deze functies volledig uit elkaar. In Breda combineerde hij de aula met een centrale hal, terwijl hij in Voorburg de aula in een geheel eigen vleugel onderbracht. Ook voorzag hij in latere ontwerpen uitbreidingsmogelijkheden, iets wat in Vlaardingen nog niet het geval was.²³ In het Reformatorisch College Blaucapel in Utrecht ontwierp Elffers voor het hoofdgebouw met theorielokalen een carrévormige laagbouw met de overige voorzieningen, waardoor een binnenhof prominent onderdeel werd van het gemeenschappelijke leven in de school. In een projectbespreking van de Nassau-HBS in Breda in 1960 betreurde Elffers zijn keuze om aula en gymlokaal in Vlaardingen te combineren: 'Hoewel ik mij er reeds toen van bewust was, dat dit geen ideale oplossing betekende, wist ik niet, dat deze oplossing voor scholen, die enkele malen per week alle leerlingen verenigd willen zien (dag- en weekopeningen, enz.), zo'n groot bezwaar zou betekenen.'²⁴

In alle scholen vormt een betonnen skelet een raamwerk waarbinnen de verschillende functies invulling konden krijgen. Architectonisch vertonen vooral de scholen uit de jaren vijftig grote gelijkenis. Elffers maakte gebruik van dezelfde vormtaal: metselwerk gecombineerd met betonnen elementen (horizontaal en verticaal), strookvensters met houten kozijnen met tuimelramen en een verhoogde ingangspartij met luifel. In de jaren zestig werd de betonconstructie nog expressiever en vulde Elffers de gevels in met prefab puin.

In het Christelijk Lyceum in Voorburg zijn aula en gymzaal uit elkaar getrokken. Linksboven: zuidwestgevel met loodrecht erop de aula, linksonder: noordoostgevel met loodrecht erop de gymzaal. Rechts: plattegrond van de begane grond (Van Zeeland 2014).

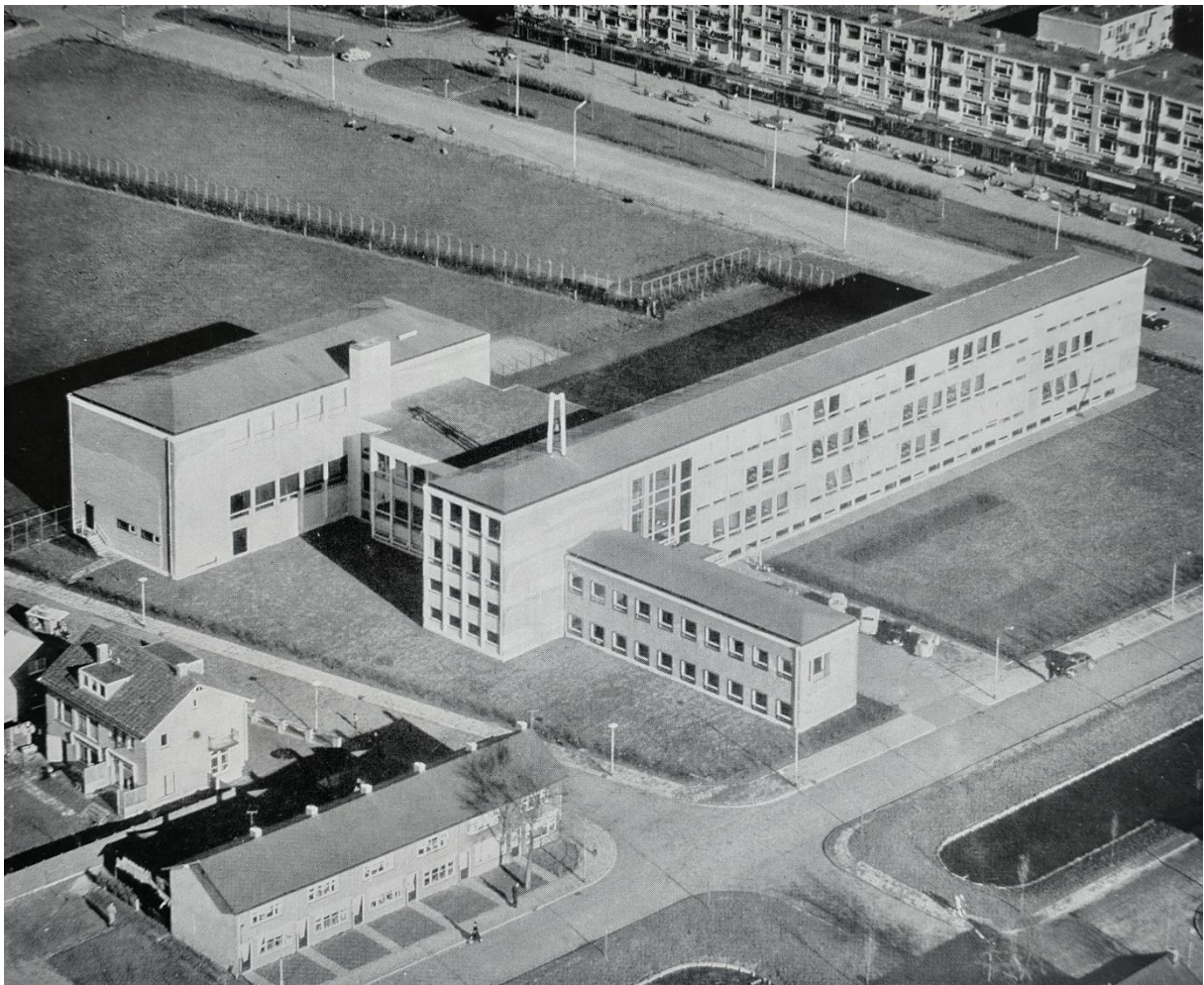
In de Nassau-HBS in Breda is de aula (met tondak) gecombineerd met de entreehal. De aula heeft een podium dat ook als kantine wordt gebruikt. Aan de aula grenst een afzonderlijke gymzaal (www.denassau.nl en Bouw 1960).

Diverse scholen van Elffers, waaronder het Christelijk Lyceum in Voorburg en het Reformatisch College Blaucapel in Utrecht zijn (recent) gesloopt. Alle andere schoolgebouwen zijn in de loop der tijd uitgebreid en aangepast.

4.3. Architectonisch ontwerp Groen van Prinstererlyceum

4.3.1. Typologie en oorspronkelijke organisatie

Zoals alle middelbare scholen die Elffers ontwierp, is ook het Groen van Prinstererlyceum een combinatie van een gang- en halschool. De plattegrond is uiterst rationeel opgezet, waarbij de verschillende functies zijn ondergebracht in vier vleugels. De standaard theorielokalen bevinden zich in een drielaagse, negentig meter lange schijf met een souterrain, die evenwijdig aan de Rotterdamseweg is gesitueerd. De lokalen liggen aan de zuidzijde en worden ontsloten door een lange gang aan de noordzijde. Op de bovenste verdieping waren afwijkende lokalen gesitueerd: een aardrijkskundelokaal, een handwerklokaal en een tekenzaal. Op de eerste verdieping lag aan de westzijde de lerarenkamer. Het souterrain huisvestte oorspronkelijk de fietsenstalling van de school, die via twee hellingbanen aan de achterzijde bereikbaar was. In het schijfvormige hoofdgebouw bevindt zich aan de westzijde een drie verdiepingen hoge entreehal die vanaf de Rotterdamseweg via een trap met bordes te bereiken is.

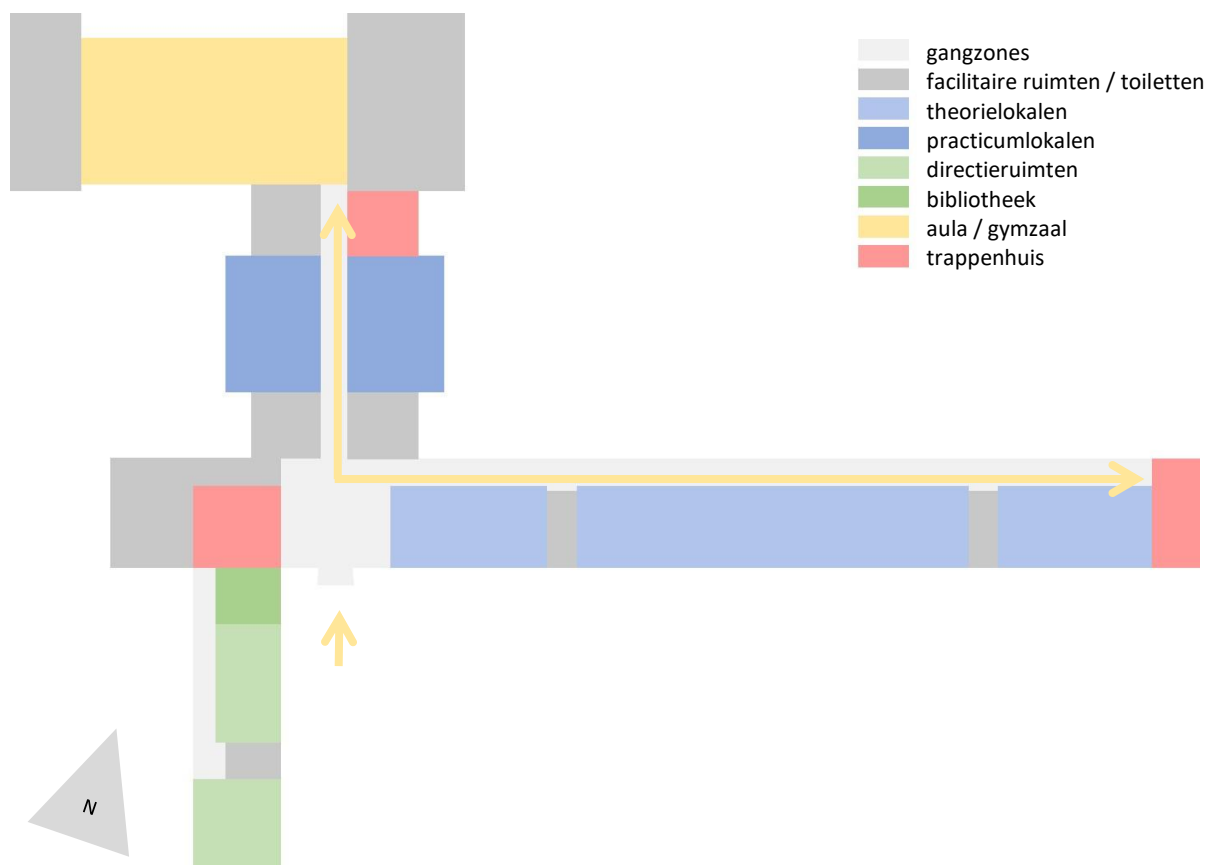
Luchtfoto van het Groen van Prinstererlyceum omstreeks 1959. De vier bouwdelen waaruit de school is opgebouwd zijn duidelijk te onderscheiden (Moet en Pelle 1959).

Aan de voorzijde, direct ten westen van de entreehal sluit een eenlaagse vleugel met souterrain loodrecht op het hoofdgebouw aan. Hier bevonden zich oorspronkelijk de kantine (souterrain) en bibliotheek en bestuursruimten (begane grond).

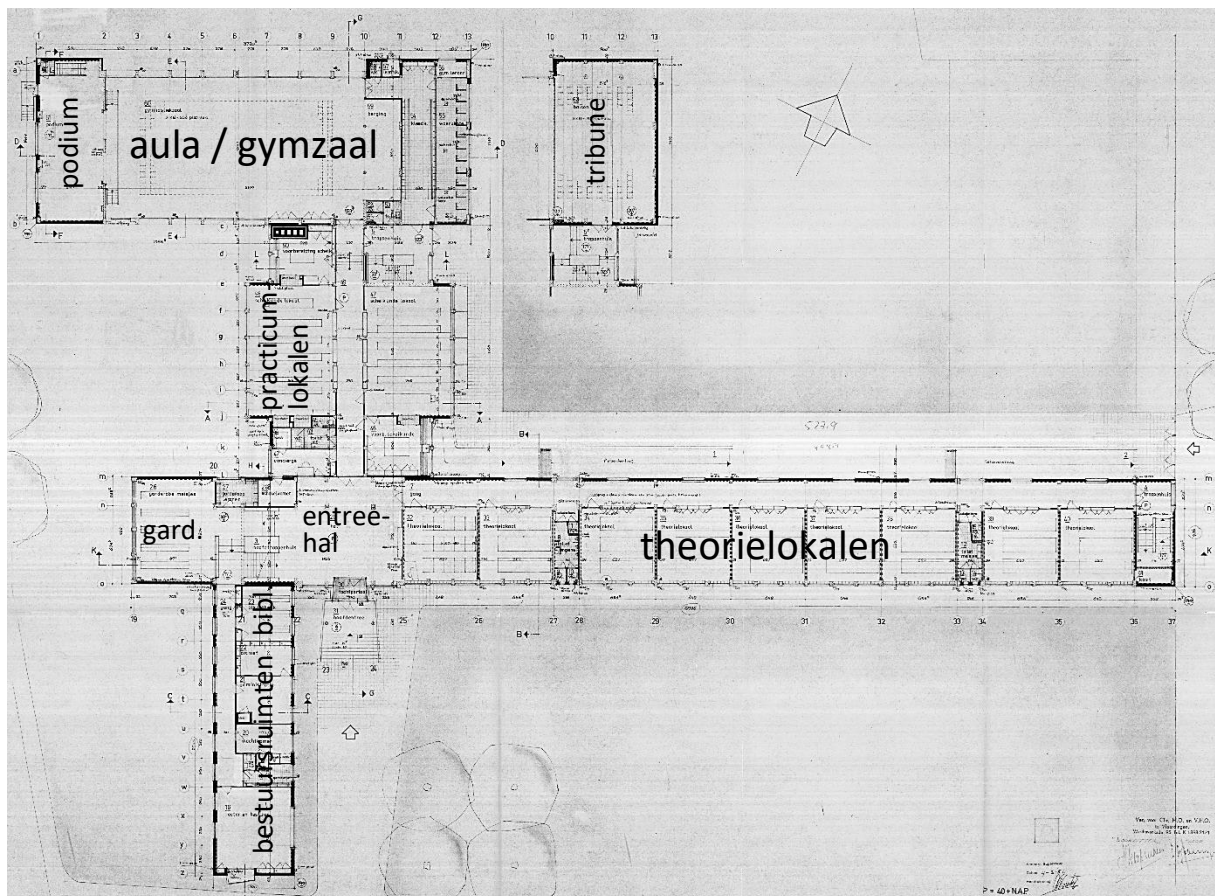
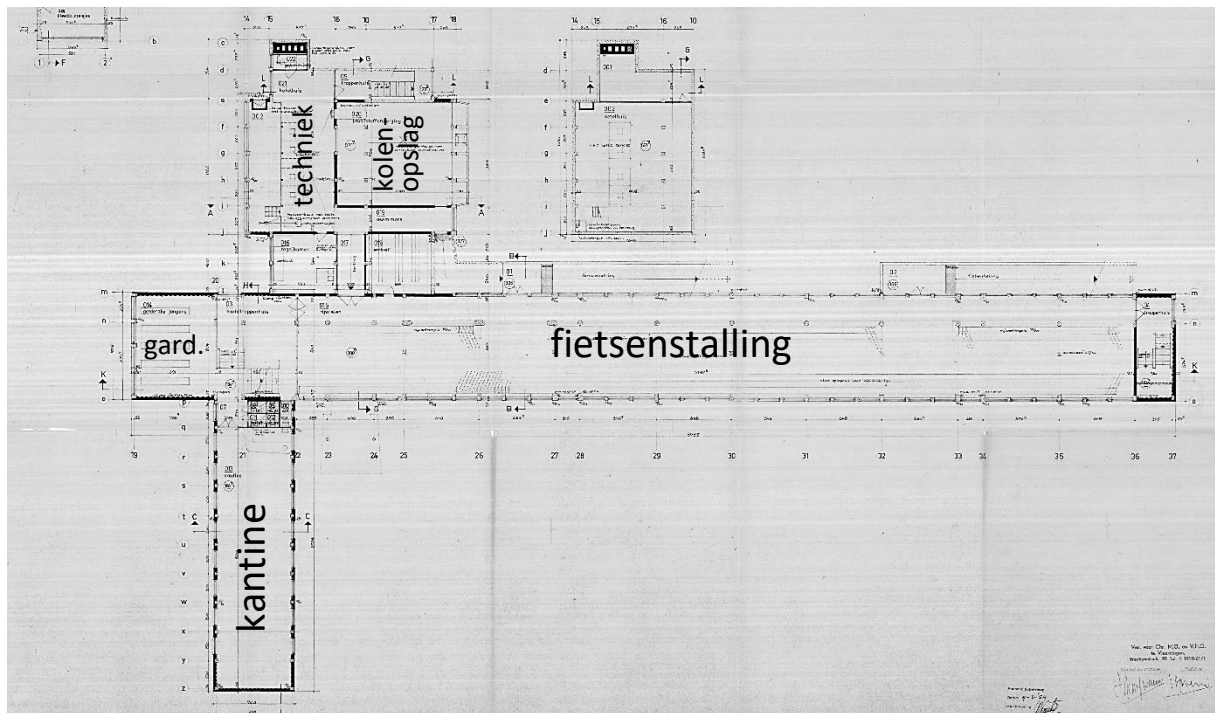
Aan de achterzijde ligt in het verlengde van de entreehal, eveneens loodrecht op het hoofdgebouw, een tweelaagse vleugel met souterrain. In dit bouwdeel zijn aan weerszijden van een middengang practicumlokalen (natuurkunde, scheikunde en biologie) gesitueerd. In het souterrain bevinden zich technische ruimten. Ook was hier oorspronkelijk de kolenopslag gesitueerd.

De middengang in de practicumvleugel ontsluit niet alleen de aanliggende lokalen, maar biedt ook toegang tot een vierde bouwdeel, dat parallel aan het hoofdgebouw is gesitueerd. Dit tweelaagse bouwdeel heeft hoge verdiepingen en huisvest twee boven elkaar liggende gymzalen. De zaal op de begane grond is voorzien van een podium en een tribune en fungeert ook als aula. De zolder boven de kleedruimten van de bovenste gymzaal werd door het personeel als borrelruimte gebruikt.

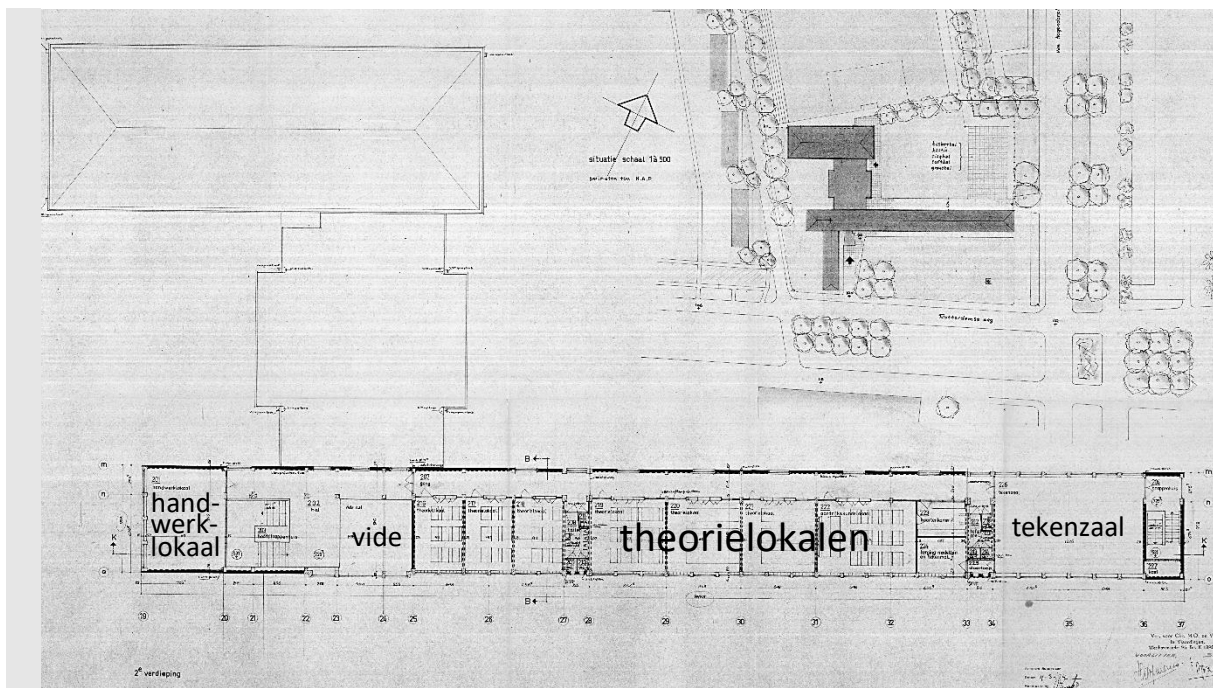
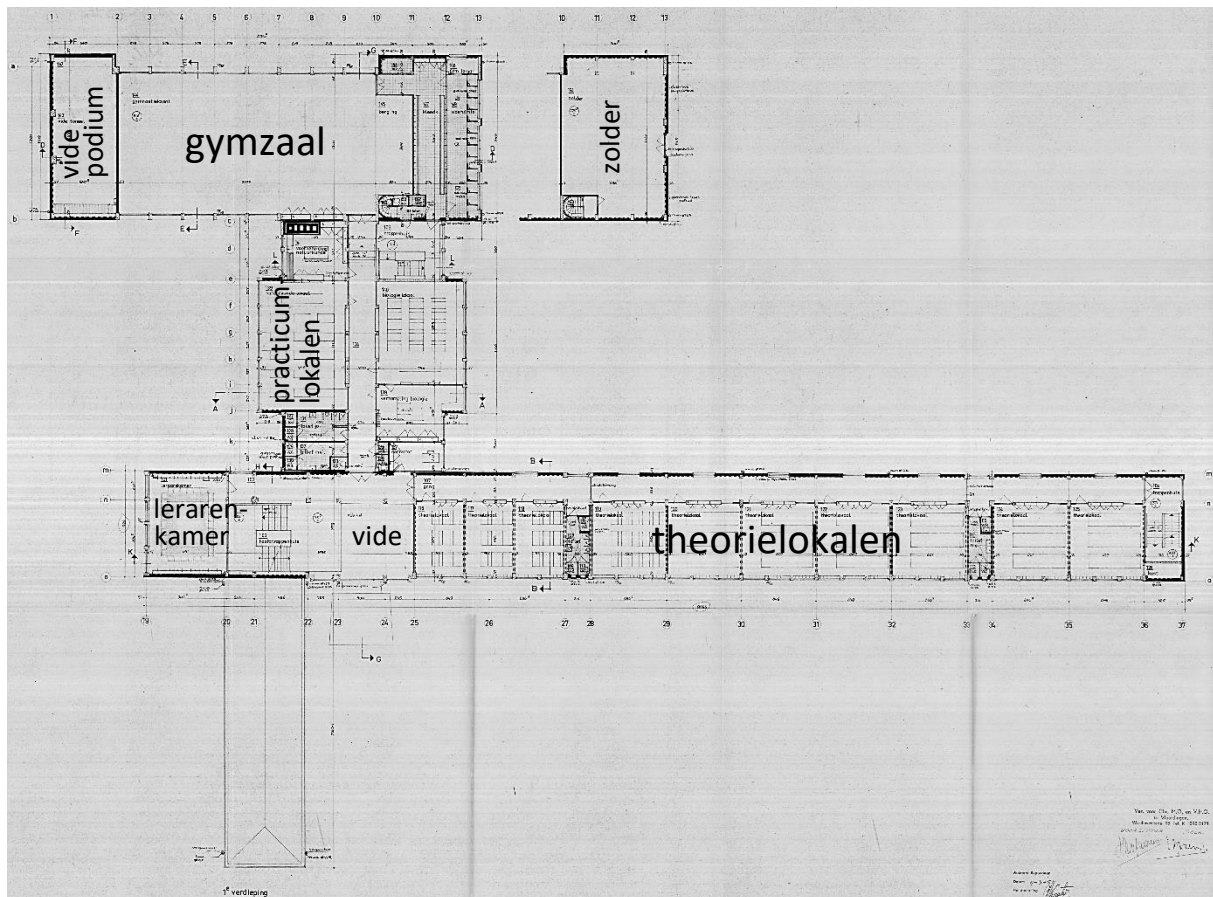
Een centraal trappenhuis met galerijen ten westen van de entreehal verbindt alle vleugels (met hun verschillende vloerniveaus) met elkaar. Op de oostelijke kop van het hoofdgebouw en in de practicumvleugel bevinden zich secundaire (vlucht)trappenhuisen. Aanvullend zorgen enkele treden in de middengangen van de practicumvleugel voor de overbrugging van het hoogteverschil naar de gymzalen/aula.

In zijn oorspronkelijke opzet is het Groen van Prinstererlyceum typologisch een combinatie van een gangschool en een halschool. Schematische plattegrond van de begane grond. Vanuit de centrale entree zijn de lokalen via gangen bereikbaar, terwijl een hal of aula ruimte creëert voor bijeenkomsten en vieringen. De aula wordt gedeeld met een gymzaal.

Plattegronden van souterrain (boven) en begane grond met de oorspronkelijke indeling en functies (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vaarding).

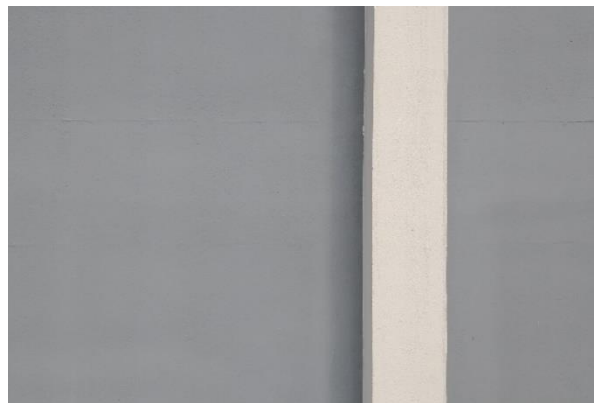

Plattegronden van de eerste (boven) en tweede verdieping met de oorspronkelijke indeling en functies
 (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vaardingen).

4.3.2. Architectonische uitwerking

Gevels en daken

Hoewel vlakken van lichtgele baksteen in kettingverband en witgeverfde betonnen penanten en banden voor alle gevels van de vier oorspronkelijke bouwdelen de ingrediënten vormen, zorgen subtiele verschillen in de toepassing ervan voor een gevarieerd gevelbeeld. Elffers speelde in zijn ontwerp vooral met de afwisseling tussen horizontaal en verticaal. De functies van de ruimten (lokalen, gangen, facilitaire ruimten, trappenhuizen) maakte hij door middel van de verschillende behandeling van de gevels zichtbaar in het exterieur.

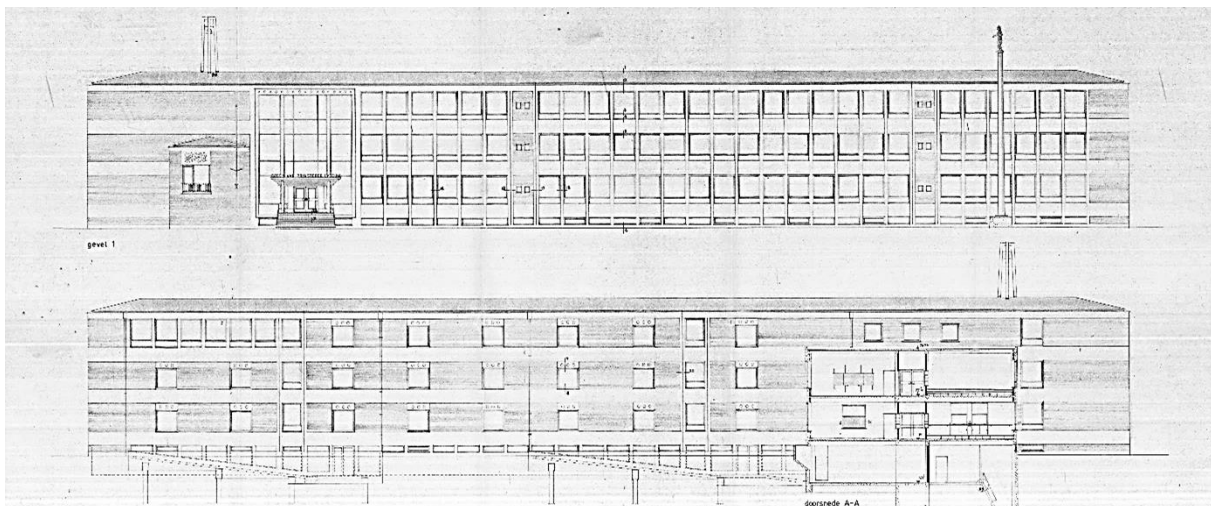
Alle gevels bestaan uit een samenspel tussen vlakken van lichtgeel metselwerk in kettingverband, horizontale en verticale betonnen elementen en grijs plaatmateriaal.

Gevels hoofdvleugel

De zuid- en westgevel van het hoofdgebouw zijn verticaal geled met betonnen penanten, die tevens de hoofddraagconstructie van dit bouwdeel vormen. Tussen de penanten zijn vensters geplaatst en de borstweringen zijn bekleed met grijs geschilderde platen. In de zuidgevel wordt het strakke ritme tweemaal onderbroken ter plaatse van de toiletten. In plaats van een venster zijn hier metselwerkvlakken voorzien, met een langwerpig bovenraam. De grijze borstwering loopt door. Op de uiteinden van de hoofdvleugel lopen de borstweringen op iedere verdieping door in de vorm van witgeschilderde, betonnen banden. De gevelvlakken zijn verder ingevuld met metselwerk. In de oostgevel zetten de betonbanden en het metselwerk zich voort. Drie vensters op het uiteinde van de gang aan de noordzijde zijn de enige daglichtopeningen in deze gevel. Ook de noordgevel bestaat uit horizontale, betonbanden en metselwerk. Ter plaatse van het hoofdtrappenhuis zijn vergelijkbare vensters gemaakt als bij het trappenhuis op de oostelijke kop van het bouwdeel. In het metselwerk zijn verder op regelmatige afstand van elkaar vensters aanwezig, die voor daglicht zorgen in de achterliggende gang. De vensters hebben aan de bovenzijde een dicht deel met drie ronde ventilatieopeningen. Op de tweede verdieping, waar de tekenzaal door de gang breekt en de gehele diepte van de vleugel beslaat, is een reeks naast elkaar gelegen vensters aanwezig, zoals in de zuid- en westgevel.

Twee ansichtkaarten van het Groen van Prinstererlyceum (rond 1960) tonen de subtiële werking van horizontale en verticale elementen en vlakken in de west-, zuid- en oostgevel van het hoofdgebouw (www.geschiedenisvanvlaardingens.nl).

Aanzichten van de zuid- (boven) en noordgevel. In de zuidgevel overheerst het verticale ritme van ramen tussen betonpenanten, waarachter zich klaslokalen bevinden. De noordgevel is te karakteriseren als een vlak van metselwerk met horizontale betonbanden en een regelmatig patroon van vensters. Achter deze gevel bevinden zich de gangen die de lokalen ontsluiten (bouwvergunningstekeningen 1954) (Bouwdossier gemeente Vaardingens).

De entreepartij wordt gemarkeerd door een trap met bordes en een sculpturale, betonnen luifel. Trap en bordes zijn bekleed met opdal leisteen. De stootborden waren oorspronkelijk bekleed met vierkante, keramische tegels. Aan beide zijden van de trap bevindt zich een hekwerk uit stalen buizen. Het hek is nu antracietkleurig, maar was oorspronkelijk licht van kleur, mogelijk geel. De luifel wordt nabij de gevel ondersteund door twee ronde kolommen. Op de luifel stond oorspronkelijk de tekst 'GROEN VAN PRINSTERERLYCEUM'. Het verlaagde plafond onder de luifel is van na de bouwtijd. Inwendig bevindt zich direct achter de entree een hal met vide. De vide is in de buitengevel zichtbaar dankzij een glaspui die vrijwel de gehele hoogte van het gebouw beslaat. De pui is opgenomen in een iets uitstekend, betonnen kader met twee tussenpenanten. De huidige groene kleur van kader en luifel is waarschijnlijk niet origineel. De kozijnen zijn oorspronkelijk, maar waren vroeger licht van kleur. De oorspronkelijke draaideuren zijn vervangen door geautomatiseerde schuifdeuren. Boven de luifel is in 2007 het kunstwerk 'Vuur, water en energie' van de Vlaardingse kunstenaar Jan de Winter (1939) geplaatst. Het werk is in 1970 vervaardigd en sierde lange tijd de gevel van het Gemeentelijk Energie- en Waterbedrijf aan de Hoflaan in Vaardingens. Het kunstwerk bestaat uit een koperreliëf aan de buitenzijde en een glasreliëf aan de binnenzijde van de gevel.

Aanzicht van de entree in (van links naar rechts) 1957, 2007 en 2022. Oorspronkelijk stond de naam van de school in hoofdletters op de luifel. De kozijnen van de entreepui zijn origineel, maar hebben niet meer hun oorspronkelijke kleur. De toegangsdeuren zijn in de loop der tijd meermaals aangepast. In 2007 is boven de luifel een kunstwerk geplaatst (Bouwkundig Weekblad 1957, Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 523.696).

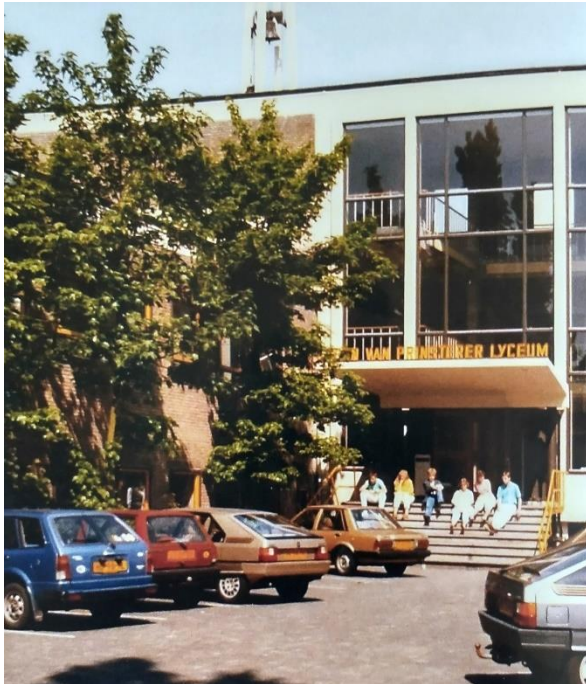
Entreepartij met sculpturale, betonnen luifel en trap (Forum 1956-1957).

Oorspronkelijk bestonden de vensters uit houten kozijnen met tuimelramen. Met uitzondering van de noordgevel zijn deze vervangen door aluminium schuiframen. In de noordgevel zijn bij een uitbreiding in de jaren negentig diverse vensters dichtgezet met metselwerk en glazen bouwstenen. De huidige kleurstelling van de vensters (antraciet kozijn, groen raam) is niet origineel. Oorspronkelijk waren de kozijnen donker gekleurd (mogelijk antraciet) en de ramen licht (mogelijk geel). Zwart-wit foto's uit de jaren vijftig tonen een duidelijk contrast tussen de kleuren van kozijnen en ramen. Kleurenfoto's uit de jaren zeventig tonen gele ramen. Het is echter niet met zekerheid vast te stellen dat dit de oorspronkelijke kleur is. Hiervoor is aanvullend kleuronderzoek noodzakelijk.

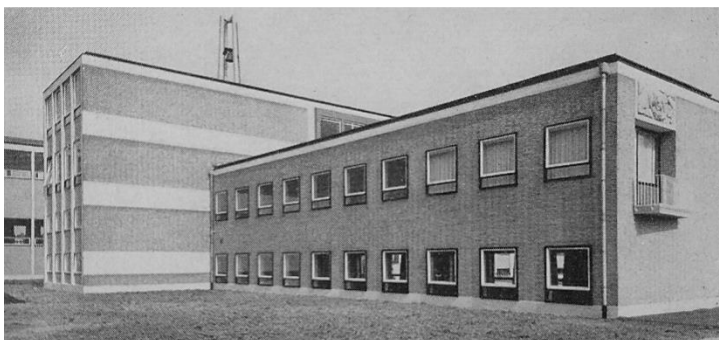
Binnen het verticale ritme van de zuidgevel zijn twee stroken ingevuld met metselwerk. Hierachter bevinden zich toiletgroepen. De oorspronkelijke houten tuimelramen zijn ooit vervangen door aluminium schuiframen.

In de jaren tachtig waren de oorspronkelijke houten tuimelramen nog aanwezig. Het is niet achterhaald of de gele kleur van de ramen, het hekwerk van de trap en de letters van de schoolnaam origineel zijn (Kegel 2019).

Gevels bestuursvleugel

De vleugel met bestuursruimten, bibliotheek en kantine is volledig opgetrokken in metselwerk. De gevel wordt zowel boven als onder beëindigd door een witte, betonnen band. De vensters zijn gelijk aan die van het hoofdgebouw. Ook hier zijn de oorspronkelijke tuimelramen vervangen door (groene) schuiframen. Op de zuidelijke kop van de vleugel steekt een balkon uit de gevel. Hierachter bevond zich de kamer van de rector. De verdiept liggende pui met raam en deur ter plaatse van het balkon en het grote, iets uitkragende venster van de rectorkamer in de oostgevel zijn origineel (hout). Boven het balkon bevindt zich een betonnen reliëf van kunstenares Hank Hans (1919-2015), met wie Elffers vaker samenwerkte. Het werk beeldt uit: 'De Zaaier, ook als gaat hij wenend, zaait, maar hij keert juichend weder, dragende zijn schoven' (Psalm 126).²⁵

Westgevel van de bestuursvleugel en kunstwerk boven het balkon van de voormalige rectorkamer (Bouw 1957 en Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 523.694).

Afscheid van rector Smit in 1964 (Mulder en Den Boer 1979).

Ook in de bestuursvleugel zijn de tuimelramen vervangen door schuiframen. Een uitzondering vormen de pui met raam en deur bij het balkon en het grote venster van de voormalige rectorkamer. Deze hebben nog hun oorspronkelijke houten uitvoering. Op de kopgevel staat met groene letters 'Groen van Prinsterer' (Kegel 2019).

Gevels practicumvleugel

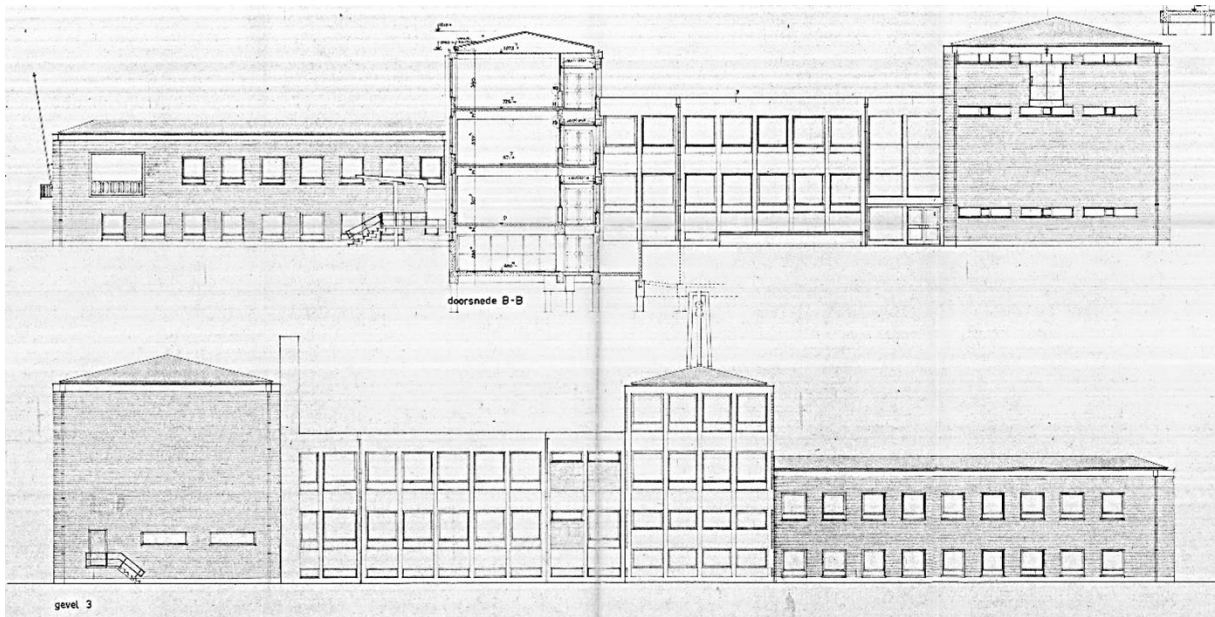
De architectonische vormgeving van de gevels van deze vleugel is vergelijkbaar met die van het hoofdgebouw. Verticale, betonnen penanten met daartussen vensters bepalen het beeld. De terugliggende geveldelen ter plaatse van de aansluiting met het hoofdgebouw zijn grotendeels met baksteen ingevuld. Hierachter bevinden zich facilitaire ruimten. Ter plaatse van het trappenhuis aan de oostzijde is een twee verdiepingen hoge glazen pui aanwezig. Op de begane grond bevindt zich hier onder een betonnen luifel een nooduitgang. Ook in deze vleugel zijn de oorspronkelijke houten tuimelramen vervangen door aluminium schuiframen.

De invulling van de westgevel van de practicumvleugel is vergelijkbaar met die van de zuidgevel van het hoofdvolume: vensters ter plaatse van leslokalen en metselwerkvlakken ter plaatse van facilitaire ruimten. Op de overgang tussen dit bouwdeel en de gymzaalvleugel vormt een betonnen schoorsteen een verticaal element.

In de oostgevel van de practicumvleugel bevindt zich een trappenhuis met een twee verdiepingen hoge pui. Boven de nooduitgang onderin het trappenhuis hangt een eenvoudige, betonnen luifel. Betonnen bakken voor de gevel (rechts) herinneren aan de oorspronkelijke functie van het souterrain: kolenhok.

Aanzichten van de oost- (boven) en westgevels van het Groen van Prinstererlyceum. De vier bouwdelen hebben alle een eigen gevelcompositie. Het gebruik achter de gevel was hiervoor leidend (bouwvergunningstekeningen 1954) (Bouwdossier gemeente Vaarding).

Gevels gymzaalvleugel

Het bouwvolume met de twee gymzalen is wat gevels betreft een combinatie van de overige vleugels. De kopgevels en de uiteinden van de langsgevels (waar het podium van de aula en de kleedruimten van de gymzalen zich bevinden) bestaan op enkele smalle, horizontale vensters na geheel uit metselwerk met boven en onder smalle betonnen banden als beëindiging. De westgevel bevat een deur die middels een betonnen trap met treden van opdal leisteen bereikbaar is. De middelste delen van de langsgevels zijn net als de gevels van het hoofdgebouw verticaal geled met betonpenanten. Ook hier bevinden zich tussen de penanten vensters met borstweringen van grijs plaatmateriaal. In de noordgevel liggen de betonpenanten en de invulling daartussen iets terug ten opzichte van het omringende metselwerk, wat hier voor een plastischer gevelbeeld zorgt.

De gevels van de gymzaalvleugel zijn in de loop der tijd nauwelijks gewijzigd. Kozijnen en ramen zijn origineel. Ze zijn slechts voorzien van rolluiken. Op de noordgevel is in de loop der tijd een klimmuur aangebracht (Bouwkundig Weekblad 1957).

Daken

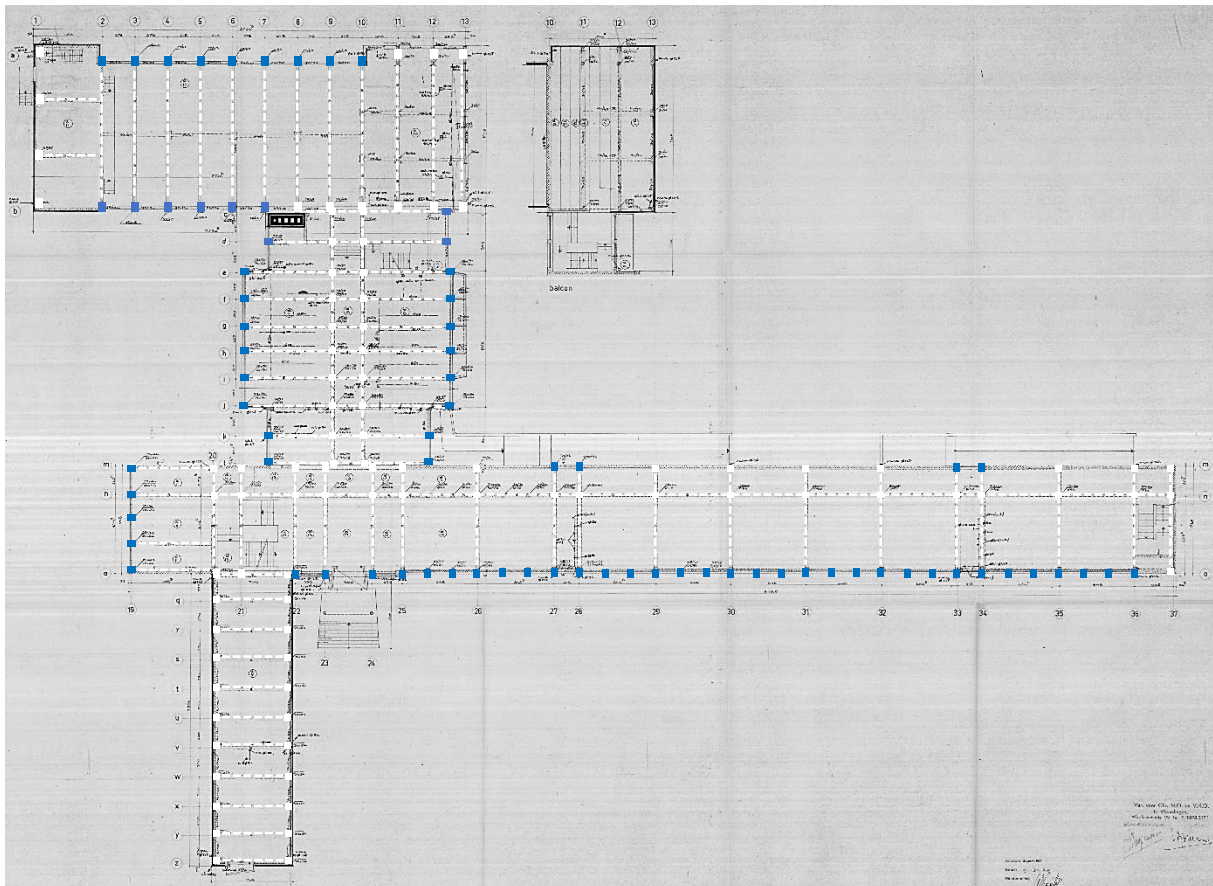
Met uitzondering van het bouwdeel met practicumlokalen (plat dak), dat architectonisch als tussenlid fungeert tussen het hoofdgebouw en de aula, zijn alle vleugels voorzien van zeer flauw hellende schildddaken. Vanaf de straat zijn de met bitumen bedekte daken nauwelijks zichtbaar. Op het dak van het hoofdvolume staat in het verlengde van de bestuursvleugel een kleine klokkentoren die opgebouwd is uit twee witgeverfde, betonnen spanten. De luidklok die zich erin bevindt, is gemaakt door de Fa. Gebr. Van Bergen uit Midwolda. Een betonnen schoorsteen die boven de dakranden uitsteekt, vormt een verticaal element op de overgang tussen de practicum- en de gymzaalvleugel.

Constructie

Hoewel het Groen van Prinstererlyceum geen systeembouwschool betreft, was er dankzij de toepassing van een gewapend betonskelet toch een grote mate van standaardisatie mogelijk. De toepassing van een betonskelet bood bovendien de mogelijkheid binnen het raamwerk de gevraagde flexibiliteit in ruimten in te passen. De school is op palen gefundeerd. Daarboven bevindt zich een raamwerk van rechthoekige kolommen die op sommige plekken in de gevel zichtbaar zijn (en deze een verticaal ritme geven) en op andere plekken zijn bekleed met metselwerk. Langs de gangen ondersteunen betonkolommen de vloerbalken die de verschillende vleugels in hun dwarsrichting overspannen. In de hoofdvleugel is slechts een gangkolom en vloerbalk aanwezig op de plekken waar in het oorspronkelijke ontwerp lokaalscheidende wanden zijn gemaakt.

Het gewapend betonskelet is niet alleen constructief, maar ook architectonisch opgevat. Het ritme van kolommen in de verschillende gevels bepaalt in grote mate het karakter van het gebouw. Op de westelijke kopgevel van het hoofdvolume komen de verticale betonkolommen, horizontale betonbanden en metselwerkvlakken in een fraai hoekdetail samen (rechts).

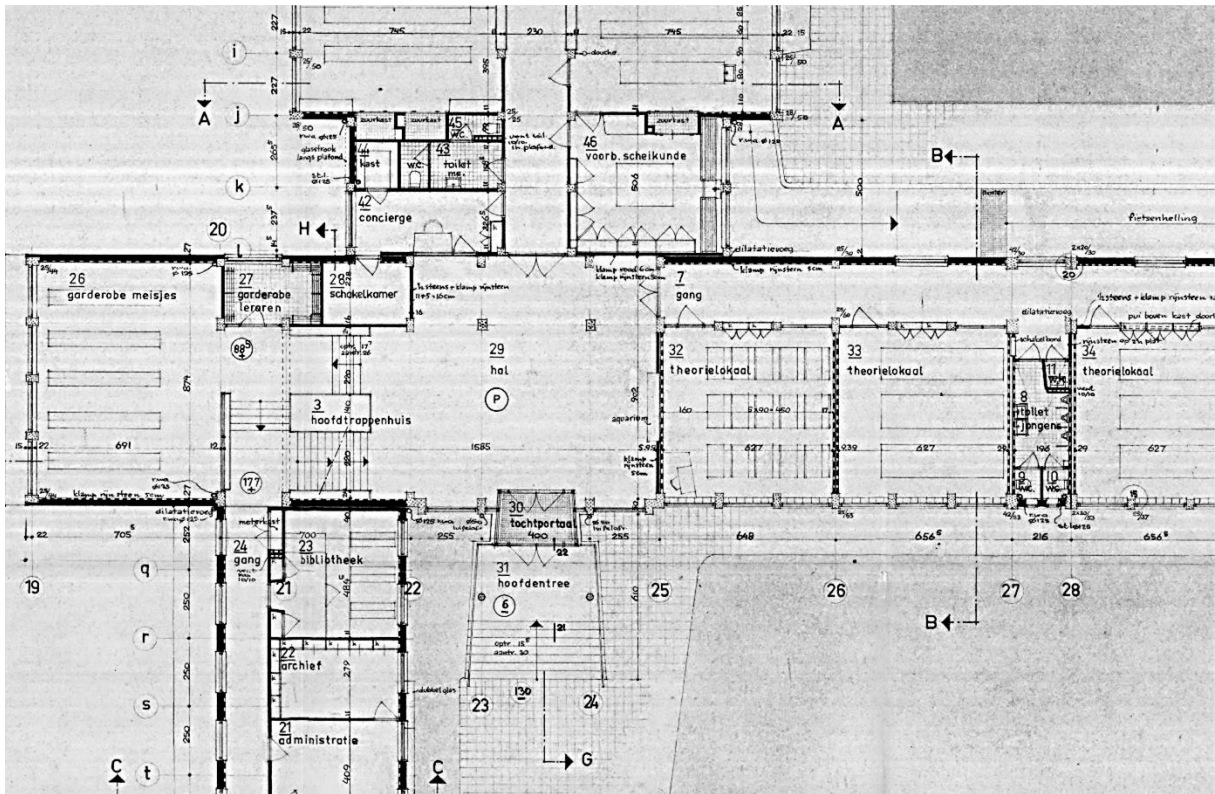
Plattegrond van de hoofddraagconstructie op de begane grond, bestaande uit gewapend betonnen kolommen en vloerbalken. De blauwe kolommen zijn in de gevel zichtbaar als architectonisch element. In het hoofdgebouw ligt niet op iedere gevelkolom een vloerbalk. Op andere verdiepingen is deze verdeling weer anders, afhankelijk van de oorspronkelijke indeling (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

Interieur

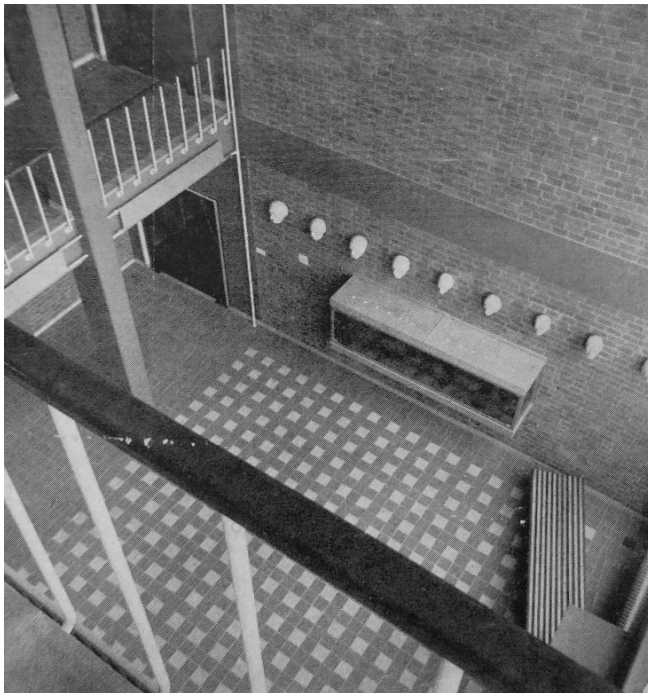
In al zijn ontwerpen besteedde Elffers veel aandacht aan het interieur, zo ook in het Groen van Prinstererlyceum. Met trots vertelt hij in projectbesprekingen in *Bouw* en *Bouwkundig Weekblad* dat hij naast het ontwerp van het gebouw ook de gehele inrichting mocht verzorgen.²⁶ Het kleurgebruik in de school werd door Elffers nauwkeurig bepaald: 'Groepsgewijs werden verschillende kleuren toegepast, de theorie- en praktijklokalen, de gangen en de hallen, de gymnastiekzalen en de kantine kregen kleuren, die naar hun aard concentratie dan wel activiteit bedoelen te stimuleren.'²⁷ In de loop der jaren is het oorspronkelijke kleurschema verdwenen.

Interieur hoofdvleugel

De entreehal bevindt zich qua opzet nog grotendeels in oorspronkelijke staat. Ten opzichte van de bouwtijd is er voor de conciërge/beheerder een afsluitbare balie ingebouwd. Een oorspronkelijk in de oostwand aanwezig aquarium is verdwenen en vervangen door een mededelingenbord. Ook de nog aanwezige materialen en afwerkingen zijn veelal in oorspronkelijke staat, waaronder het tegelwerk op de vloeren en de afwerking van het centrale trappenhuis. Op de vloer van de hal liggen

Fragment van de plattegrond van de begane grond ter plaatse van de hoofdentree (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

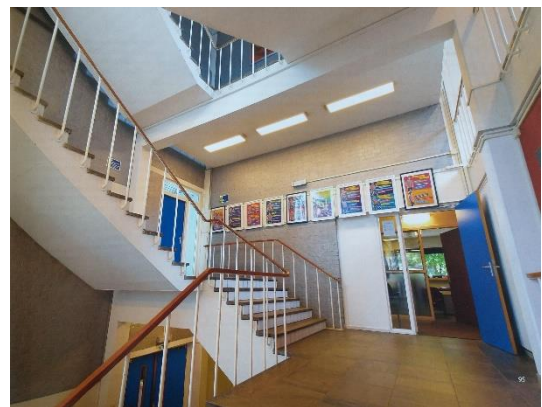

Oorspronkelijk bevond zich tegen de oostwand van de entreehal een aquarium. De oorspronkelijke vloer- en trapafwerkingen en hekwerken langs de trappen en galerijen zijn nog altijd aanwezig (Bouw 1957).

De entreehal in 1957 en 2022. Het aquarium is vervangen door een mededelingenbord en in het tochtportaal zijn automatische schuifdeuren gemaakt. Het kunstwerk van Hank Hans, bestaande uit negen hoofden van geleerden, siert nog altijd de hal (Bouw 1957).

in het vlak van de vide lichtgrijze en witte keramische tegels in een blokpatroon. Op de galerijen op de verdiepingen liggen dezelfde tegels, maar slechts in de lichtgrijze kleur. De betonnen trappen en bordessen zijn net als de trappen buiten bekleed met opdal leisteen. De stootborden zijn bekleed met witte tegels. De hekwerken van trap en galerijen zijn uitgevoerd in verticale spijlen met een ronde doorsnede. De reling is van teakhout. Al het betonwerk (kolommen, horizontale banden in de wanden, plafonds) is wit geschilderd. De kleur van de metselwerkwanden (zilvergrijs langs trappenhuisen en bij facilitaire ruimten en rood langs gangen) is niet origineel. Ook het verlaagde systeemplafond op de tweede verdieping is later aangebracht. Sinds 2007 bepaalt het kunstwerk 'Vuur, water en energie' kunstenaar Jan de Winter in grote mate de uitstraling van de entreehal. In de entreehal is ook een kunstwerk aanwezig dat wel uit de bouwtijd dateert. Het betreft een door Hank Hans gemaakte reeks van negen betonnen hoofden van geleerden, waaronder Guillaume Groen van Prinsterer, op de zijwand boven het mededelingenbord.

In de entreehal hangt sinds 2007 het kunstwerk 'Vuur, water en energie' van Jan de Winter (links). Het trappenhuis is afgezien van de zilvergrijze kleur op de wanden nog geheel in oorspronkelijke staat. Van boven naar beneden: bordes tussen begane grond en eerste verdieping, begane grond en souterrain.

De entreehal en de galerijen erboven bieden toegang tot de gangen naar de lokalen. De oorspronkelijke opzet met een gang aan de noordzijde en lokalen aan de zuidzijde is nog altijd aanwezig. In de gangen bepaalt het ritme van betonnen kolommen en vloerbalken het beeld. De vloerliggers zijn (deels) nog altijd zichtbaar, ondanks het feit dat er in de loop der tijd verlaagde systeemplafonds tussen zijn gehangen. In de gangen zijn niet veel afwerkingen oorspronkelijk. De klamp metselwerk wanden aan de noordgevel zijn rood geschilderd en de houten borstweringen van de wanden naar de lokalen zijn vervangen door houtfineerplaten. Op de vloeren ligt blauw linoleum. Ook dit is ooit vervangen. In verband met brandvoorschriften zijn halverwege de gangen forse branddeuren aangebracht. Op de begane grond en eerste verdieping zijn bij de uitbreiding eind jaren negentig diverse vensteropeningen dichtgezet met metselwerk en glazen bouwstenen. De toiletten die vanaf de gangen bereikbaar zijn, zijn gmoderniseerd.

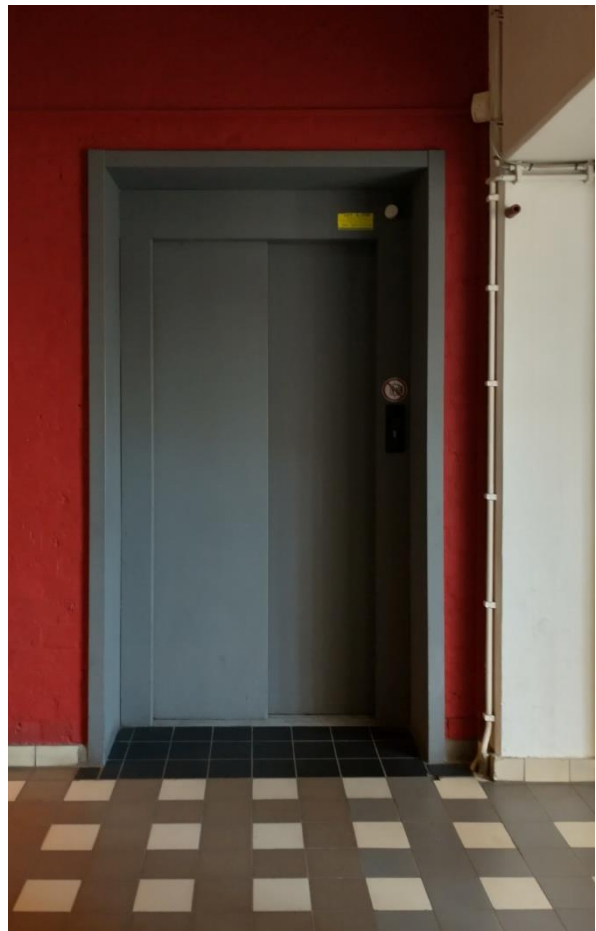

In de gangen zijn ten opzichte van de bouw in 1957 vloerafwerkingen vervangen en verlaagde plafonds gemonteerd. Voor de oorspronkelijke borstweringen van de lokaalwanden is een afwerking van houtfineer gemaakt. De rode kleur op de wand is niet origineel. Het klamp metselwerk was oorspronkelijk waarschijnlijk onbeschilderd (Bouwkundig Weekblad 1957).

Bij de bouw van de kantine en het studiehuis in 1998 zijn op de begane grond en eerste verdieping diverse vensters dichtgezet met metselwerk en glazen bouwstenen.

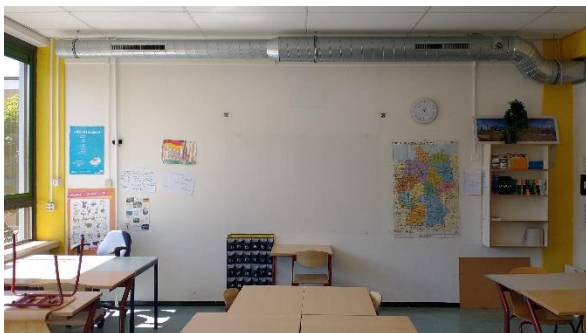
Het vluchttreppenhuys aan het einde van de vleugel heeft een vergelijkbare materialisatie als de entreehal en het primaire trappenhuys. Ook hier een vloer van lichtgrijze en witte tegels in blokpatroon. In plaats van leisteen is op de trappen en bordessen kunststeen toegepast. Eind jaren tachtig is aan de noordzijde van het trappenhuys een lift geplaatst.

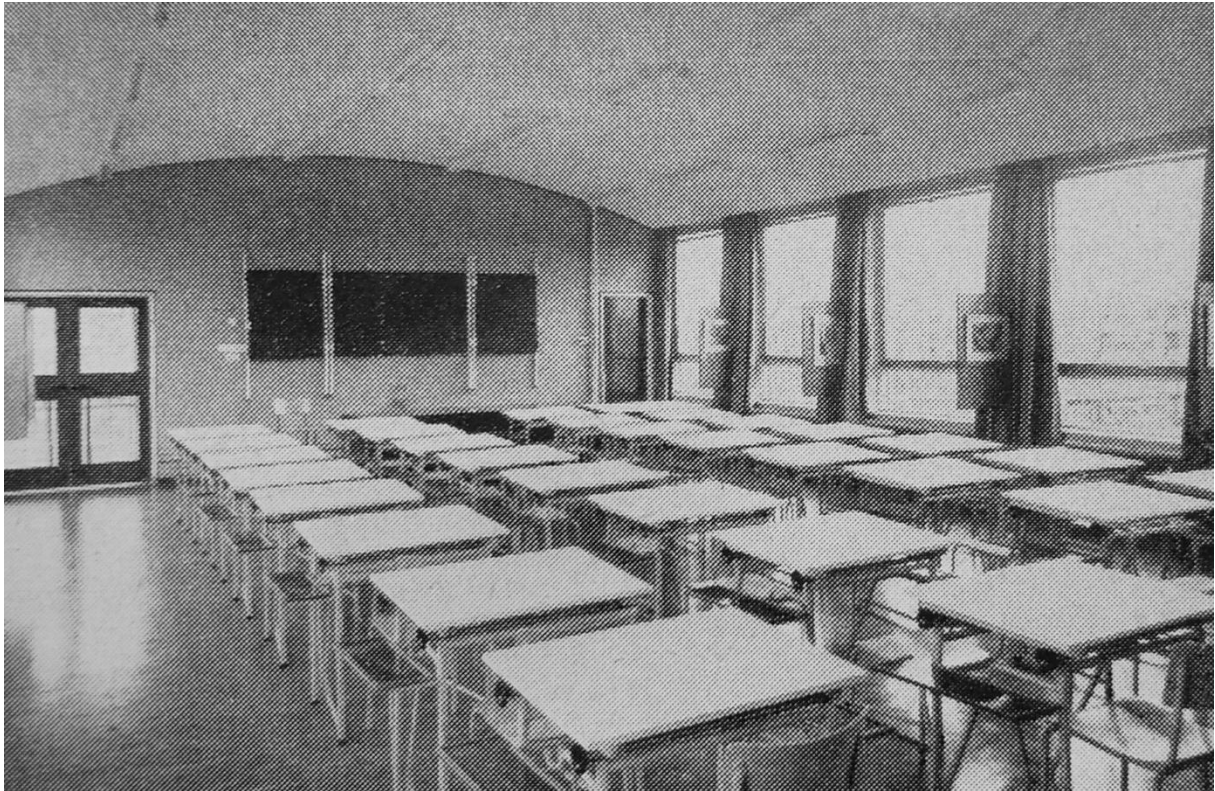
De materialisering en detaillering van het vluchttreppenhuys komt overeen met die van het hoofdtrappenhuys. In 1989 is ten noorden van het trappenhuys een lift geplaatst.

De lokalen bevinden zich alle op hun oorspronkelijke posities. Op veel plaatsen zijn de in de borstwering van de gangwanden geïntegreerde kasten nog aanwezig. De lokalen zijn in de loop der tijd voorzien van een verlaagd systeemplafond en nieuwe linoleumvloeren. De oorspronkelijke houten tuimelramen zijn vervangen door aluminium schuiframen, de stenen vensterbanken door exemplaren van houtfineer.

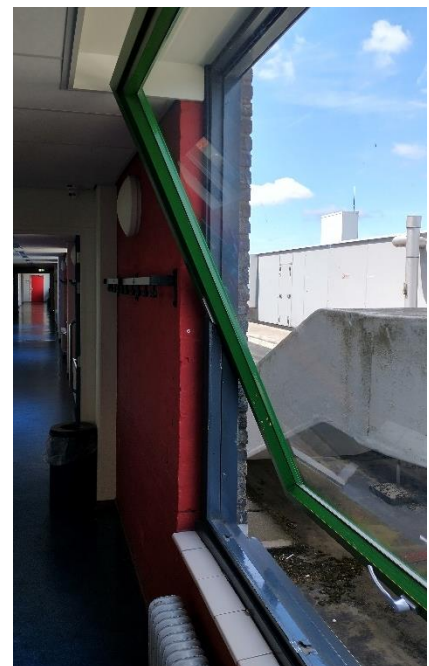
Op de tweede verdieping bevond zich oorspronkelijk aan het eind van de vleugel een tekenzaal. Dit lokaal strekte zich uit van gevel tot gevel en had ook aan de noordgevel een brede vensterpartij. In deze gevel zijn nog altijd de oorspronkelijke houten tuimelramen aanwezig. Het lokaal had een getoogd plafond. De oorspronkelijke opzet is al bij de uitbreiding in de jaren zestig verdwenen. De gang is doorgetrokken naar het trappenhuys en de tekenzaal is opgedeeld in twee 'standaard' lokalen. Het getoogde plafond verdween onder een verlaagd systeemplafond.

In de lokalen is de betonconstructie, ondanks later toegevoegde verlaagde systeemplafonds, prominent aanwezig. In de huidige situatie is deze in diverse felle kleuren geschilderd. In de gangwand is tegen de borstwering een oorspronkelijke kast aanwezig. Vensterbanken zijn vervangen door platen van houtfineer.

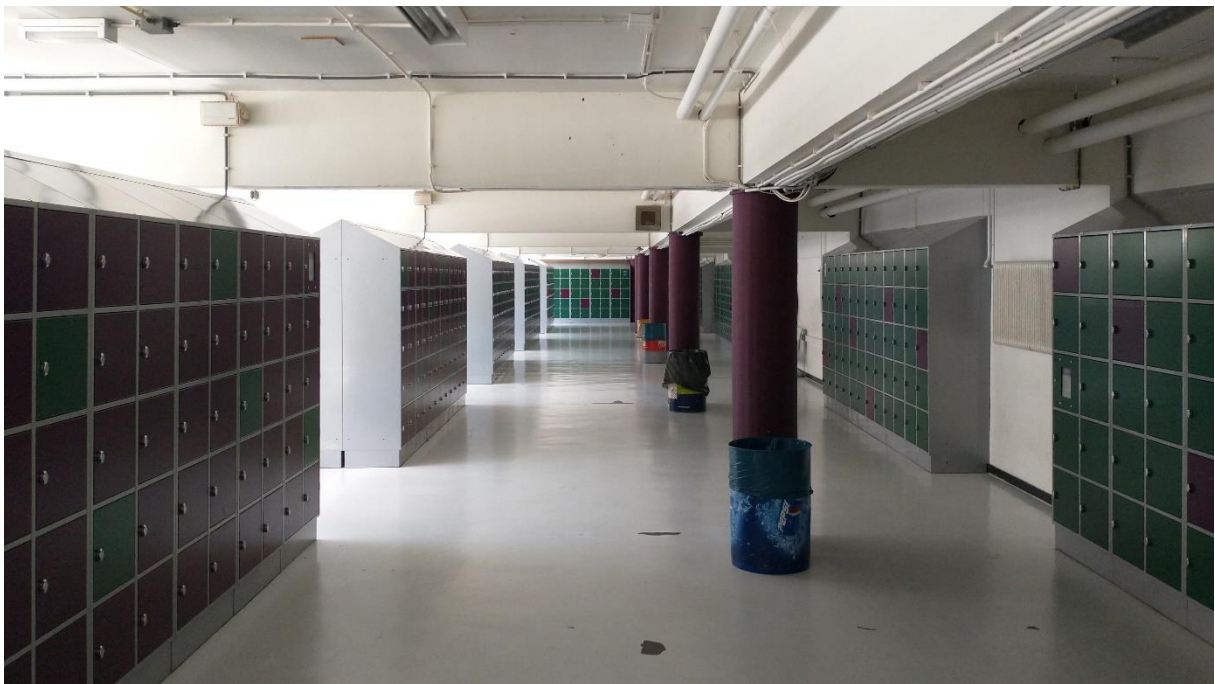

Voormalige tekenzaal op de tweede verdieping aan de oostzijde van de hoofd vleugel. De gangzone was bij het lokaal getrokken waardoor deze zich uitstrekte van de noord- tot de zuidgevel. Achter de dubbele deur links bevond zich het vluchttrappenhuis. Het lokaal had een getoogd plafond (Bouw 1957).

Anno 2022 is de gang doorgetrokken en is de vroegere tekenzaal opgedeeld in twee 'standaard' lokalen. Zicht vanuit het trappenhuis richting de entreehal. Het getoogde plafond is onder een verlaagd systeemplafond verdwenen. De vensters in de noordgevel bevatten nog wel de oorspronkelijke houten tuimelramen.

Het souterrain huisvestte ooit de fietsenstalling van de school. Op dit moment bevinden zich hier lange rijen met lockers. De langgerekte ruimten krijgen daglicht via langwerpige vensters die zich net boven het maaiveld bevinden. Opvallend zijn de ronde betonkolommen langs de gangzone. De oorspronkelijke betonvloer is in de lockerruimte lichtgrijs gecoat, maar deze coating begint op diverse plaatsen los te laten. In het hoofdtrappenhuis liggen in het souterrain lichtblauwe tegels.

Het souterrain krijgt daglicht via langwerpige vensters die zich vlak boven het maaiveld bevinden. Een groot gedeelte van het souterrain is anno 2022 in gebruik als lockerruimte.

Interieur bestuursvleugel

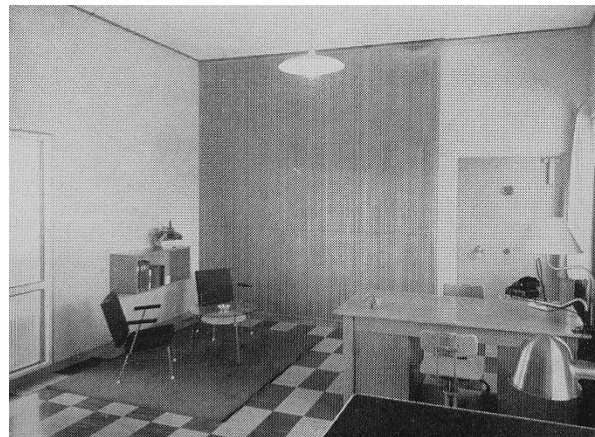
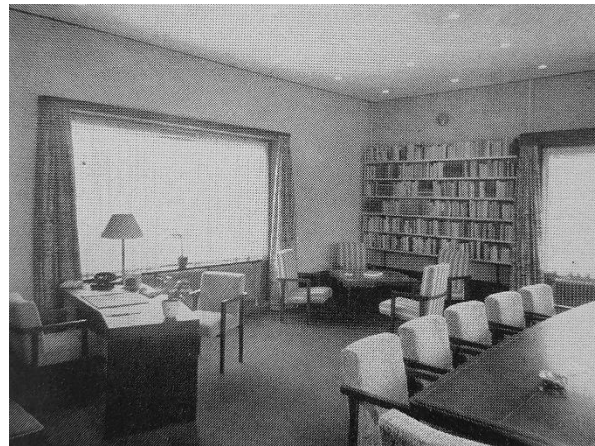
Vanuit het hoofdtrappenhuis is in zuidelijke richting de bestuursvleugel bereikbaar. De vleugel bestaat uit twee bouwlagen. Het souterrain is één grote, open ruimte. Dit was oorspronkelijk de kantine van de school, maar huisvest nu het zogenaamde sciencelab, een practicumlokaal voor scheikunde. Op de begane grond (iets verhoogd ten opzichte van het begane grondniveau van het hoofdgebouw) ontsluit een gang langs de westgevel een aantal ruimten. De gang komt uit in een grotere kamer op de kop van de vleugel. Deze kamer behoorde oorspronkelijk toe aan de rector. Nu huist er de administratie van de school. De overige ruimten zijn in gebruik als kantoren. Ook bevindt zich hier een keuken/pantry. Oorspronkelijk waren hier vanaf de trap gezien achtereenvolgens de bibliotheek, een archief, de administratie en een wachtkamer gevestigd.

In de kantine was de betonnen draagconstructie duidelijk aanwezig. In de huidige situatie zijn de vloerliggers verdwenen onder een verlaagd systeemplafond. De oorspronkelijke houten tuimelramen zijn vervangen door aluminium schuiframen. Alle stenen vensterbanken zijn vervangen door exemplaren van houtfineer. Ook de vloerafwerking is vervangen.

De voormalige kantine is tegenwoordig in gebruik als sciencelab. Het kenmerkende ritme van betonnen vloerliggers is niet meer zichtbaar (Kegel 2019).

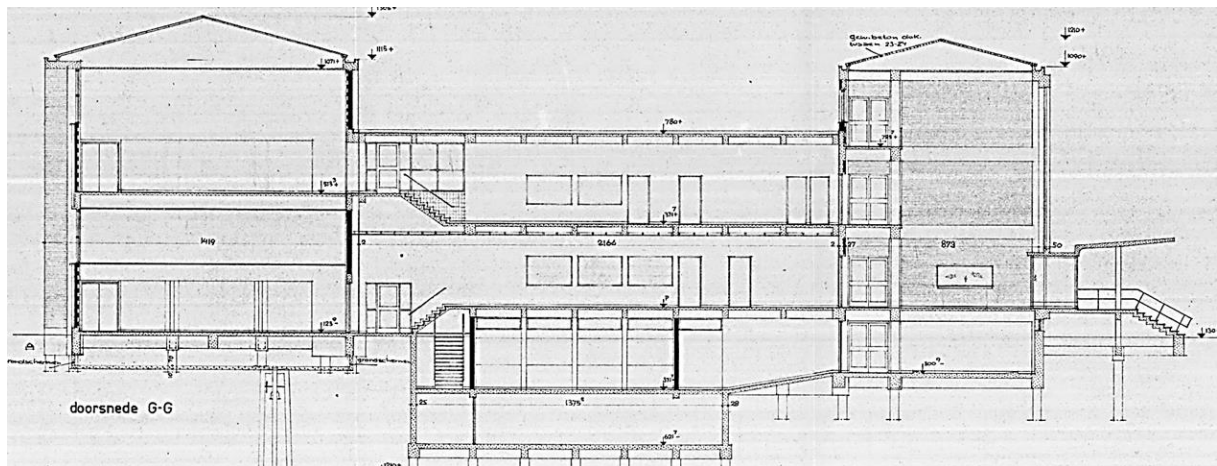
Ook op de begane grond is van het oorspronkelijke interieur nauwelijks iets bewaard gebleven. Ramen en vensterbanken, plafond- en vloerafwerkingen zijn vervangen. Oorspronkelijk zijn nog het venster en de pui naar het balkon in de voormalige rectorkamer. In de vroegere administratiekamer lag ooit een colovinyltegelvloer in dambordpatroon.

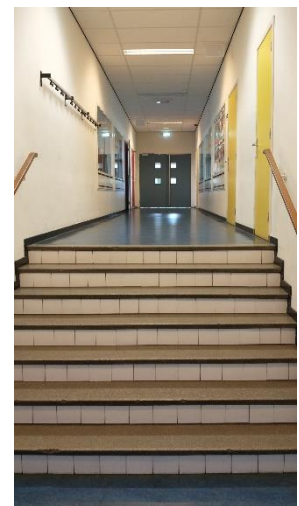
Links: huidige situatie van de gang op de begane grond, gezien richting de voormalige rectorkamer. Rechtsboven: oorspronkelijk interieur van de rectorkamer. Rechtsonder: oorspronkelijk interieur van de administratiekamer (Bouw 1957).

Interieur practicumvleugel

De practicumvleugel bestaat uit twee bouwlagen boven een souterrain. Op de begane grond en eerste verdieping bevinden zich sinds de bouwtijd vier practicumlokalen (en enkele bijbehorende facilitaire ruimten) aan weerszijden van een middengang. De gang op de begane grond daalt nabij het trappenhuis enkele treden af om aan te takken op het begane grondniveau van gymzaalvleugel, terwijl de gang op de verdieping juist enkele treden stijgt om aan te sluiten bij de verdiepingsvloer van dit bouwdeel. De gangwanden van de lokalen zijn voorzien van glazen vitrines. Deze zijn oorspronkelijk. Het trappenhuis aan de oostzijde is vergelijkbaar uitgevoerd als het vluchttrappenhuis in de hoofdvlleugel. Het enige verschil is de kleur van de tegelvloer: wit-lichtblauw geblokt in plaats van wit-lichtgrijs. Op de begane grond is aan de zuidoostzijde van de vleugel een doorbraak gemaakt richting de in 1998 gerealiseerde kantine.

De doorsnede over de gang van de practicumvleugel toont de te overbruggen niveauverschillen tussen de vloeren in de verschillende vleugels (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vlaarding).

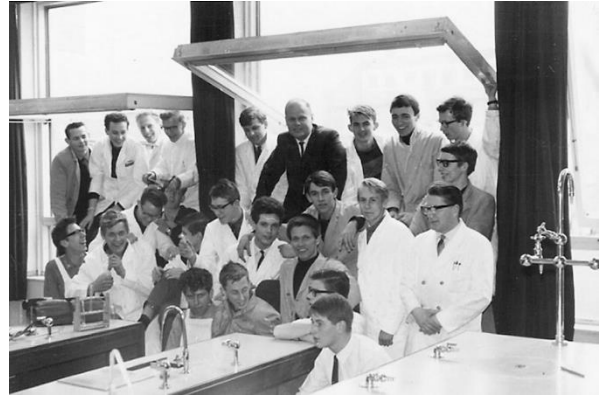
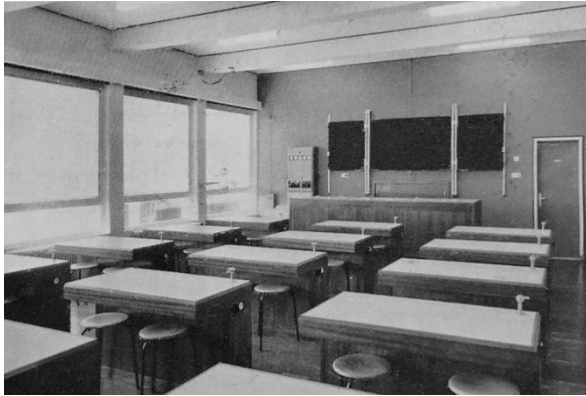

Vitrines en trap in de middengang op de begane grond.

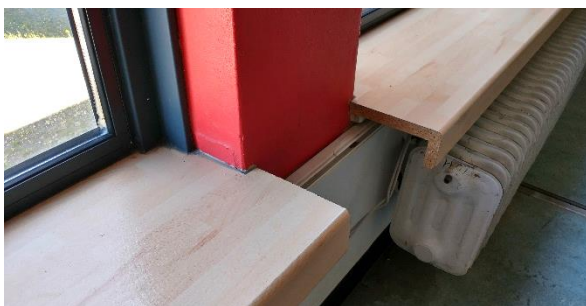

Trappenhuis (links) en doorbraak richting de kantine, vanuit de practicumvleugel gezien. De vierkante betonkolommen bovenaan de trap zijn de oorspronkelijke gevelkolommen.

Het lokaal aan de oostzijde op de begane grond heeft een middels enkele treden oplopende vloer. Dit is de oorspronkelijke situatie. Hier bevindt zich ook nog een oude werkbank. Deze is in de loop der tijd omkleed met houtfineer. In de lokalen zijn afwerkingen in de loop der tijd vervangen. De betonnen vloerliggers zijn onder een systeemplafond verdwenen en ramen en vensterbanken zijn vervangen. De nog steeds zichtbare betonkolommen zijn in felle kleuren geschilderd.

Oorspronkelijke inrichting van een practicumlokaal en leerlingen en docenten zittend in de tuimelramen van een van de practicumlokalen (Bouwkundig Weekblad 1957 en www.schoolbank.nl).

Huidig interieur van het (leegstaande) practicumlokaal aan de oostzijde op de begane grond. De oplopende vloer is nog altijd aanwezig, evenals een (waarschijnlijk) oorspronkelijke werkbank. De zijfronten en het voorfront van de werkbank zijn bekleed met houtfineer.

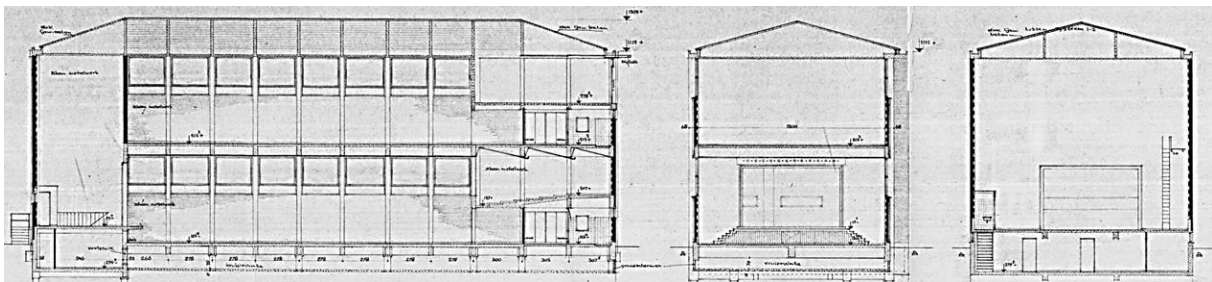
In het souterrain bevindt zich aan de westzijde een technische ruimte met een insteekverdieping. Aan de oostzijde was oorspronkelijk de kolenopslag. Tegenwoordig is deze ruimte in gebruik als noodlokaal. Daglicht komt spaarzaam binnen via de inlaatopeningen voor kolen, waar ramen in zijn gezet.

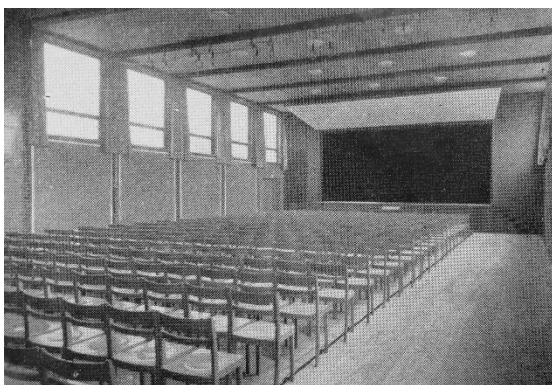
In het souterrain bevindt zich aan de westzijde een technische ruimte (links). Het voormalige kolenhok aan de oostzijde is tegenwoordig in gebruik als noodlokaal. Via de voormalige inlaatopeningen voor kolen komt zeer beperkt daglicht binnen.

Interieur gymzaalvleugel

De gymzaalvleugel bestaat uit twee hoge bouwlagen. Op de begane grond combineerde Elffers de functies aula/schoolzaal en gymzaal. De ruimte is hiertoe uitgerust met een podium en een tribune. De ruimtelijke indeling is nog altijd aanwezig. Wanneer de zaal voor bijeenkomsten gebruikt werd, werd de vloer afgedekt met matten en werden losse stoelen geplaatst. Op de verdieping bevindt zich een tweede gymzaal.

Langsdoorsnede en dwarsdoorsneden van de gymzaalvleugel. Op de begane grond bevindt zich een gecombineerde aula/gymzaal met een podium en tribune. Op de verdieping is een tweede gymzaal (bouwvergunningstekening 1954) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

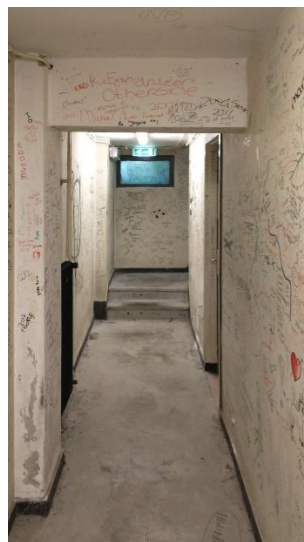
Bij bijeenkomsten in de zaal op de begane grond werd de vloer bedekt met matten en werden losse stoelen opgesteld. Ook werden en worden in de zaal examens afgenomen (Bouw 1957 en Kegel 2019).

De zaal in gebruik als gym-/sportzaal (Facebook Groen van Prinstererlyceum).

In de zaal op de begane grond zijn de langswanden bekleed met witte panelen (oorspronkelijk). De ramen betreffen de oorspronkelijke houten ramen uit de bouwtijd. Tussen de betonnen vloerliggers hangt een plafond van houten latten in de lengterichting. De zaal heeft een groene sportvloer. Het klamp metselwerk rondom de opening van het podium is wit (lambrisering) en groen geschilderd. De betonconstructie is eveneens groen geschilderd. Deze kleuren zijn niet origineel. Waarschijnlijk was het metselwerk oorspronkelijk onbeschilderd.

Het podium aan de westzijde is via trappen aan weerszijden vanuit de zaal te betreden. Het front van het podium is met houtfineer bekleed. Dit is niet oorspronkelijk. Aan de zuidkant van het podium bevindt zich een ingebouwd orgel. Roosters van verticale latten onttrekken het orgel zowel aan de zaal- als aan de podiumzijde aan het zicht. Het elektro-pneumatisch orgel is tijdens de bouw in 1956 geplaatst door de Fa. Spiering uit Dordrecht. Anno 2022 wordt het orgel niet meer bespeeld. Het verkeert in slechte staat. De toneeltoren loopt ook op de verdieping door. Tegen de achterwand is in de loop der tijd een klimwand gemaakt. Onder het podium zijn via een betonnen trap aan de noordzijde enkele voormalige kleedruimten te bereiken. Duizenden (oud-)leerlingen en wellicht ook leraren hebben hier op de muren en plafonds een boodschap achtergelaten.

Onder het podium hebben duizenden (oud-) leerlingen een boodschap achtergelaten op de trap, wanden en plafonds.

De tribune aan de oostzijde loopt in enkele treden op en heeft een zaagtandplafond dat met platen gelamineerd hout is bekleed en door ronde kolommen wordt ondersteund. Dit is de oorspronkelijke opzet en afwerking. De stoelen zijn volgens conciërge Henk Boot afkomstig uit een oude bioscoop. Onder de tribune liggen enkele recent gerenoveerde kleedruimten met douches, bergingen en een regieruimte.

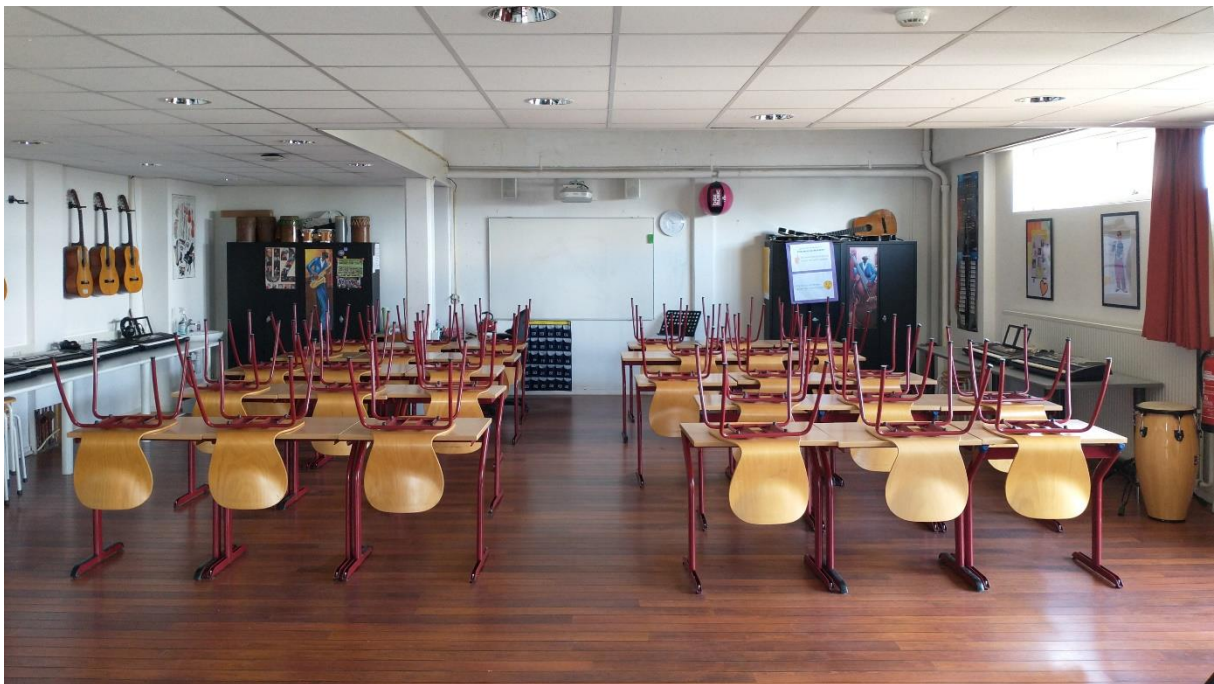
Vanaf de tribune (met zaagtandplafond) is er een fraai overzicht over de zaal en op het podium. Achter het lattenrooster links naast het podium bevindt zich een orgel.

Op de verdieping bevindt zich een tweede gymzaal. Deze zaal heeft een blauwe sportvloer. Het plafond bestaat uit houten latten in de breedterichting. De betonconstructie van het dak is niet zichtbaar. De betonkolommen zijn lichtblauw geschilderd. Het rode, klamp metselwerk op het uiteinde van de zaal is onbeschilderd. Ook hier zijn de wanden bekleed met houten panelen (oorspronkelijk).

Op de vloer boven de recent vernieuwde kleedruimten van de bovenste zaal, bevindt zich een ruimte die tegenwoordig als muzieklokaal wordt gebruikt. Vroeger bevond zich hier de borrelruimte van het personeel. De zolder is via een houten bordestrap te bereiken. Oorspronkelijk was hier een betonnen spiltrap aanwezig.

Gymzaal op de verdieping.

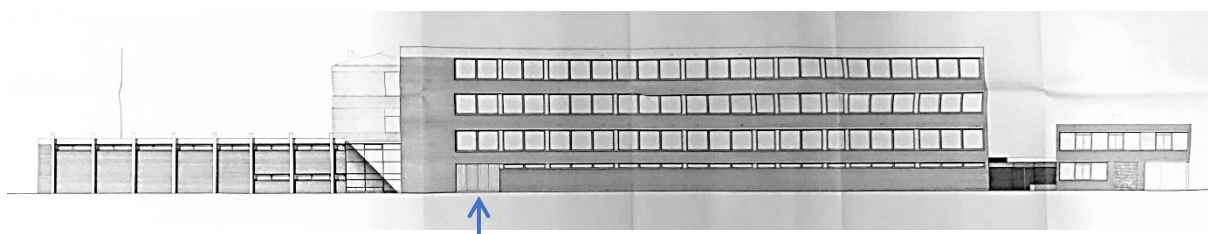
Op de zolder bevindt zich een muzieklokaal. Vroeger werd de ruimte gebruikt als borrelruimte voor het personeel. Plafond- en vloerafwerking zijn niet oorspronkelijk.

4.4. Uitbreidingen

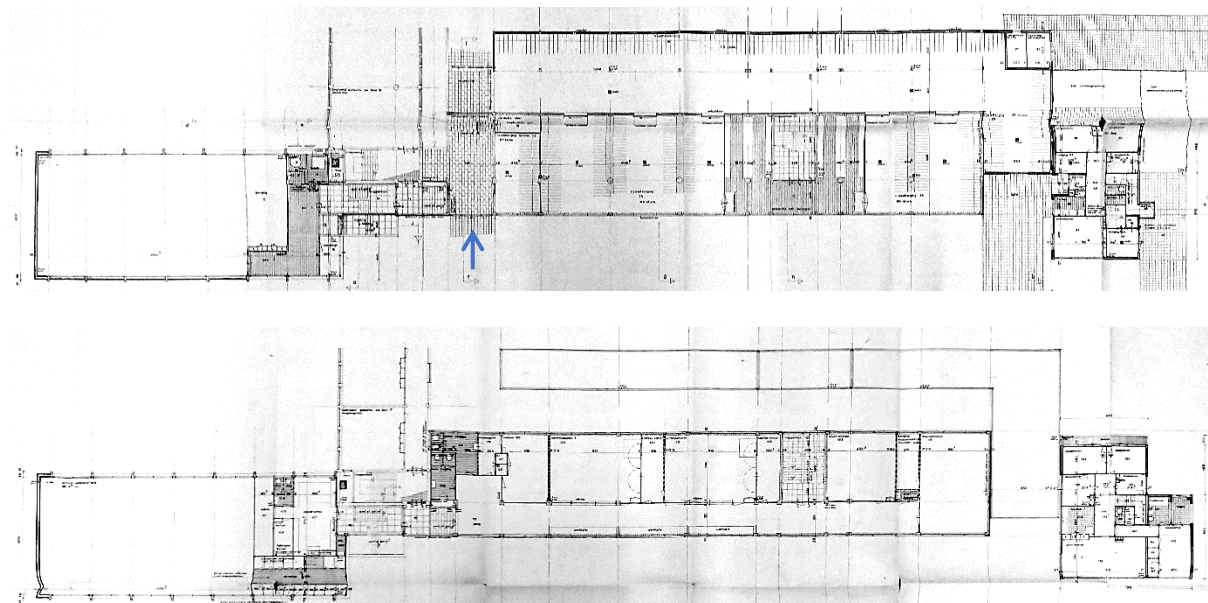
Ten gevolge van de toename van het aantal leerlingen is het Groen van Prinstererlyceum in de loop der tijd een aantal keer uitgebreid en aangepast. Elffers was verantwoordelijk voor het ontwerp van de eerste grote uitbreiding die plaatsvond van 1961 tot 1963. De uitbreiding betreft een gymzaal op de hoek van de Rotterdamseweg en Van Hogendorplaan, een langgerekte, vierlaagse vleugel met lokalen langs de Van Hogendorplaan en een beheerderswoning in het verlengde daarvan. Deze uitbreiding sluit qua materialisering, architectonische vormgeving en kleurgebruik aan bij het oorspronkelijke schoolgebouw uit 1956. De tweede grote uitbreiding dateert van 1998, een half rond bouwvolume direct tegen de noordgevel van de hoofd vleugel, was van de hand van het bureau Van den Berg Kruisheer Elffers, de voortzetting van het bureau van Elffers. Deze uitbreiding kent een in vormtaal en materiaalgebruik contrasterend karakter ten opzichte van het bestaande gebouw.

4.4.1. Gymzaal, nieuwe vleugel en beheerderswoning

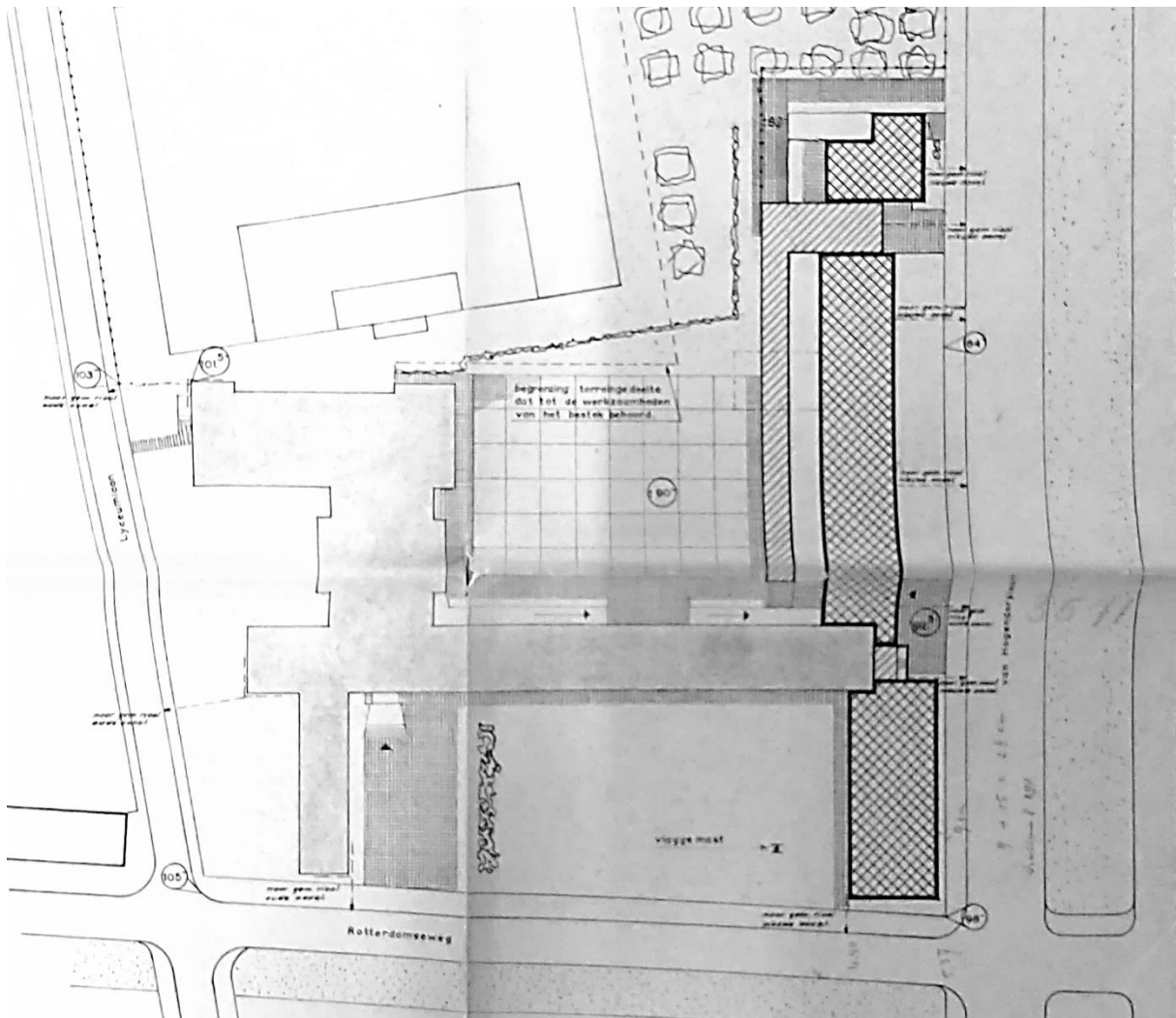
In tegenstelling tot diverse bronnen, waaronder de monumentbeschrijving van het gebouw, een onderzoek door Steenhuis stedenbouw/landschap en zelfs het jubileumboek naar aanleiding van viering van het honderdjarig bestaan van het Groen van Prinstererlyceum²⁸, is de gehele oostwand langs de Van Hogendorpstraat in één bouwphase tot stand gekomen, namelijk tussen 1961 en 1963. In de genoemde bronnen is vermeld dat slechts de gymzaal in deze periode is opgeleverd en dat de lokalenvleugel en beheerderswoning pas in 1970 gereed kwamen. Topografische kaarten, andere bronnen en tekeningen in het bouwdoossier in het gemeentearchief van Vlaardingen tonen echter aan dat de lokalenvleugel en beheerderswoning al eerder gereed waren.²⁹ De verwarring is wellicht te verklaren door het feit dat in 1970 een filiaal van de gemeentebibliotheek opende op de begane grond van de lokalenvleugel. Pas toen was de gehele begane grond, die tot dan in gebruik was als fietsen- en brommerstalling, bebouwd. Ondanks het feit dat de uitbreiding inmiddels bijna zestig jaar geleden plaatsvond, wordt de lokalenvleugel binnen de school nog altijd als 'nieuwe vleugel' aangeduid. Ook deze CHV houdt daarom die benaming aan.

Aanzicht van de oostgevel van het Groen van Prinstererlyceum. De gymzaal kent een verticale geleding, terwijl de nieuwe vleugel horizontaal geled is. In de nieuwe vleugel is op de begane grond de doorgang (met poort) naar de fietsen- en brommerstalling en het achterterrein zichtbaar (blauwe pijl) (bouwvergunningstekening 1961) (Bouwdoossier gemeente Vlaardingen).

Plattegronden van de begane grond (boven) en eerste verdieping. Op de begane grond bevond zich in de nieuwe vleugel oorspronkelijk een fietsen- en brommerstalling. Op de verdieping een gang met aangrenzende lokalen (bouwvergunningstekening 1961) (Bouwdoossier gemeente Vlaardingen).

Situatietekening met de drie bouwvolumes waaruit de uitbreiding bestond: van beneden naar boven: gymzaal, nieuwe vleugel en beheerderswoning. Het gestreepte volume betreft een overkapte stalling voor brommers (bouwvergunningstekening 1961) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

Foto tussen 1963 en 1967 van het schoolplein. Op de achtergrond de blinde gevel van de brommerstalling (Kegel 2019).

Luchtfoto van de uitbreiding langs de Van Hogendorpstraat (omstreeks 1970) (Van Wely 1994).

Gymzaal

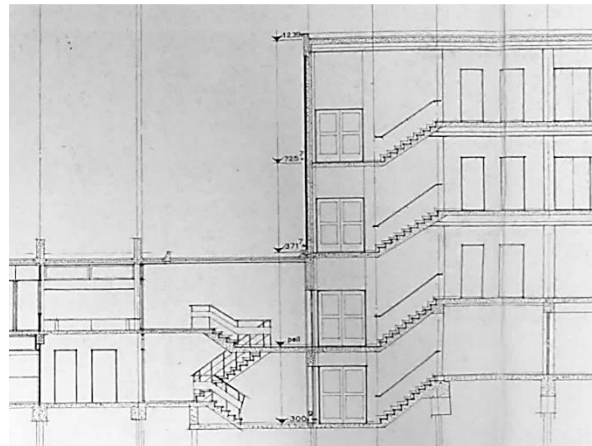
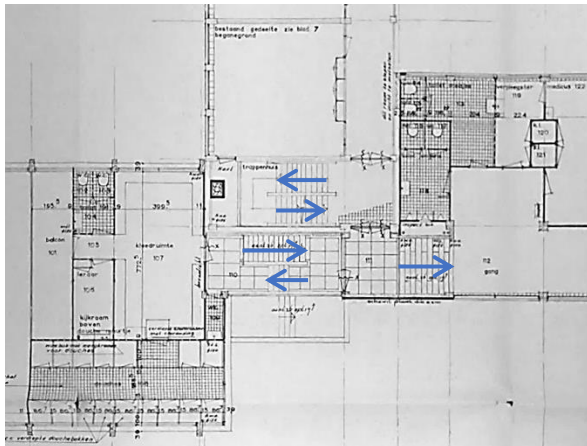
De langsgevels van de gymzaal zijn verticaal geled, dankzij in de gevel zichtbare betonkolommen. De gymzaal sluit hierdoor qua vormgeving nauw aan bij de bestaande bouwdelen. In tegenstelling tot de bestaande gebouwen is echter ook de dakconstructie in het exterieur zichtbaar. De betonnen dakliggers lopen namelijk over het dak. Alle constructieve elementen zijn groen geschilderd. De vlakken tussen de kolommen zijn ingevuld met geel metselwerk of met vensters met houten kozijnen en ramen. Net als in de oudere bouwdelen is ook hier metselwerk in kettingverband toegepast. In beide langsgevels bevatten de eerste twee muurvelden vanaf de hoofdvleugel gezien smalle, horizontale vensters net onder de betonnen daklijst en halverwege de gevel. Achter deze muurvelden bevinden zich de entreehal van de gymzaal en een berging (souterrain) en een kleedruimte met douches (begane grond). Ter plaatse van de gymzaal zelf hebben de muurvelden horizontale vensters direct onder de daklijst (oostgevel) en grotere vensters, met een kozijnindeling die strookt met de smalle vensters in de aangrenzende muurdelen.

De kopgevel is geheel gesloten en in metselwerk uitgevoerd. In de vlakken van metselwerk is een horizontale band aanwezig die strookt met de smalle vensters halverwege de gevel. Zowel de daklijst als de betonnen band halverwege zijn wit geschilderd. Op de kopgevel bevond zich tot voor kort een kunstwerk dat wellicht door Hank Hans is gemaakt. Het is niet vanaf de bouw op deze plek aanwezig. Tijdens het bezoek aan het Groen van Prinstererlyceum op 11-07-2022 was nog slechts het uit de gevel stekende voetstuk van het beeldhouwwerk aanwezig.

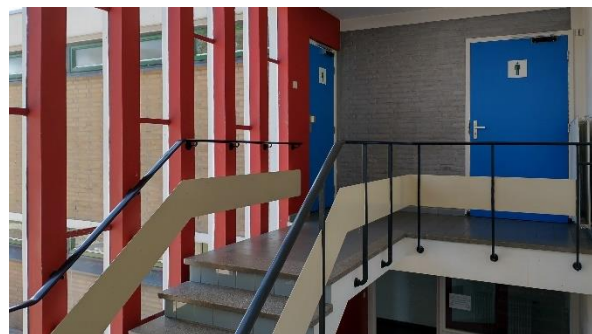

Impressie van de verschillende gevels van de gymzaal. De verticale geleding overheerst, maar er zijn ook horizontale elementen in de gevel aanwezig. De horizontale betonband strookt met de langwerpige vensters. Het kunstwerk dat tot voor kort de kopgevel sierde, is verdwenen (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 523.698 en Kegel 2019).

Om de verschillen in vloerniveaus tussen de hoofdvleugel en de gymzaal te overbruggen, is direct naast het vluchtrappenhuis van de hoofdvleugel een nieuwe trappenhuis gemaakt. In de gevel vormt het trappenhuis een expressief element, dankzij een pui met betonnen kozijnen en glas in een verticale geleiding. De nieuwe vleugel heeft weer andere vloerniveaus dan het hoofdgebouw en de gymzaal. Gangbrede trappen leiden vanaf het oude en nieuwe trappenhuis naar de nieuwe vleugel. Gangbrede trappen leiden vanaf het oude en nieuwe trappenhuis naar de nieuwe vleugel.

Plattegrond en doorsneden ter plaatse van de aansluiting van hoofdvleugel, gymzaal en nieuwe vleugel. In blauw is de concentratie van trappen(huizen) weergegeven die nodig is om alle niveauverschillen in de verschillende bouwdelen te overbruggen (bouwvergunningstekening 1961) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

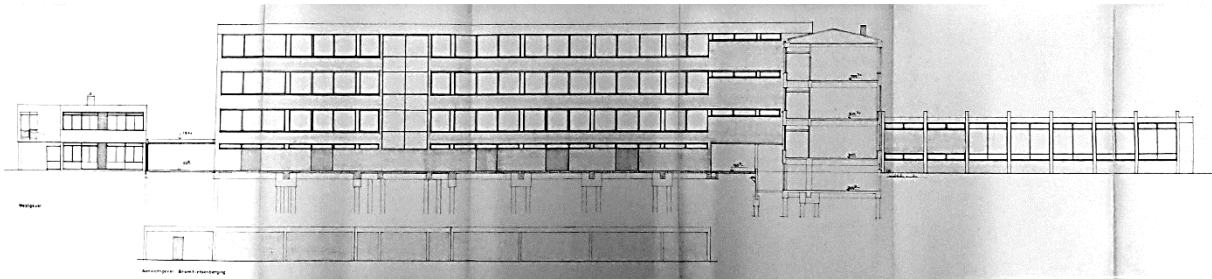

Buitenzijde en binnenzijde van het trappenhuis naar de gymzaal.

Nieuwe vleugel

In tegenstelling tot de hoofdzakelijk verticale geleiding van de oudere gevels zijn de langsgevels van de nieuwe vleugel horizontaal geled met gemetselde borstweringen, strookvensters, smalle betonnen banden boven de vensters en een bredere betonnen daklijst. Het metselwerk van de meer gesloten begane grond is wit geschilderd. Aan de zuidzijde is aan de straatgevel in 2014 een carillon aangebracht (zie foto boven). Het is afkomstig van de gevel van de voormalige Rabobank aan het Veerplein in Vlaardingen. De kopgevels van de nieuwe vleugel zijn blind en ingevuld met metselwerk. Hier loopt alleen de daklijst door. In de oostgevel bevinden zich de oorspronkelijke houten tuimelramen, zoals die ook in de oudere bouwdelen zijn toegepast. In de westgevel zijn de tuimelramen in de loop der tijd vervangen door schuiframen. In de westgevel wordt de horizontaliteit in de gevel onderbroken door een verticale pui van het trappenhuis.

De nieuwe vleugel heeft intern aan de oostzijde een brede gang. De lokalen liggen aan de westzijde en zijn groter dan de lokalen in de hoofdvleugel. Op de kop van de vleugel bevinden zich grote lokalen voor de creatieve vakken tekenen en handvaardigheid. Deze lokalen strekken zich over de gehele diepte van de vleugel uit. Op de tweede verdieping getuigen dichtgezette rolluiken tussen de lokalen en de gang van een mislukt experiment om de gang bij de lokalen te betrekken.

Westgevel van de oorspronkelijke, in 1961-1963 gebouwde situatie. Op de begane grond bevond zich een deels overkapte bromfietsenstalling (bouwvergunningstekening 1961) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

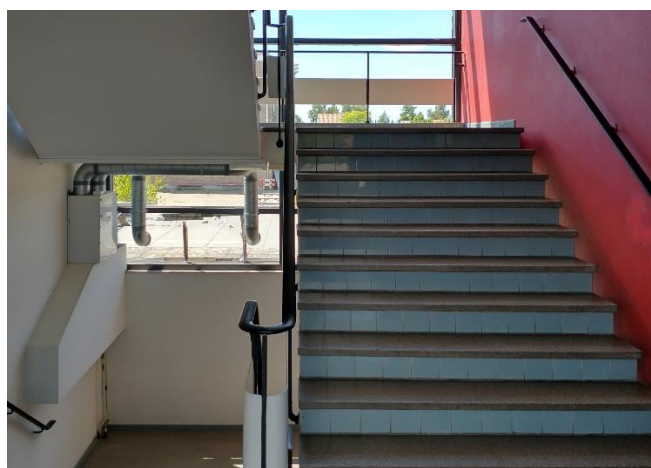

Oost- (boven) en westgevel van de nieuwe vleugel. Aan de zijde van het sportveld wordt de horizontaliteit in de gevel doorbroken door de verticale pui van het trappenhuis (Kegel 2019).

Aan de westzijde steekt de begane grond over de gehele lengte van de vleugel ongeveer tien meter uit. Oorspronkelijk bevond zich hier een losse, overdekte bromfietsenstalling. De begane grond onder de nieuwe vleugel was ingedeeld als fietsenstalling. Een doorgang door de nieuwe vleugel, direct ten noorden van de hoofdvleugel, gaf toegang tot fietsen- en brommerstalling, maar ook tot het achterliggende schoolplein en sportterrein. De bromfietsenberging werd vanaf eind jaren zestig stap voor stap bij het gebouw getrokken. In 1967 werd in de hoek nabij de beheerderswoning een administratieafdeling gemaakt, in 1970 kwam centraal in de vleugel een vestiging van de gemeentebibliotheek. De bibliotheek kreeg een eigen entree aan de Van Hogendorpstraat en een tussendeur richting de hoofdvleugel. De doorgang vanaf de straat naar het achterterrein ging hierbij verloren. In de tweede helft van de jaren negentig is de administratieafdeling uitgebreid en werd ook de directie in de plint van de nieuwe vleugel ondergebracht. De bibliotheek werd omgebouwd naar een mediatheek. Bij al deze uitbreidingen en aanpassingen werd de gevel van de begane grond naar believen aangepast.

De gevels van de begane grond zijn in de loop der tijd enkele malen aangepast aan de veranderende functies achter de gevels, onder andere bij de aanpassingen tot administratieafdeling (linksboven) en gemeentebibliotheek (rechtsboven).

Steektrap van het vloerniveau van de hoofdvleugel naar dat van de nieuwe vleugel (links) en trappenhuis in de nieuwe vleugel (rechts).

Brede gang in de nieuwe vleugel. De houten tuimelramen in de straatgevel zijn origineel.

De lokalen zijn in de nieuwe vleugel wat ruimer dan in de hoofdvleugel. De oorspronkelijke tuimelramen zijn in de lokalen vervangen door schuiframen.

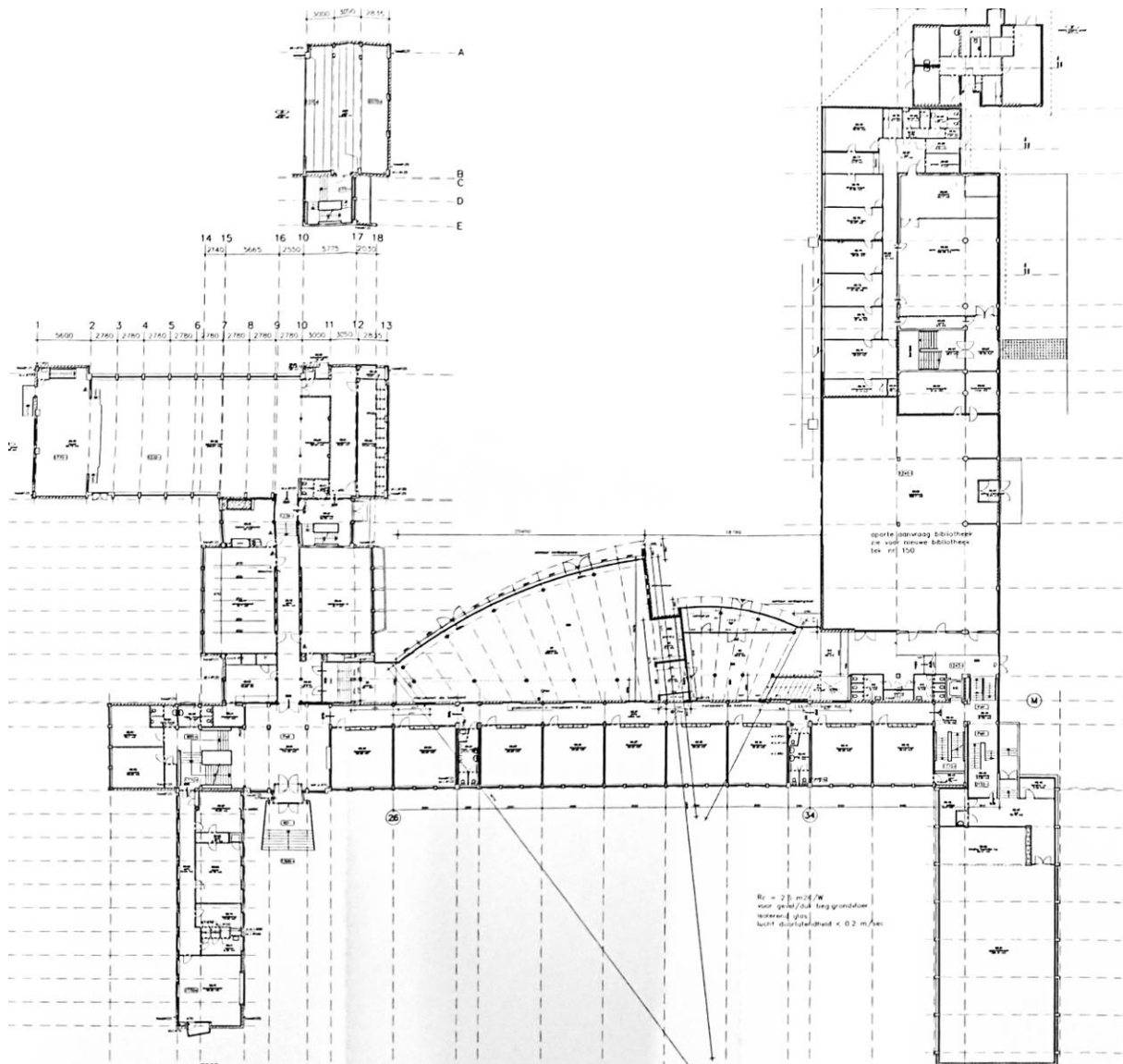
Beheerderswoning

De beheerderswoning is via een terugliggend, eenlaags bouwdeel verbonden met de nieuwe vleugel. In het tussenlid is de administratieafdeling gehuisvest. De beheerderswoning is gelijktijdig met de gymzaal en lokalenvleugel gebouwd en komt qua vormgeving, materiaalgebruik en detaillering grotendeels met deze bouwdeelen overeen. Een nadere studie van de beheerderswoning valt buiten de scope van dit onderzoek.

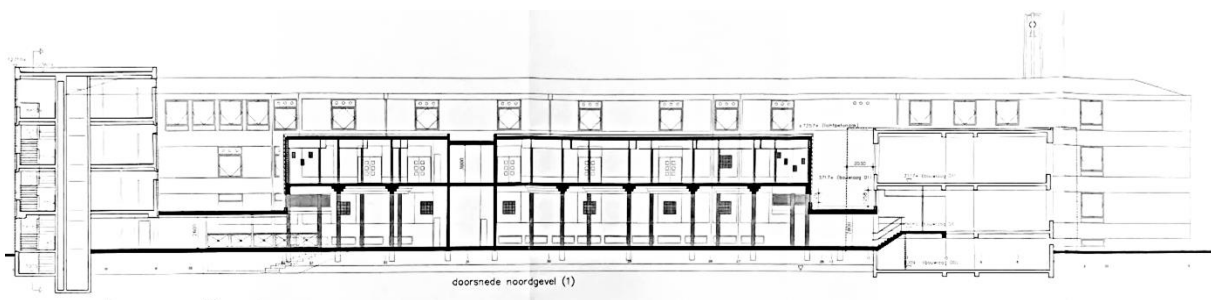
De uitbreiding had ook gevolgen voor het oorspronkelijke gebouw. In het souterrain van de hoofdvleugel kwamen nabij de beide trappenhuisen ruimten voor kluisjes. Enkele ruimten op de verdiepingen werden heringericht. De grote tekenzaal op de tweede verdieping van de hoofdvleugel werd opgedeeld in twee 'standaard' theorielokalen en een gangzone.

4.4.2. Studiehuis en kantine

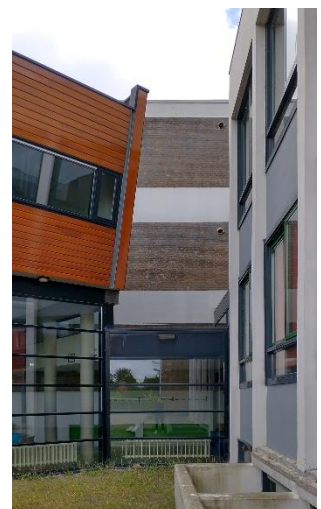
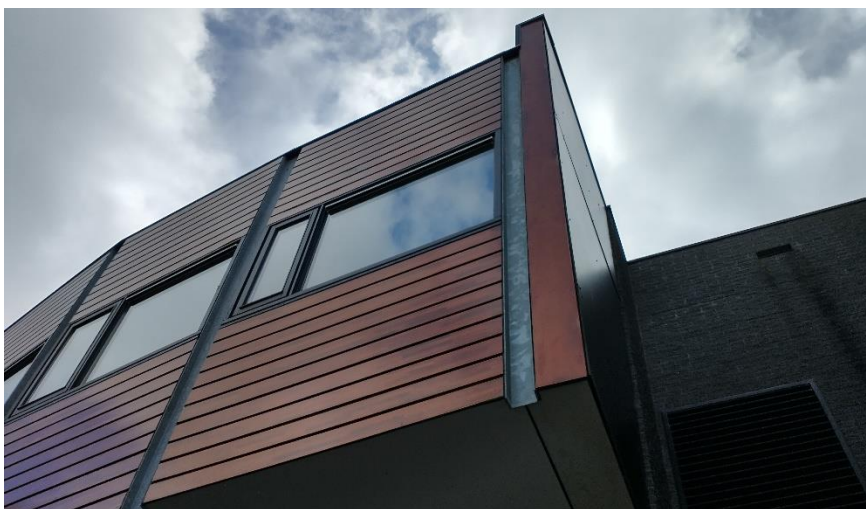
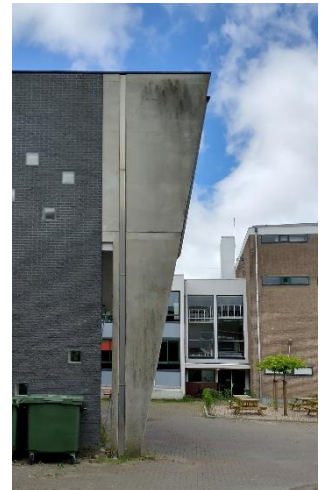
Een in 1998 gerealiseerde uitbreiding aan de noordzijde van de hoofdvleugel spreekt een andere 'taal' dan de bouwvolumes uit de jaren vijftig en zestig. In de plattegrond bestaat de aanbouw uit delen van twee cirkelsegmenten, een grote en een kleinere. Ook de constructie en materialisering is totaal anders dan die van de oudere bouwdeelen. De begane grond bestaat uit een betonskelet met ronde kolommen. De verdieping heeft een lichtere constructie die bestaat uit ronde, stalen kolommen en gelamineerd houten dakliggers. De begane grond heeft glazen puien met zwart gemoffelde aluminium profielen. De iets uitkragende en naar voren hellende gevel van de verdieping is bekleed met horizontale rabatdelen van larikshout. Centraal heeft de gevel een strookvenster met zwarte houten kozijnen. Gegalvaniseerd stalen U-profielen zorgen tussen de vensters voor een verticale belijning. De gevels van de wig tussen de beide cirkelsegmenten bestaan uit zwart metselwerk in halfsteens verband. Enkele glazen bouwstenen fungeren als kijkgaten. Een betonnen schijf vormt de beëindiging van het grotere bouwvolume.

Plattegrond van de begane grond van de uitbreiding. De aanbouw aan de noordzijde van de hoofd vleugel bestaat uit twee delen van cirkelsegmenten. Het kleine cirkelsegment is de entree(hal), in het grote cirkelsegment bevindt zich een kantine (bouwvergunningstekening 1997) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

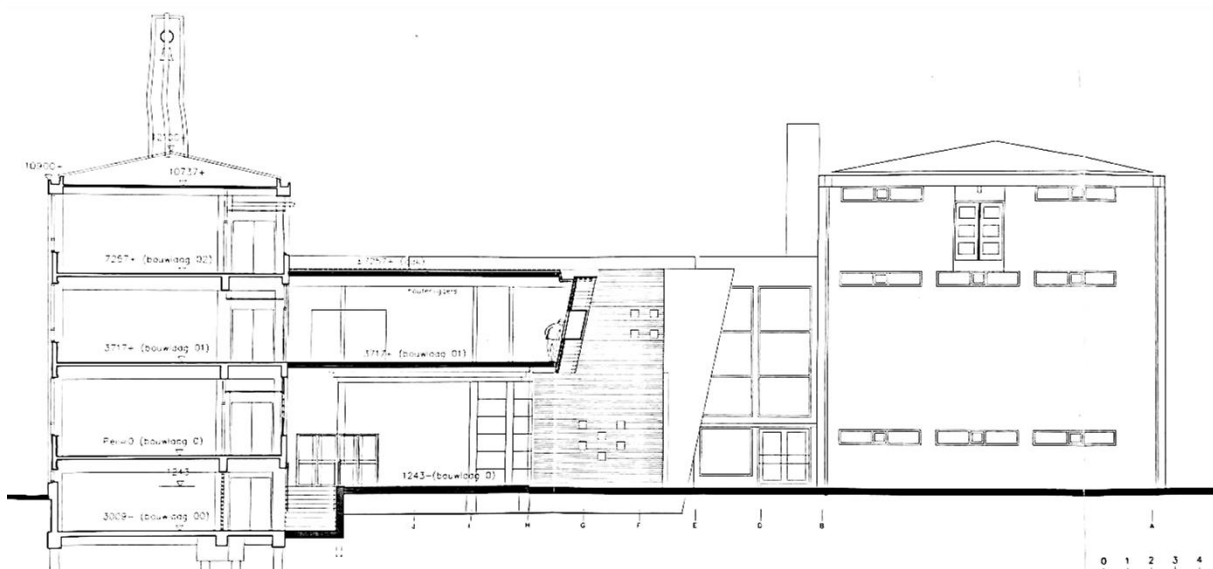
Langsdoorsnede van de uitbreiding. De begane grond heeft een betonconstructie, de verdieping een lichtere constructie in staal en hout (bouwvergunningstekening 1997) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

De uitbreiding bestaat uit twee volumes, gescheiden door een wig in zwart metselwerk. Een betonnen schijf vormt de beëindiging van het grotere bouwvolume. De begane grond bestaat uit glas, de iets uitkragende en naar voren hellende verdieplingsgevel is ingevuld met larikshout. De horizontale houten bekleding en het centrale strookvenster worden onderbroken door verticaal geplaatste, gegalvaniseerd stalen U-profielen.

De uitbreiding was noodzakelijk om aan te sluiten bij de in 1998 ingevoerde Tweede Fase, een onderwijsvernieuwing die erop gericht was leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo beter voor te bereiden op vervolgoopleidingen. Voor dit 'nieuwe leren' waren voorzieningen (multimedia, ict) en ruimten nodig, waardoor leerlingen zelfstandig of in kleine groepjes konden studeren ('studiehuis'). Met de uitbreiding was het aanvullend mogelijk een ruime kantine te realiseren. Deze bevond zich tot de uitbreiding in het souterrain van de hoofd vleugel.

In het kleine cirkelsegment bevindt zich op de begane grond een ruime entree(hal). Een doorgang verbindt de entree met de nieuwe vleugel. Middels een trap is het souterrain onder de hoofd vleugel te bereiken. Het grote cirkelsegment huisvest op de begane grond een kantine. Vanuit de kantine is middels een doorbraak en een trap een verbinding met de practicumvleugel gemaakt.

Dwarsdoorsnede van de uitbreiding ter plaatse van de entree(hal) (begane grond) en docentenkamer (verdieping) (bouwvergunningstekening 1997) (Bouwdossier gemeente Vlaardingen).

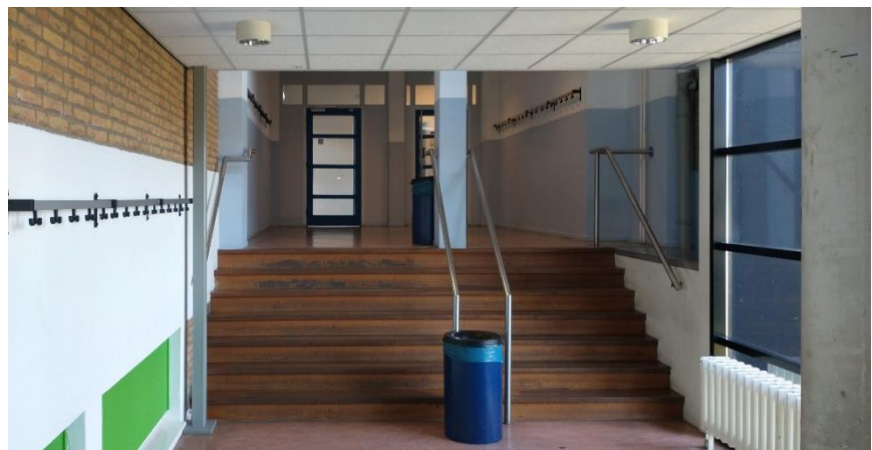
Nieuwe entree(hal) in de uitbreiding van 1998. Het 'huisje' in de hal fungeerde als ruimte voor de conciërge, maar is niet meer als zodanig in gebruik. Links naast het huisje is de doorgang richting de kantine.

Zicht vanuit de entreehal op de doorgang richting de nieuwe vleugel (links) en de trap richting het souterrain van de hoofdvleugel (rechts).

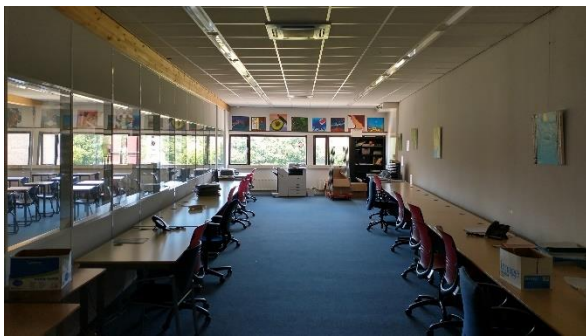
Overzicht van de kantine.

Bij de uitbreiding zijn voormalige vensters in de noordgevel van de hoofdvleugel dichtgezet (links). Een doorbraak met trap verbindt de kantine met de practicumvleugel (rechts). De vierkante betonkolommen boven aan de trap zijn de oorspronkelijke gevelkolommen van de practicumvleugel.

Op de verdieping is in het kleine cirkelsegment een docentenkamer ondergebracht. Het grote cirkelsegment huisvest een grote studieruimte. De studieruimte is later nog onderverdeeld in kleinere ruimten. In de wig tussen de beide bouwdelen zijn facilitaire voorzieningen ondergebracht.

De uitbreiding had grote consequenties voor de noordgevel van de hoofd vleugel. De oorspronkelijke hellingbanen richting het souterrain verdwenen. In plaats hiervan kwam er aan de oostzijde een trap. Aan de aanbouw grenzende vensters in de gangen op de begane grond en eerste verdieping werden dichtgezet. Aanpassingen aan de klimaatinstallatie in 2010 leidden tot grote luchtbehandelingskasten en kanalen op het dak van de aanbouw. Sindsdien is ook het uitzicht vanuit de gang op de tweede verdieping van de hoofd vleugel beperkt.

De constructie op de verdieping bestaat uit ronde stalen kolommen en gelamineerd houten dakliggers (rechtsboven). Het grote cirkelsegment is in enkele ruimten opgedeeld, waaronder een langwerpige computerruimte (linksboven) en een grote studieruimte (onder).

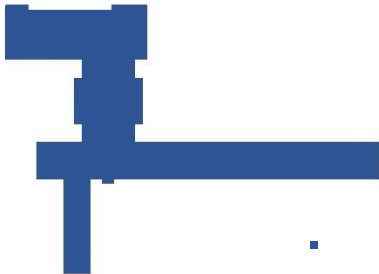
Een jaar na de uitbreiding werd de bibliotheek op de begane grond van de nieuwe vleugel omgevormd tot een mediatheek. Ook de achterliggende directie- en administratieruimten werden aangepast.

5.

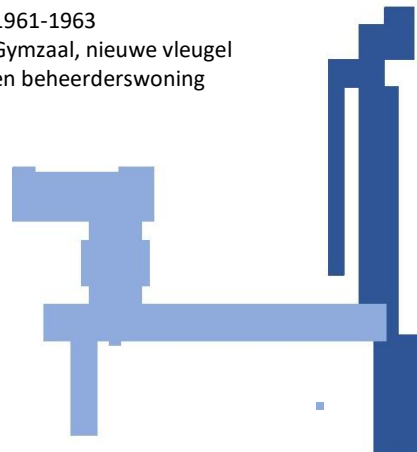
Bouwfasering

5. Bouwfasering

1953-1956
Oorspronkelijke school

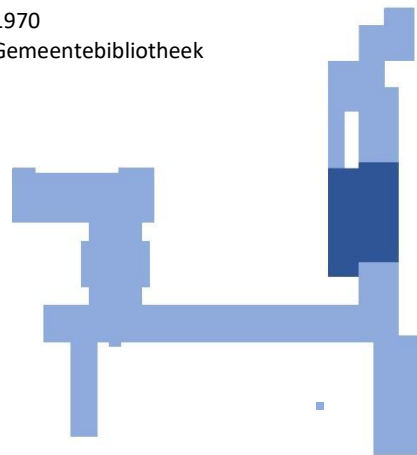
1961-1963
Gymzaal, nieuwe vleugel
en beheerderswoning

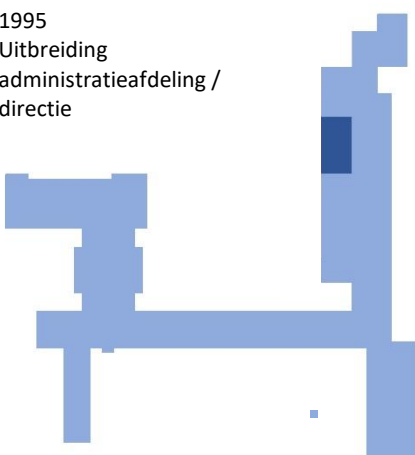
1967
Administratieafdeling

1970
Gemeentebibliotheek

1995
Uitbreiding
administratieafdeling /
directie

1998
Studiehuis en kantine

Overzicht van de belangrijkste bouwfasen in het Groen van Prinstererlyceum.

6.

Waardering

6. Waardering

De waardering van gebouwd erfgoed vindt volgens de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009) plaats op basis van vijf aspecten:

1. ensemblewaarden (samenhang) en stedenbouwkundige waarden
2. cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden
3. architectuurhistorische waarden
4. waarden vanuit de gebruikshistorie
5. bouwhistorische waarden

Het gebouw en de verschillende onderdelen daarvan worden in deze waardestelling getoetst op hun gaafheid en zeldzaamheid. De waardering is gebaseerd op de analyse uit de hoofdstukken 2 tot en met 5.

6.1. Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

- Het Groen van Prinstererlyceum is een belangrijk onderdeel in de door Willem van Tijen ontworpen wijk Babberspolder. Van Tijen ontwierp de wijk volgens de principes van de wijkgedachte en oogstte destijds voor het ontwerp veel belangstelling en lof. Kees Elffers liet het oorspronkelijke schoolgebouw in zijn opzet en oriëntatie aansluiten bij de stedenbouwkundige uitgangspunten van Van Tijen. Het hoofdgebouw staat haaks op de weg, zoals de overige gebouwen aan de westzijde van de Van Hogendorplaan. Doordat aanbouwen zich aan de westzijde van het hoofdgebouw bevinden, was het door Van Tijen gewenste open en groene karakter op deze plek in de wijk gewaarborgd. Voordat de wijk Babberspolder ontwikkeld werd, lag exact op de plek van het Groen van Prinstererlyceum buurtschap 't Nieuwland.
- De uitbreiding van de school uit 1961-1963 doet afbreuk aan de stedenbouwkundige principes van Van Tijen. Door toevoeging van de gymzaal op de hoek van de Rotterdamseweg en Van Hogendorplaan en de 'nieuwe vleugel' langs de Van Hogendorplaan verdween de oriëntatie van gebouwen haaks op de Van Hogendorplaan en het groene en open karakter van de plek. In de loop der tijd is het groene karakter rondom de school nog verder afgenomen. Diverse grasvelden of bosschages zijn vervangen door verharding. De singel langs de Rotterdamseweg is verdwenen.

6.2. Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden

- Het Groen van Prinstererlyceum is een vrij vroeg voorbeeld van een middelbare school uit de wederopbouwperiode. In de school kregen de eerste ideeën over onderwijsvernieuwing (toegang tot middelbaar onderwijs, democratisering van het onderwijs, van kennisontwikkeling naar sociale ontwikkeling en algemene vorming, van passief naar actief, de school als leefgemeenschap) en het welzijn van leerlingen (daglicht, ventilatie, akoestiek) vorm. De school kreeg voorzieningen voor sport en spel, aparte lokalen voor praktische en expressieve vakken en een aula. De school is een combinatie van een gang- en halschool, wat in die tijd een gebruikelijke combinatie was.
- De combinatie van aula en gymzaal bleek in de praktijk ongelukkig. In latere middelbare scholen (ook in het oeuvre van Elffers zelf) werd de aula vaak als op zichzelf staande, centraal gelegen ruimte ontworpen.

6.3. Architectuurhistorische waarden

- Het Groen van Prinstererlyceum is een belangrijk gebouw in het omvangrijke oeuvre van architect Kees Elffers. Het is de eerste middelbare school in een lange reeks die hij na de Tweede Wereldoorlog ontwierp.
- Het Groen van Prinstererlyceum is een voorbeeld van een wederopbouwschool in modern-functionalistische stijl. De school is op rationele wijze gebouwd rondom een gewapend betonskelet, dat flexibele indelingen mogelijk maakte, maar ook architectonisch is ingezet. De zorgvuldig ontworpen gevels bestaan uit composities van horizontale en verticale elementen en vlakvullingen.
- De oorspronkelijke school kent een zeer rationele gebouwopzet. De verschillende functies in de school zijn georganiseerd in vier afzonderlijke vleugels: een hoofdvleugel met de entree(hal) en 'standaard' theorielokalen, een bestuursvleugel, een practicumvleugel en een gymzaalvleugel met aula. De opzet in vier vleugels is ondanks latere toevoegingen nog altijd herkenbaar.
- Programma en gevelontwerp van het oorspronkelijke gebouw hangen nauw met elkaar samen. In de gevel is afleesbaar welke functie zich erachter bevindt (lokaal, gang, trappenhuis, facilitaire functie).
- De door Elffers in de jaren zestig gerealiseerde uitbreiding is zorgvuldig ontworpen en sluit qua vormtaal, materiaalgebruik en detaillering aan bij het oorspronkelijke gebouw. Omdat Elffers in het oorspronkelijke gebouw geen rekening had gehouden met uitbreidingsmogelijkheden (zoals hij bij latere schoolontwerpen wel deed) zijn de aansluitingen enigszins gekunsteld. De concentratie van trappen(huizen) tussen de oorspronkelijke hoofdvleugel en de 'nieuwe vleugel' is hiervan een duidelijk voorbeeld.
- Het Groen van Prinstererlyceum is van belang door de aanwezigheid van twee kunstwerken van Hank Hans: een betonreliëf boven het raam van de voormalige rectorkamer en een reeks van negen hoofden van geleerden in de entreehal. Hans maakte vaker kunstwerken voor gebouwen van Elffers. Het kunstwerk 'Vuur, water en energie' van Jan de Winter kreeg in 2007 op voorspraak van de toenmalige schooldirecteur een tweede leven boven de luifel van de hoofdentree. Hoewel het een latere toevoeging is, past het qua schaal en uitvoering goed op deze plek.
- Aan het interieurontwerp besteedde Elffers evenveel zorg als aan de architectonisch ontwerp. Van hoge kwaliteit zijn onder andere de afwerking van de entreehal, de verschillende trappen(huizen) en het plafond van de tribune van de aula. Een bijzonder getoogd plafond ter plaatse van de voormalige tekenzaal op de tweede verdieping van de hoofdvleugel is (onder een systeemplafond) verdwenen.
- De beheerderswoning (Van Hogendorpstraat 98) verdient nader onderzoek. De woning zou op zichzelf staand passen in de stedenbouwkundige opzet van Van Tijen.

6.4. Waarden vanuit de gebruikshistorie

- Het Groen van Prinstererlyceum is een begrip in Vlaardingen. De school bestaat inmiddels ruim honderd jaar, waarvan een groot deel op de huidige locatie. In de catacomben onder het podium van de aula hebben generaties leerlingen (en wellicht docenten) op de wanden en plafonds een boodschap achtergelaten.
- Bijzonder is de aanwezigheid (hoewel in slechte staat) van een elektro-pneumatisch orgel op het podium in de aula. Vlak na de bouw werd de aula ook voor kerkdiensten gebruikt.

6.5. Bouwhistorische waarden

Bouwmassa

- De opzet van de oorspronkelijke school in vier vleugels heeft een hoge monumentwaarde. De latere aanbouwen doen afbreuk aan deze heldere opzet en zijn op een enigszins gekunstelde manier aan het oorspronkelijke gebouw gekoppeld. De uitbreidingen uit 1961-1963 en 1998 hebben daarom een indifferente monumentwaarde.
- De oorspronkelijke vlaggenmast met betonnen voet heeft een hoge monumentwaarde.

Gevels en daken

- De gevels van het oorspronkelijke gebouw hebben nog grotendeels hun oorspronkelijke opzet en hebben een hoge monumentwaarde. Ze kenmerken zich als composities van horizontale en verticale elementen en vlakverdelingen. Op bepaalde plekken hebben delen van de hoofddraagconstructie ook een architectonische functie. Het programma in de school is afleesbaar in de gevels.
- De flauw hellende schilddaken van de hoofdvleugel, bestuursvleugel en gymzaalvleugel en het platte dak van de practicumvleugel hebben een hoge monumentwaarde. Ook de betonnen klokkentoren met luidklok en de betonnen schoorsteen tussen practicumvleugel en gymzaalvleugel hebben een hoge monumentwaarde.
- De meeste van de oorspronkelijke houten tuimelramen in de school zijn vervangen door aluminium schuiframen. Deze hebben een indifferente monumentwaarde.
- Bij de uitbreiding met studiehuis en kantine in 1998 zijn in het souterrain, op de begane grond en eerste verdieping van de hoofdvleugel diverse gevelopeningen dichtgezet met metselwerk en glazen bouwstenen. Deze latere toevoegingen hebben een indifferente monumentwaarde.

Constructie

- De oorspronkelijke draagconstructie betreft een gewapend betonskelet, dat deels een architectonische betekenis heeft. Dankzij het betonskelet waren flexibele indelingen mogelijk. De hoofddraagconstructie heeft een hoge monumentwaarde. Binnenwanden die bepalend zijn voor de structuur van het gebouw (zoals de gemetselde wanden rondom de entreehal en trappenhuizen en de lichte gangwanden) hebben, voor zover ze oorspronkelijk zijn, eveneens een hoge monumentwaarde. Overige binnenwanden (bijvoorbeeld tussen de lokalen) hebben een positieve monumentwaarde.

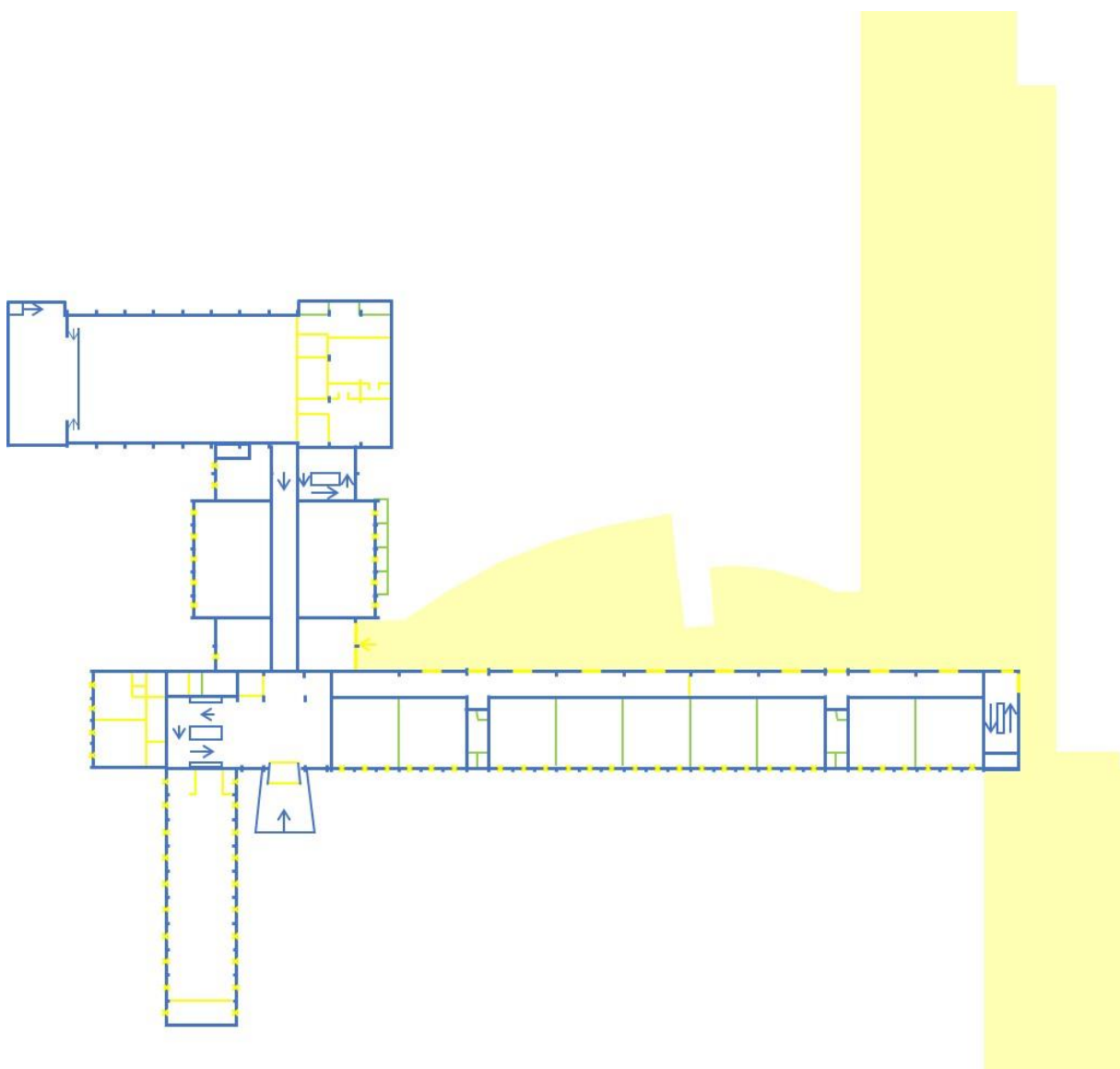
Interieur

- Bij diverse uitbreidingen en verbouwingen zijn veel oorspronkelijke interieurafwerkingen verloren gegaan of aangetast. Belangrijke ruimten als de entreehal met bovengelegde galerijen en trappenhuizen verkeren nog wel grotendeels in oorspronkelijke staat. Hier zijn nog de oorspronkelijke tegelvloeren en trapbekledingen terug te vinden. Deze onderdelen hebben een hoge monumentwaarde. Een ander interieurelement met een hoge waarde is het zaagtandplafond van gelamineerd hout boven de tribune van de aula.
- Het oorspronkelijke kleurenschema dat Elffers voor het interieur ontwierp, is niets meer terug te vinden. De huidige kleuren van gemetselde wanden (rood langs gangen, zilvergrijs in

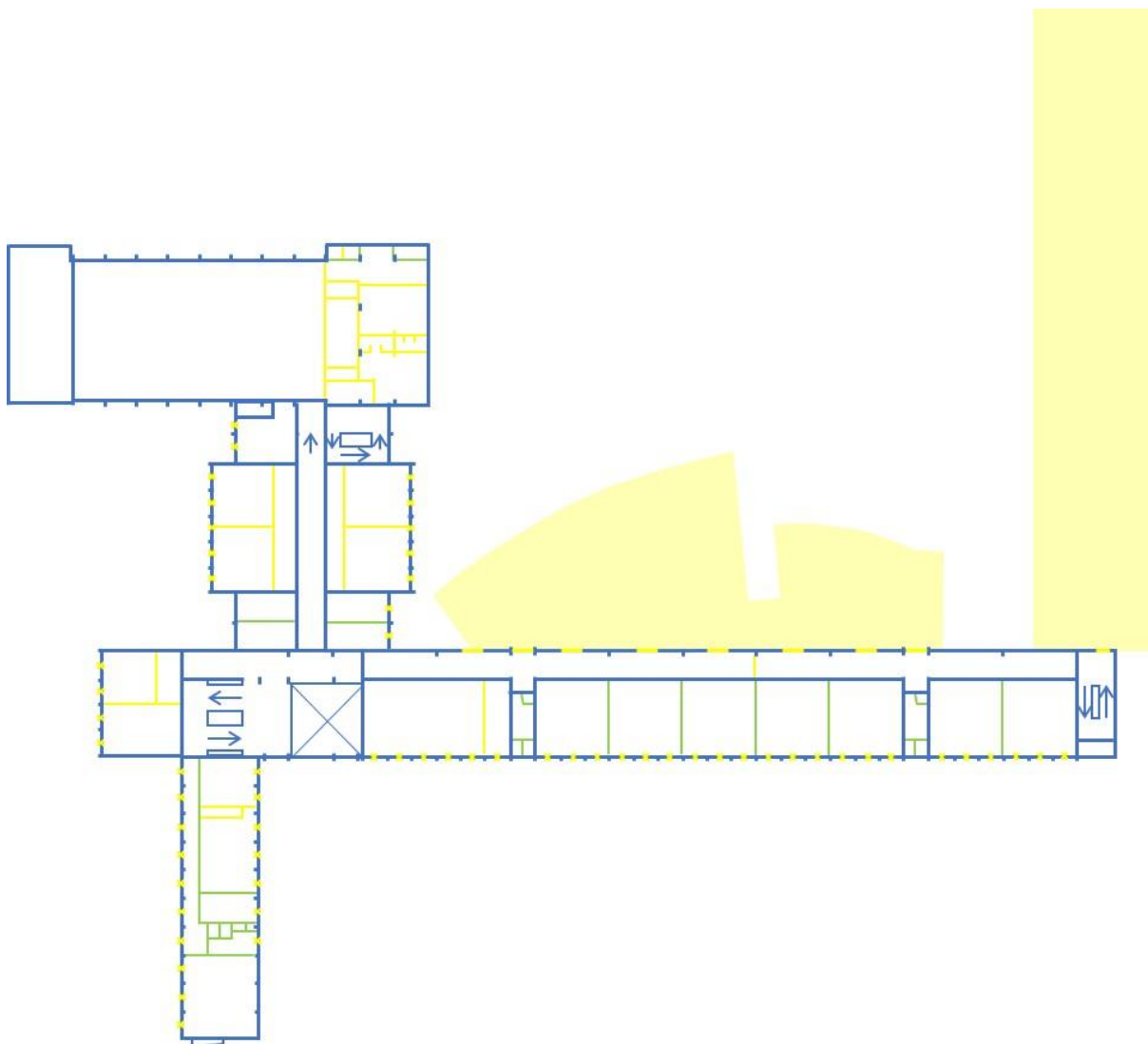
trappenhuizen en bij facilitaire ruimten) en betonnen draagconstructie (harde, felle kleuren) hebben een indifferente monumentwaarde.

- Niet oorspronkelijke interieurafwerkingen en -elementen zoals de houtfineerplaten ter plaatse van gangwanden en vensterbanken, diverse verlaagde (systeem)plafonds en brandscheidingen hebben een indifferente monumentwaarde.

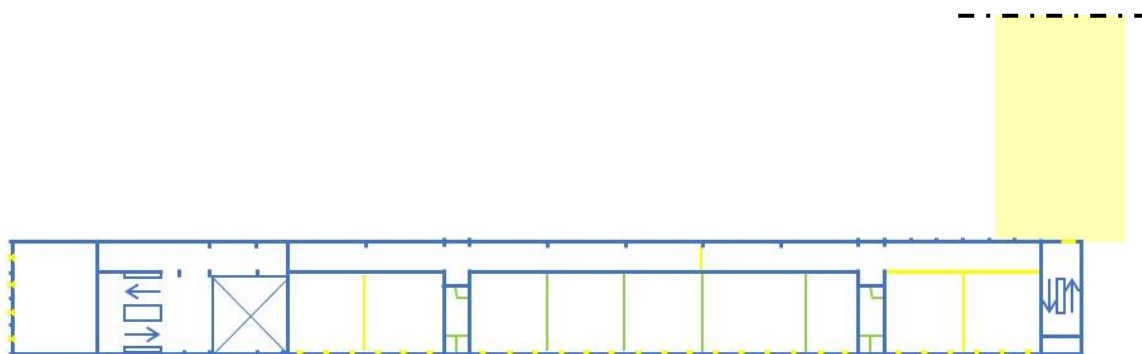
In onderstaande waardestellingstekeningen is de bovenstaande waardering in beeld gevat. Hierin zijn hoge (blauw), positieve (groen) en indifferente monumentwaarden (geel) aangegeven. Om de tekeningen leesbaar te houden, zijn hierin geen interieurafwerkingen opgenomen (wanden, vloeren, plafonds). Zie voor deze onderdelen de tekstuele waardering. De in de loop der tijd vervangen ramen zijn middels gele kruisjes opgenomen. De waardestellingstekeningen dienen altijd in samenhang met de geschreven waardering te worden beschouwd.

Schematische waardestellingstekening begane grond met hoge (blauw), positieve (groen) en indifferente (geel) monumentwaarden.

Schematische waardestellingstekening eerste verdieping met hoge (blauw), positieve (groen) en indifferente (geel) monumentwaarden.

Schematische waardestellingstekening tweede verdieping met hoge (blauw), positieve (groen) en indifferente (geel) monumentwaarden.

7.

Transformatiekader

7. Transformatiekader

Het Groen van Prinstererlyceum staat voor een grootschalige vernieuwbouwopgave. Behoud van het rijksmonumentale deel van de school is hierbij het uitgangspunt. Dit hoofdstuk benoemt vanuit architectuurhistorisch oogpunt een vijftal kernwaarden van het oorspronkelijke gebouw die bij transformatie en/of uitbreiding leidend moeten zijn. Bij het opstellen van dit transformatiekader is in grote lijnen uitgegaan van het programma dat in de huidige school aanwezig is.

7.1. Kernwaarden

1. Het Groen van Prinstererlyceum ligt op een centrale plek in de wijk Babberspolder. Met name langs de Van Hogendorpstraat en Rotterdamseweg is het gebouw prominent aanwezig. In het oorspronkelijke stedenbouwkundige plan van de wijk vormde de school een vrij in het groen liggend gebouw. Het grasveld ten zuiden en het sportterrein ten noorden van de school vormden een groene onderbreking in de bebouwing langs de Van Hogendorpstraat. Net als de meeste andere gebouwen aan de westzijde van de Van Hogendorpstraat is het Groen van Prinstererlyceum (hoofdvleugel) haaks op de weg geplaatst. Om de openheid te waarborgen, bevinden de zijvleugels die loodrecht op het hoofdgebouw zijn geplaatst zich aan de westzijde van de kavel.
2. Typologisch is het Groen van Prinstererlyceum een combinatie van een gang- en een halschool. Deze combinatie was gangbaar in de scholenbouw vlak na de Tweede Wereldoorlog.
3. Organisatorisch heeft het Groen van Prinstererlyceum een zeer rationele opzet. De verschillende vleugels huisvesten ieder een eigen functie: hoofdvleugel (met centrale entree(hal) en theorielokalen), bestuursvleugel, practicumvleugel en gymzaalvleugel. Op de begane grond van de gymzaalvleugel zijn de functies gymzaal en aula (hal) gecombineerd.
4. De hoofddragconstructie van het Groen van Prinstererlyceum is eveneens rationeel van opzet. Dankzij een gewapend betonskelet was zowel een grote mate van standaardisatie van bouwdelen als flexibiliteit van de indeling mogelijk. Kolommen zijn op sommige plekken in de gevel zichtbaar (en geven deze een verticaal ritme), op andere plekken zijn ze bekleed met metselwerk.
5. De gevels van het Groen van Prinstererlyceum zijn ontworpen als composities van horizontale en verticale elementen. In de gevels is het gebruik van de ruimten erachter afleesbaar. Lokalen bevinden zich achter de gevels waarin verticale betonkolommen zijn ingevuld met vensters en grijs geschilderde borstweringen van plaatmateriaal. Gangen en trappenhuizen bevinden zich achter met metselwerk gevulde gevels met horizontale betonbanden en rasters van ramen. Facilitaire ruimten bevinden zich achter geheel met metselwerk gevulde gevels (eventueel met bovenlichten).

7.2. Uitgangspunten voor transformatie / uitbreiding

Teruggebracht tot het oorspronkelijke schoolgebouw uit 1953-1956 heeft het Groen van Prinstererlyceum een zeer heldere opzet, waarbij iedere vleugel een bepaalde functie huisvest. Het gebruik van het gebouw is bovendien in de gevels afleesbaar. Een kritiekpunt op het ontwerp (ook door Elffers zelf benoemd) is de combinatie van gymzaal en aula. De ombouw van de ruimte bleek in het dagelijks gebruik van de school erg tijdrovend en arbeidsintensief en lastig in te plannen in het drukke schoolrooster. Al spoedig werd de school daarom uitgebreid met een nieuwe gymzaal op de hoek van de Van Hogendorpstraat en Rotterdamseweg.

Het Groen van Prinstererlyceum heeft alles in zich om als gecombineerde gang- en halschool de beste versie van zichzelf te kunnen worden. Ontwikkelingen in de scholenbouw na WOII, ook zichtbaar in het oeuvre van Elffers, bieden hiertoe aanknopingspunten. Door een nieuw bouwvolume toe te voegen tussen de hoofdvleugel en de practicumvleugel kan een aula / kantine een meer op zichzelf staand, maar centraal gelegen ruimte worden. In latere schoolontwerpen paste Elffers deze opzet toe en ook bij het Groen van Prinstererlyceum zelf is deze opzet in 1998 gerealiseerd.

Stedenbouwkundige uitgangspunten

Door het nieuwe bouwdeel iets terug te leggen ten opzichte van de Van Hogendorpstraat wordt de kop van de hoofdvleugel meer prominent en past het complex als geheel binnen de oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet van Van Tijen (gebouwen haaks op de weg en open groene zone rondom de school). Met het terugleggen van het bouwvolume ontstaat bovendien een (eventueel groene) pleinruimte waar een tweede entree gemaakt kan worden. Oorspronkelijk was het sportterrein achter de school vanaf hier toegankelijk. Rondom de school kan, in navolging van de oorspronkelijke opzet, op diverse plaatsen verharding worden vervangen door groen.

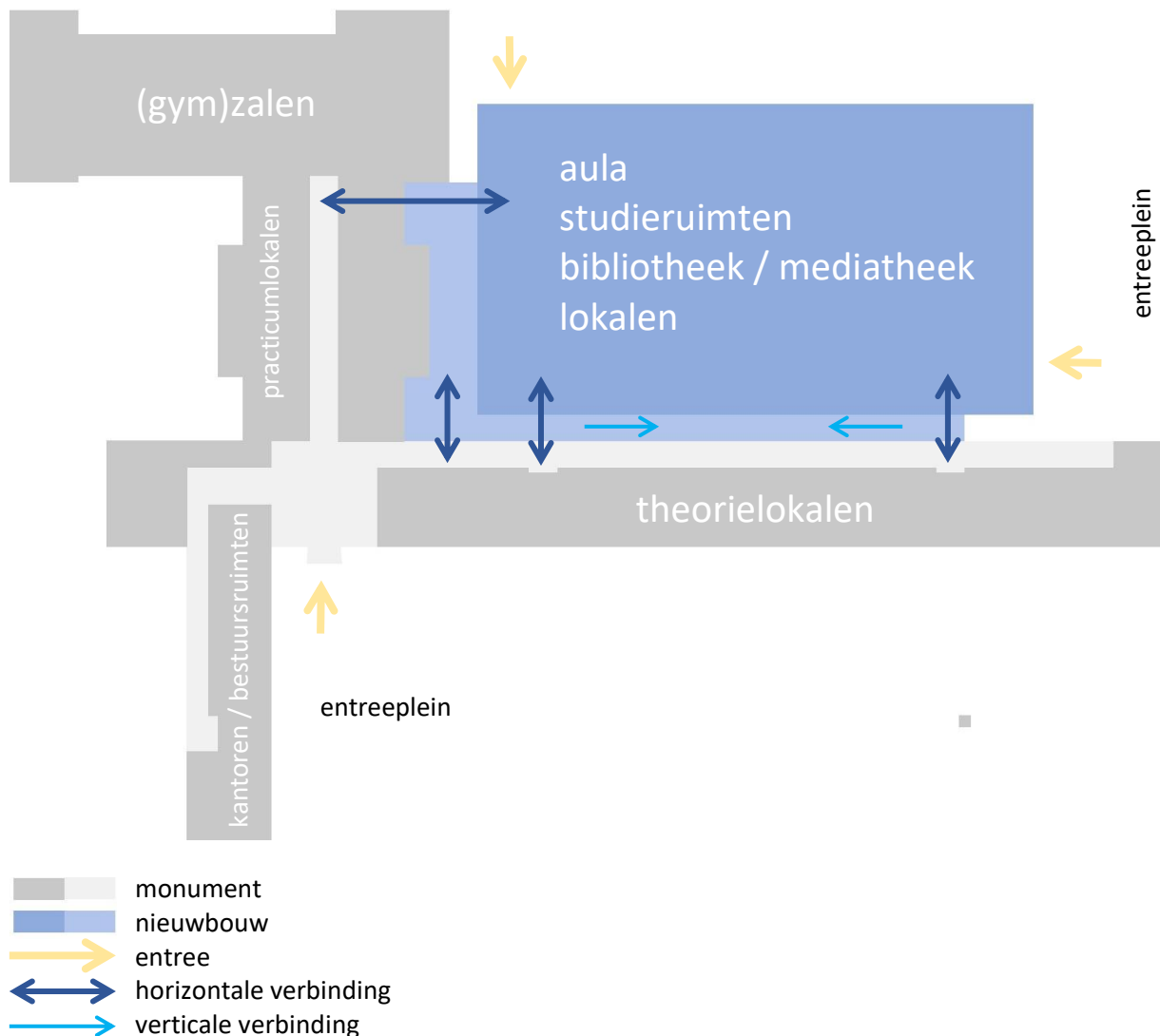
In lijn met het monument past voor het nieuw toe te voegen bouwdeel een doosvormig volume van maximaal twee bouwlagen met een plat dak. Hierdoor zal het nieuwe bouwdeel de monumentale vleugels niet gaan overheersen. Deze zijn iets hoger en bovendien (met uitzondering van de practicumvleugel) van flauw hellende schilddaken voorzien. Voor de nieuwbouw is een contrasterend gevelmateriaal denkbaar. Oud- en nieuwbouw vormen een eenheid door de gevels van het nieuwe bouwdeel met even hoogwaardige materialen en met een zelfde subtiliteit vorm te geven als de gevels van de oorspronkelijke vleugels. Elffers' gevels zijn een spel van horizontale en verticale elementen, met al dan niet zichtbare constructieve elementen. Bovendien zorgde hij er middels de gevelcomposities voor dat het gebruik van de ruimten achter de gevels afleesbaar was.

Door het bouwvolume middels vides / lichtstraten 'los' te houden van de monumentale gevels, blijft de oorspronkelijke opzet van de school in vier vleugels zichtbaar en beleefbaar. Hiertoe dienen de in de loop der tijd in diverse verbouwingen en uitbreidingen aangetaste of gewijzigde gevels in oorspronkelijke staat te worden hersteld. Dit geldt met name voor de noordgevel van de hoofdvleugel, waar bij de uitbreiding van 1998 verschillende vensteropeningen zijn dichtgezet. Door afstand te creëren tussen het monument en een nieuw bouwvolume is ook de daglichttoetreding in gangen (hoofdvleugel) en lokalen (practicumvleugel) gegarandeerd.

Organisatorische / ruimtelijke uitgangspunten

In de vides / lichtstraten kunnen verticale verbindingen worden gemaakt middels trappen en/of lift(en). In deze zone waren oorspronkelijk de hellingbanen richting de fietsenstalling in het souterrain aanwezig. Middels bruggen of zwevende vloervelden kunnen horizontale verbindingen tussen het monument en de nieuwbouw worden gecreëerd. Doorgangen dienen gemaakt te worden in de huidige vensteropeningen. Incidenteel zijn enkele grotere gevelopeningen mogelijk, zolang deze aansluiten bij of uitlijnen met de oorspronkelijke vensters.

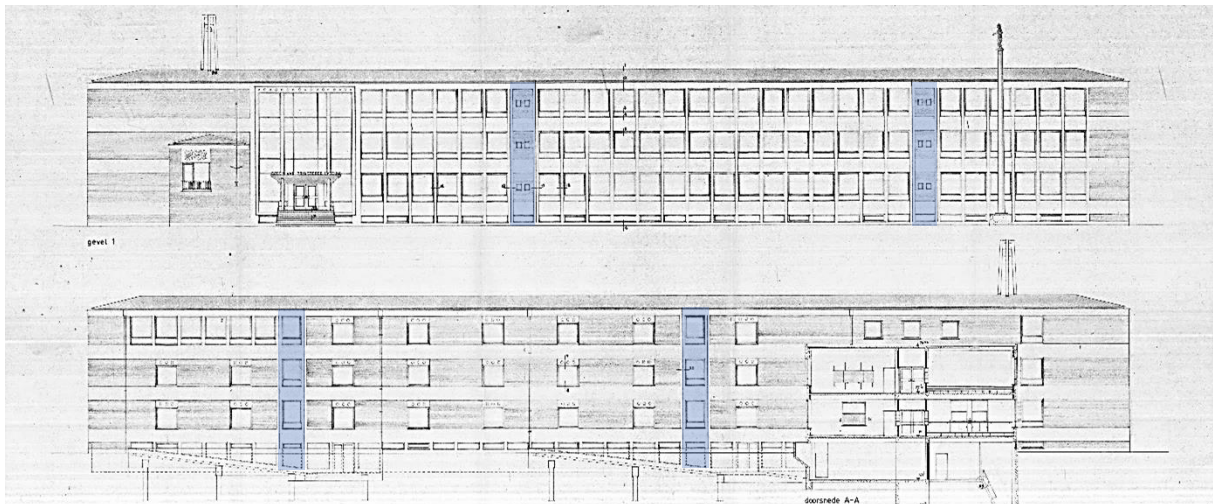
In de nieuwbouw kunnen naast de aula / kantine ook andere grotere lesruimten, leerpleinen, studieruimten, bibliotheek / mediatheek en lokalen worden opgenomen. Vanuit het oorspronkelijke gebruik en het feit dat gevels en programma in het ontwerp van Elffers samenhangen, heeft het de voorkeur de functies in de vier monumentale vleugels zoveel als mogelijk te handhaven.

Door een nieuw bouwdeel terug te leggen ten opzichte van de kop van het hoofdgebouw en middels vides / lichtstraten 'los' te houden van het monument blijft de oorspronkelijke opzet van de school in vier vleugels zichtbaar en beleefbaar. Vanuit het oorspronkelijke gebruik en het feit dat gevels en programma in het ontwerp van Elffers samenhangen, heeft het de voorkeur de functies in de vier vleugels zoveel als mogelijk te handhaven / terug te brengen.

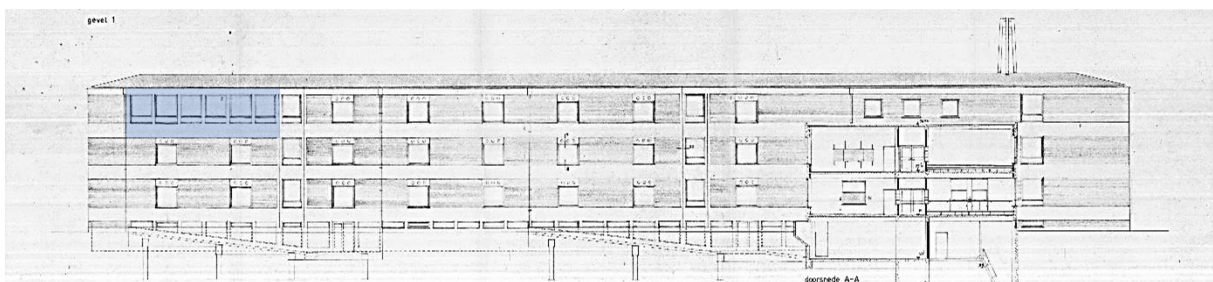
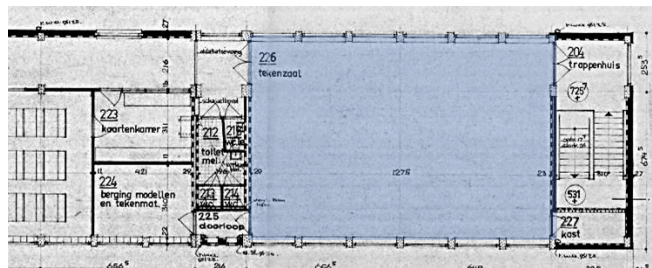
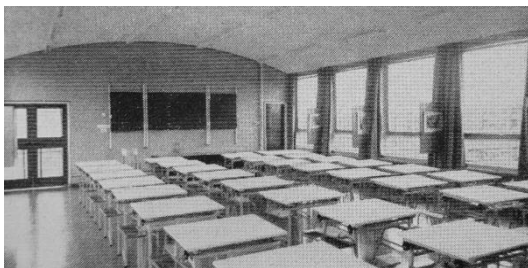
Hoofdvleugel

Voor de invulling van de hoofdvleugel betekent dit dat naast de centrale entree 'standaard' theorielokalen passend zijn. Bij een herindeling van binnenwanden (om grotere lokalen te creëren), heeft het vanwege de samenhang met het ontwerp van de noord- en zuidgevel de voorkeur de toiletruimten ter plaatse van as 27-28 en 33-34 te handhaven of hier in ieder geval een andere facilitaire ruimte te voorzien. Indien behoud van een afzonderlijke ruimte op deze plekken niet mogelijk is, dient in de indeling (van nieuwe, grotere lokalen bijvoorbeeld) rekening te worden gehouden met de hier afwijkende gevel. In de noordgevel zijn dit fraaie plekken om de connectie met de nieuwbouw te maken. Indien bij herindeling aanvullende constructieve voorzieningen noodzakelijk zijn, dan worden deze bij voorkeur als een hedendaagse aanvulling in het monument opgenomen.

De positie van de toiletruimten in de hoofdvleugel is zichtbaar in de composities van de zuid- (boven) en noordgevel (onder). Het heeft de voorkeur hier ook bij een herindeling van lokalen rekening mee te houden (Bouwdossier gemeente Vaardingen).

Ten opzichte van de huidige indeling verdient het aanbeveling de westelijke kop van de hoofdvleugel op alle verdiepingen weer als verblijfsruimte / lokaal in gebruik te nemen. Elffers' gevelontwerp van de kop is op dit gebruik gebaseerd. Oorspronkelijk waren hier in het souterrain en op de begane grond garderoberuimten aanwezig, op de eerste verdieping een lerarenkamer en op de tweede verdieping een handwerklokaal. Het zou daarnaast mooi zijn als het oorspronkelijke, grote lokaal op het oostelijke uiteinde van de tweede verdieping weer in ere hersteld wordt. Hier bevond zich ooit een tekenzaal over de volledige breedte van de vleugel, met een getoogd plafond. In de noordgevel heeft Elffers vanwege de aanwezigheid van dit lokaal de gevel op identieke wijze uitgevoerd als op andere plaatsen waar zich lokalen bevinden. Wellicht is een terugkeer naar de oorspronkelijke situatie mogelijk door de toevoeging van extra trappen in de nieuwbouw, waardoor het trappenhuis op de kop niet meer als vluchttrappenhuis voor de tweede verdieping hoeft te fungeren.

Oorspronkelijk was op de tweede verdieping van het hoofdgebouw een grote tekenzaal met een getoogd plafond. De noordgevel (onder) was door Elffers aangepast op deze functie (Bouw 1957 en Bouwdossier gemeente Vaardingen).

Het souterrain van de hoofdvleugel, ooit in gebruik als fietsenstalling, heeft ondanks deze facilitaire functie een ruime plafondhoogte. Wanneer er aanvullende maatregelen worden getroffen om extra daglicht binnen te krijgen (bijvoorbeeld middels lichthappers in het maaiveld), kunnen ook hier lokalen of verblijfsruimten worden gemaakt. Te denken valt aan lokalen voor creatieve vakken.

Bestuursvleugel

De bestuursvleugel kan net als in de huidige situatie op de verdieping kantoren en bestuursruimten huisvesten. De oorspronkelijke opzet met een kantine op de begane grond zou een vergelijkbare functie kunnen krijgen door hier de docentenkamer te positioneren. Wellicht is hier de plafondconstructie weer zichtbaar te maken, zoals ook in de oorspronkelijke situatie het geval was (zie foto pagina 61). De bestuursvleugel behoort in deze opzet geheel toe aan het personeel.

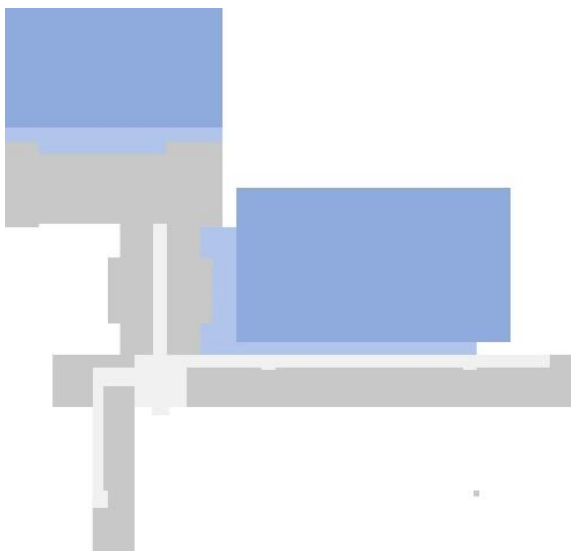
Practicumvleugel

In de practicumvleugel kunnen de huidige practicumlokalen als cluster gehandhaafd blijven. Vanuit het trappenhuis en de later gerealiseerde doorbraak richting de huidige aula zijn connecties met de nieuwbouw te maken.

(Gym)zaalvleugel

De functie van aula verdwijnt uit dit bouwdeel. Om de herinnering aan deze functie levend te houden en de bijzondere ruimtelijke opzet met podium en tribune te eren, kunnen op de begane grond collegezalen / auditoria worden ingepast. De gymzaal op de verdieping kan gehandhaafd blijven.

Als oplossing voor het tekort aan gymzalen bestaat er binnen de stedenbouwkundige en architectonische opzet de mogelijkheid ten noorden van de gymzaalvleugel een eenlaags bouwdeel met twee gymzalen toe te voegen. Ook dit bouwdeel dient middels een lichtstraat 'los' te worden gehouden van het monument, zodat het oorspronkelijke complex leesbaar en beleefbaar blijft en de ruimten in het monument daglicht kunnen blijven ontvangen.

Uitbreidingsmogelijkheid ten noorden van (gym)zaalvleugel.

Algemeen

Vanuit architectuurhistorisch opzicht volgen afsluitend nog enkele aanbevelingen in algemene zin:

- Herstel van de oorspronkelijke gevelopzet met (houten) tuimelramen. Het lijnenspel van Elffers komt beter tot zijn recht als de ramen niet van een middelstijl zijn voorzien, zoals bij de huidige schuiframen het geval is.
- Herstel van de oorspronkelijke benaming 'GROEN VAN PRINSTERERLYCEUM' op de luifel bij de hoofdentree.
- Vervangen van later toegevoegde, inferieure interieurafwerkingen door oorspronkelijke of architectonisch fraaiere oplossingen (o.a. houtfineerplaten ter plaatse van gangwanden en vensterbanken, diverse verlaagde plafonds, schilderwerk metselwerk wanden en betonnen constructiedelen, brandscheidingen).
- Aanvullend kleuronderzoek kan uitsluitsel geven over het oorspronkelijke kleurgebruik in zowel het exterieur als het interieur van het schoolgebouw. In een vernieuwd Groen van Prinstererlyceum kan, in navolging van Elffers' oorspronkelijke ontwerp, het kleurgebruik worden afgestemd op het gebruik van de ruimten (concentratie/stilte, dynamiek/overleg/samenwerken, etc.).
- Maak het herstel van de oorspronkelijke stedenbouwkundige waarden en buitenruimten rondom de school onderdeel van de vernieuwbouwopgave. Het groen en de singel waren belangrijke elementen in het stedenbouwkundig ontwerp van Van Tijen.

Noten

1. Voor de ontstaansgeschiedenis van Vlaardingen is dankbaar gebruik gemaakt van: SteenhuisMeurs, *Vlaardingen Westwijk. Cultuurhistorische verkenning*, Schiedam 2013, 2-5.
2. W. van Tijen, *Vlaardingen op en over de scheidingslijn. Toelichting op het plan voor de uitbreiding en sanering van de gemeente Vlaardingen*, Rotterdam 1950, 8.
3. W. Wissing, 'Plan voor Vlaardingen', *Bouw* 6 (1951) 20, 337.
4. Burgemeester van Vlaardingen J. Heusdens in het voorwoord van *Vlaardingen op en over de scheidingslijn. Toelichting op het plan voor de uitbreiding en sanering van de gemeente Vlaardingen*, Rotterdam 1950, 4.
5. Van Tijen 1950 (noot 2), 10.
6. SteenhuisMeurs 2013 (noot 1), 4.
7. T. Idsinga en J. Schilt, *Architect W. van Tijen 1894-1974*, Den Haag 1982, 349-352.
8. W. van Tijen, 'Ontwerpen als maatschappelijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid', *Plan* (1970) 9, 598.
9. *Forum* 11 (1956-1957) 11, 357-385.
10. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Categoriaal Onderzoek Wederopbouw. Scholen*, Amersfoort 2002, 17.
11. Steenhuis stedenbouw/landschap, *Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen*, Schiedam 2009, 14-15.
12. D. van Hoogstraten en B. de Vries, *Monumenten van de wederopbouw. Nederland 1940-1965*, Rotterdam 2013, 203.
13. T. Verstegen, 'Van type naar beeld I. Scholen voor basisonderwijs 1946-1996', in: T. Boersman en T. Verstegen, *Nederland naar school. Twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996, 190.
14. Verstegen 1996 (noot 13), 190.
15. Zie *Bouwkundig Weekblad* (1953), nummers 3/4 en 9/10.
16. D. Broekhuizen, 'Bouw geen scholen, bouw educatieve centra. Scholenbouw in Nederland 1950-1990', in: T. Verstegen, *Een traditie van verandering. De architectuur van het hedendaagse schoolgebouw*, Rotterdam 2008, 23.
17. Voor de reconstructie van de totstandkoming en de gebruiksgeschiedenis van het Groen van Prinstererlyceum is dankbaar gebruik gemaakt van de boeken die zijn uitgegeven naar aanleiding van de veertig-, zestig-, vijfenzeventig- en honderdjarige jubilea van de school.
18. C. Elffers, 'Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen', *Bouw* 12 (1957) 37, 918.
19. C. Elffers, 'Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen', *Bouwkundig Weekblad* 75 (1957), 475.
20. S. Eelen, *Omschrijving archiefvormer Archief ELFF*, Het Nieuwe Instituut.
21. Eelen (noot 20).
22. Elffers 1957 (noot 18), 918.
23. Steenhuis stedenbouw/landschap 2009 (noot 11), 4 en 15.
24. C. Elffers, 'Nassau-h.b.s. te Breda', *Bouw* 15 (1960), 1177.
25. Elffers 1957 (noot 19), 475.
26. Elffers 1957 (noot 18), 918 en Elffers 1957 (noot 19), 475.
27. Elffers 1957 (noot 18), 918.
28. www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/530938, Steenhuis stedenbouw/landschap 2008 (noot 11), 5 en K. Kegel, 't Groen, groener, Groenst. 100 Jaar Groen van Prinstererlyceum, Vlaardingen 2019, 13.
29. Zie onder andere www.topotijdreis.nl. In 1961 is vergunning verleend voor de totale uitbreiding langs de Van Hogendorpstraat. Op tekeningen uit 1967 (realisatie administratieafdeling in de nieuwe

vleugel) en 1969 (realisatie gemeentebibliotheek in de nieuwe vleugel) is sprake van een bestaande toestand, waarin de nieuwe vleugel reeds gerealiseerd is. Ook het jubileumboek *60 Jaar. Lering en vermaak in vogelvlucht* vermeldt dat de nieuwe vleugel zeven jaar na de oplevering van de oude vleugel gereedkwam.

Bronnen

Literatuur

- Boersman, T. en T. Verstegen, *Nederland naar school. Twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996.
- Eelen, S., *Omschrijving archiefvormer Archief ELFF*, Het Nieuwe Instituut.
- Elffers, C., 'Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen', *Bouw* 12 (1957) 37.
- Elffers, C., 'Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen', *Bouwkundig Weekblad* 75 (1957).
- Elffers, C., 'Nassau-h.b.s. te Breda', *Bouw* 15 (1960).
- Es, E. van, *Willem Wissing. 1920-2008*, Rotterdam 2011.
- Gemeente Vlaardingen, *Bestemmingsplan Babberspolder Oost*, Vlaardingen 2012.
- Gemeente Vlaardingen, *Bestemmingsplan Babberspolder West*, Vlaardingen 2011.
- Hoogstraten, D. van en B. de Vries, *Monumenten van de wederopbouw. Nederland 1940-1965*, Rotterdam 2013.
- Idsinga, T. en J. Schilt, *Architect W. van Tijen 1894-1974*, Den Haag 1982.
- Kegel, K., *'t Groen, groener, Groenst. 100 Jaar Groen van Prinstererlyceum*, Vlaardingen 2019.
- Moet, J.P. en P.A. Pelle, *Groen van Prinstererlyceum. 1919-1959*, Vlaardingen 1959.
- Monumenten Advies Bureau, *Winklerlaan 373, Utrecht (Tuindorp-Oost). Cultuurhistorische analyse met quickscan en waardenstelling*, Nijmegen 2012.
- Mulder, W. en A. den Boer, *60 Jaar. Lering en vermaak in vogelvlucht*, Vlaardingen 1979.
- Redactioneel, *Forum* 11 (1956-1957) 11.
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Categoriaal Onderzoek Wederopbouw. Scholen*, Amersfoort 2002.
- SteenhuisMeurs, *Vlaardingen Westwijk. Cultuurhistorische verkenning*, Schiedam 2013
- Steenhuis stedenbouw/landschap, *Groen van Prinstererlyceum te Vlaardingen*, Schiedam 2009.
- Tijen, W. van, 'Ontwerpen als maatschappelijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid', *Plan* (1970) 9.
- Tijen, W. van, *Vlaardingen op en over de scheidingslijn. Toelichting op het plan voor de uitbreiding en sanering van de gemeente Vlaardingen*, Rotterdam 1950.
- Verstegen, T., *Een traditie van verandering. De architectuur van het hedendaagse schoolgebouw*, Rotterdam 2008.
- Wely, H. van, *'t Groen al 75 jaar een begrip*, Vlaardingen 1994.
- Wissing, W., 'Plan voor Vlaardingen', *Bouw* 6 (1951) 20.
- Zeeland, W. van, *Gerrit Rietveld College Utrecht*, Rotterdam 2014.

Archieven

Archief Het Nieuwe Instituut, archief Elffers (ELFF)
Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Bouwdossier Gemeente Vlaardingen
Gemeentearchief Vlaardingen
Stadsarchief Rotterdam

Websites

www.geschiedenisvanvlaardingen.nl

www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/530938

www.schoolbank.nl

www.topotijdreis.nl

Beeldverantwoording: Leon Sebrechts (2022), tenzij anders vermeld.

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

leon sebregts
architect | architectuurhistoricus
bernard de waalstraat 23
3555 bg utrecht
+31 6 52085099
mail@leonsebregts.nl
www.leonsebregts.nl